

دوماہی
شیرازہ
پہاڑی

جموں اینڈ کشمیر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لینگویجس

شیرازہ

اپریل / مئی ۲۰۲۳ء

جموں اینڈ کشمیر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لینگویجس

PAHARI

Bi-Monthly

SHEERAZA

Volume: 45 * Issue: 1 * Year: 2023

Published by:

Jammu & Kashmir
Academy of Art, Culture and Languages

شیرازہ

دوماہی

(پہاڑی)

جلد: ۴۵ شماره: ۱ اپریل/ مئی ۲۰۲۳ء

نگراں: بھارت سنگھ منہاس
(کے اے ایس)

مدیر اعلیٰ: ڈاکٹر مرزا فاروق انوار

مدیر: محمد ایوب میر

معاون: عبدالواحد منہاس

جموں اینڈ کشمیر اکیڈمی آف آرٹس، کلچر اینڈ لینگویجز

ناشر:

سیکرٹری جموں اینڈ کشمیر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لٹریچر - لالمنڈی سرینگر
کمپوزنگ: عبدالواحد منہاس / امتیاز احمد خان / بشیر احمد نجار
چھاپ خانہ: جموں و کشمیر گورنمنٹ پریس - سرینگر
تعداد: 300
سرورق: بشیر احمد بصیر
قیمت: 100 روپے
پبلی کیشن آفیسر: شازیہ بشیر
پبلی کیشن معاونین: شبیر احمد میر / طاہر سلطان

نوٹ:

اس شمارے پنج شامل مقالیاں تہ دیگر مشمولات
پنج طاہر کیتی گئی آراء نال ادارے ناکل یا جڑو اتفاق
ضروری نیہہ..... (ادارہ)

رابطہ انہاں موبائل نمبراں اُپر کرو:

9596929801, 9469249766, 7006613674

چھٹی اس پتے تہ لکھو:

چیف ایڈیٹر

(پہاڑی)

جموں اینڈ کشمیر

اکیڈمی آف آرٹ، کلچر

اینڈ لٹریچر

لالمنڈی سرینگر

ورقہ ورقہ

6	ایڈیٹر	پہلی گل ❁
		مقالے :
8	عبدالرشید قریشی	پہاڑی افسانے بچ رومانیت ❁
24	محمد سلیم بیگ	قصصِ محسنین ”گلزارِ یوسف“: یک مطالعہ ❁
42	میر غلام حیدر ندیم	محمد مقبول خان: کھنڈی پھنڈی دیاں یاداں ❁
56	مشتاق احمد صدیقی	پہاڑی زبان: ابتداء تہ بستیاں ❁
		افسانے:
64	زفر کھوکھر	گلدڑی نی بانگ ❁
69	مرحوم نذیر بھٹی	بچہ چپ ہو گیا ❁
72	شیخ شبیر احمد	لالو ❁
74	شبیر احمد خان شمس	انگرا ❁
77	ماسٹر محمد یونس	الحان ❁
79	ظفر اقبال ملدیال	چٹکی واکمال ❁

محمد عظیم خان۔ عبدالعزیز مدد یال ندیم۔ نذیر احمد مسکین۔ محمد رشید عالم۔
 پرویز تبسم قریشی۔ میر عابد حسین

نثار راہی۔ پرویز مانوس۔ امتیاز نسیم ہاشمی۔ محمد منشا خاکی۔ معراج راہی۔
 سردار جاوید خان جاوید۔ گلاب الدین جزا۔ نذیر حسین انس۔ حاجی محمد بشیر شاد۔
 ڈاکٹر محمد صغیر خان۔ عبدالرشید لون غمگین۔ شمینہ سحر مرزا۔ عبدالواحد منہاس۔
 عبدالجید حسرت۔ مشکور احمد شاد۔ سید وقار دانش۔ ممتاز احمد چودھری۔ فیصل عرفان۔
 رابعہ کوثر۔ محمد رفیق زخمی۔ علی عمران۔ محمد بشیر خاکی۔ نشاط افروز نعیم۔ محمد رفیق خان رفیق۔
 محمد رشید عالم۔ ابرار حسرت۔ محمد فاروق جرال۔ بشارت علی خان راز۔ غلام رسول خان۔
 ارشاد کمال۔ محمد صیام خان۔ جوتی کماری۔ سکائے آنجل۔ محمود ریاض زخمی۔
 طارق احمد طارق۔ شکیل اعوان ساگر۔ سید سجاد راہی۔ زید ایم بیکل۔ انجم مشتاق انجم۔
 میر خوشحال فیضی

144	باقی صدیقی	وڈے لوک/ہاسہ	❁
145	سوامی انتر نیرو	ارداس	❁
146	محمد اقبال منجا کوٹی	دعا	❁
147	انعام الحق بیکل	ماہ رمضان	❁
149	محمد خورشید منور	قطعے	❁
151	رابعہ کوثر	کہہ ہو یا	❁

152	انتیاز الحق انتیاز	بلبل دی فریاد
153	سید اسحاق بیسم	مناجات
155	جوتی کماری	بے بسی
156	محمد یقین فانی	سی حرفی
164	عارف اقبال ملک	گیت
166	شام لال شرما	گیت
168	نذیر دلجانی	گیت

پہلی گل

ایہہ گل باندی ہے کہ چار دہاکے پہلاں جدید پہاڑی ادب دی بسم اللہ ہوئی۔ اس شروعات نال ہک حوصلہ افزاء گل ایہہ وی باندے آئی جے پہاڑی زبان ہک شاندار ثقافت ہو رکھدی وارث ہے۔ اس زبان دالوک ادب تھکنے لائق موجود آسا، جس کو اسدے ادیبان تہ لکھاریاں سن جمع کر کے کلچرل اکیڈمی دے شعبہ پہاڑی دے ذریعے شیرازہ بندی کراہی۔ جتھا تکر زبان و ادب دے احیائے نو داتعلق ہے میاں محمد بخش ہوراں دی شہرہ آفاق مثنوی سیف الملوک ”سفر العشق“ کو نہیں پتھر دے طور پہاڑی زبان و ادب دی بنیاد کو قائم کیتا گیا۔ چار دہاکے پہلاں جیہڑا کلاسیکل منظوم ادب موجود آسا، اوہ پہاڑی سماج دے اندر ہر کئہر دی زینت آسا، لیکن اسکو ہک سمت دینا دی سوچ موجود نہ آسی۔ سیف الملوک دے علاوہ گلزارِ یوسف مختلف ترے شعراء کرام داکلام تراواں کتاباں دی شکل بچ موجود آسا۔ علاوہ کئی جنگ نامے تہ ہور مختلف قسم دیاں کتاباں موجود آسیاں، لیکن نثری ادب ہتھ نیہہ آیا۔ کلاسیکل منظوم ادب بارے ذکر کرنا اس واسطے ضروری سمجھیا جے جموں و کشمیر دے مختلف ضلعیاں ہور علاقیاں بچ جتھا گرے وی پرائیاں تہ قدیم کتاباں کسے پہر ادوست دی دانست بچ ہوون برائے مہربانی انہاں کو حاصل کر کے اپنے اپنے علاقے دے انہاں ادیبان تہ لکھاریاں تکر پچاؤن، جیہڑے اس وقت زبان و ادب دی خدمت کر رہے ہین، تاں جے اوہ انہاں کتاباں تے سیر حاصل تبصرے ہور مفصل مضمون لکھ کے پہاڑی شعبے تکر پچاؤن۔ انہاں کتاباں دی شیرازہ بندی نہایت ہی ضروری ہے، کیوں کہ ایہہ اوہ نایاب سرمایہ ہے جیہڑا آج وی اگر جمع نہ ہو یا تہ فر صرف اسدے کجھاں بزرگاں دے سپنیاں تکر ہی محدود رہے جلیسی۔ اسدے علاوہ کجھ ساریاں

سی حرفیاں وی اس قدیم منظوم ادب دا حصہ رہیاں ہین، جیہڑیاں آج مفقود ہین۔ الغرض انہاں پرانیاں کتاباں ہور قدیم منظوم ادب دی ٹھونڈی کر کے شیرازہ بندی کرانی آساں ساریاں دا فرض بندا ہے۔ اسی سلسلے دی ہک کڑی دے تحت آساں اپنے کجھ بزرگ لکھاریاں کو درخواست وی کیتی دی آسی۔ زیر ترتیب شمارہ پنچ بزرگ ادیب تہ لکھاری محترم محمد سلیم بیگ ہوراں دا ہک مضمون ”قصص الحسنین: گلزار یوسف“ شامل ہے۔ انہاں قدیم کتاب دی ٹھونڈی دے نال اگر اپنے محسناں ہور بزرگاں کو وی یاد کیتا جُلے تہ ادب پروری دے سنگ سنگ ادیب، فنکار تہ احسان پروری دا فرض وی پورا ہوئی۔ میر غلام حیدر ندیم ہوراں دا ہک مضمون ”محمد مقبول خان: کجھ کھنڈی پھنڈی دیاں یاداں“ وی تہ دے مطالعے واسطے شامل شیرازہ ہے۔ پہاڑی ادب دی موجودہ صورت حال کہہ ہے، اسدا ادب کس نہج تہ کس ڈگرتے ہے، اس متعلق وی اسدے ادیب تہ لکھاریاں دی قلم کدے دمہ نیہہ کڈھدی دسدی۔ اپنی قلم دے ذریعے پہاڑی ادب پنچ شامل اصناف دی تنقید وی کردے ہین۔ عبدالرشید قریشی ہوراں دا ہک مقالہ ”پہاڑی افسانے پنچ رومانیت“ وی اس شمارے پنچ شامل ہے۔

حسب دستور منظوم حصہ جیہڑا کہ پہاڑی زبان دے شعری معیار دی پختلی کھیندا ہے، وی شامل ہے۔ اُسدی کوشش رہندی ہے کہ ہر حال پنچ پہاڑی شیرازہ دی تراش خراش ہور بہتر تھیں بہتر معیار دی کسوٹی تے پرکھنے دی ایہہ سعی کیتی جُلے۔ کامیابی ساری اللہ دے ناں دی تہ خامیاں کمیاں تہ کوتاہیاں اسدے ذمے۔

تُسدی رائے تہ مشورے اسدیاں تمام ترکیماں خامیاں تہ کوتاہیاں داخل ہے۔

محمد ایوب میر

سرینگر

ایڈیٹر (پہاڑی)

۳۱ مئی ۲۰۲۳ء

پہاڑی افسانے بچ رومانیت

ایاں تہ پہاڑی زبان دے بولنے دا سلسلہ صدیاں تھیں جاری ہے۔ پہاڑی زبان تہ پہاڑی لوک زندگی دے سفر تے رواں دواں ہین۔ مگر گذشتہ چار دہائیاں کو چھوڑ کا اگر پہاڑی زبان بولنا والے لوکاں دے ماضی تے نظر ماراں تاں ایہہ واضح ہو گیندا ہے کہ پہاڑی زبان بولن والی قوم دا سفر حیات اپنی زبان دے حوالے نال بے مقصد تہ بے معنی لگدا ہے۔ پہاڑی زبان بولن والے لوکاں سُن پہاڑی زبان کو صرف بولن دی حد تک محدود رکھیا۔ پہاڑی زبان دے تاریخی ادوار، سماجی، سیاسی تہ ادبی پہلو کو نظر انداز کیتا گیا۔ پہاڑی زبان تخلیقی تہ تحقیقی مرحلیاں تھیں محروم رہی۔ فکر جذبہ عقل ہو شعوری دی گرمی نال زندگی بچ حرارت پیدا نہ کر سکے۔ عمل ہو ردِ عمل دے جذبے تھیں نابلد رہے۔ چار دہائیاں پہلاں دی ”بے ادبی“ زندگی دے حوالے نال پہاڑی لوکاں دی غفلت ہو رہے شعوری تہ عدم توجہی کو دکھ کا ایہہ لگدا ہے کہ پہاڑی زبان بولن والے پتھر دے زمانے دی اوہ مخلوق ہے جیہڑی احساسات، جذبات تہ تفکرات تھیں عاری رہ کا اپنے نفس دی اگ بجھانے بچ مشغول رہی دی ہے۔

پہاڑی زبان دا ادبی ذخیرہ: پہاڑی زبان دے محققین دا دعویٰ ہے کہ اشوک اعظم دے زمانے نچ پہاڑی زبان شاردا دی عظیم دانش گاہ نچ اپنے نمیکے رسم الخط ”لپی“ نچ رائج آسی۔ اسدا مطلب ہے کہ ”لپی“ رسم الخط نچ تحریر کیتی دیاں کتاباں وی ضرور ہوں ہاں جیہڑیاں موجودہ دور دے محققین دی کھوج ہور مطالعے واسطے کسی وی جگہ دستیاب نیہ۔ ورنہ شاہی دور نچ برقی جان والی پہاڑی زبان دا کجھ نیواں پتہ ضرور ملدا ہے۔ بہر حال پہاڑی زبان ہک طویل عرصے تک ہکی بولی Dialect دے طور تہ ضرور موجود رہئی مگر اپنے تاریخی ادبی ذخیرے تھیں محروم۔

ادب دی تشریح: ادب دے حوالے نال گل کراں تاں میں آکھساں کہ انگریزی ادب ہووے یا اُردو فارسی ادب ہووے یا فرکسی وی زبان دا ادب ہووے، ایہہ ادیب دی پیداوار ہوندا ہے تہ ادیب اپنے سماج، ماحول یا معاشرے دی پیداوار ہوندا ہے۔ جیسا دور ہور جیسا معاشرہ ہوسی اُسی دے مطابق ادب دی تخلیق ہوندا ہے۔ انسان دے جذبات و خیالات زمانے دے تابع ہوندے ہن لہذا ادب انسانی زندگی دا ترجمان بنیا گیندا ہے۔

ادب انسان دے آس پاس کھنڈرے دے ماحول دی گردش داناں ہے۔ جس نچ وقتاً فوقتاً تبدیلیا رونما ہوندیاں رہندیاں ہن جیہڑیاں انسان کو نہ چہندیاں ہوئیاں وی اپنے نال تعلق جوڑن تے مجبور کردیاں ہن۔ انہاں ہی تبدیلیاں دی مطابقت نال ہک لکھاری جدید ادب دا تخلیق کار بن سکدا ہے۔ اسی ماحول دے زیر تابع ہک ادیب اپنے قلم تھیں کدے ظالم و مظلوم، کدے حسن و عشق، کدے نسائیت دا استحصال تہ کدے انقلابی کہانیاں کو جنم دیندا ہے۔ ادب دی خاصیت ایہہ ہے کہ ہک ادیب انسان دے ماضی کو پھلور پھلار کا زمانہ حال نال رل کا مستقبل کو سدھارنے تہ سنوارنے نچ اہم کردار

ادا کر دیا ہے۔ اسی واسطے اس ”ادب برائے زندگی“ آکھیا گیندا ہے۔ ہکی ادیب دا ایہہ فرض بن دا ہے کہ اوہ ادب دی رسوم تہ روایات پنج ہک انقلابی تبدیلی پیدا کر کے حقیقت کو تخیل تہ فوقیت دیوے۔ اپنیاں تحریریاں کو فکر، جذبہ، عقل تے شعور دی گرمی نال مخصوص معیاری تہ لافانی بناوے۔

اصنافِ ادب: نثری ادب دی اصناف ناول نگاری، افسانہ نگاری، انشائیہ، خاکہ نگاری، مکتوب نگاری تہ مقالہ یا مضمون نگاری پنج فنی اعتبار نال افسانوی ادب کو امتیازی حیثیت حاصل ہے۔ لوک ادب دی پھلور پھلار کراں تاں ایہہ گل سامنے ایندی ہے کہ دونیاں زبانان نالو پہاڑی لوک ادب ایہہ قصے کہانیاں دا ہک بہترین مجموعہ رہیا دا ہے۔ سینہ بہ سینہ چلے آئے ایہہ قصے کہانیاں کسے قوم دے لوک ادبی سرمائے دی جانکاری تہ معیار دا پتہ دیندے ہین۔ پہاڑی قوم پنج وی داستان گوئی دارواج طویل عرصے تک چلدا رہیا۔ انہاں تصوراتی تہ تخیلاتی کہانیاں دا تخلیق کار کون ہے، ایہہ گل بحث طلب نیہہ کیانکہ انسان اپنی زندگی کو خوشگوار بنائے واسطے ہر دور پنج مختلف دل پہلائی دے سامان تہ مشاغل پیدا اکیٹے جہاں بچو ہک مشغل داستان گوئی دا وی آسا۔ انہاں قصے کہانیاں پنج قصہ گو یا داستان گو دے تصور ہور تخیل دی اڈاری اس قدر حیرت انگیز ہوندی آسی کہ پوری محفل تے سکوت تہ خاموشی چھا گیندی آسی ہور قصہ سننے پنج لوک اس قدر غرق ہوندے آسے کہ ساری رات اکھیاں پنج کڈھے آسے۔ یقین ہور غیر یقینی دی کیفیت پنج لو ہو گیندی آسی۔ جتھا انہاں کہانیاں دارومانی انداز لوکاں کو خوشی ہور مسرت دے سمندر پنج ڈبو چھوڑ دا آسا، اُتھی دیواں، پریاں، جٹاں تہ دوئی مافوق الفطرت مخلوق دی جنگ وجدل دا نقشہ لوکاں کو خوف تہ دہشت پنج مبتلا کر چھوڑ دا آسا۔

پہاڑی ادب بچ کہانی دارِ کر دار: انہاں کہانیاں کو دیو مالائی رُوپ دینے تے بیان کرنے والے داستان گواپنے پنپو؛ دادے دے زمانے تھیں مختلف درباراں تہ محفلاں بچ بیان کردے آسے۔ انہاں کو میراٹی وی آکھیا جُلدا آسا۔ ایہہ پیشہ ور داستان گو ہوندے آسے ہور انہاں دی روزی روٹی داوی ایہی ذریعہ ہوندا آسا۔ انہاں کو منظوم صورت بچ وی قصے کہانیاں بیان کرنا بچ مہارت ہوندی آسی۔ سارگی دی لے تے ایہہ میراٹی عاشق و معشوق داملن، درد جُدائی دے صدمات جیسی کیفیات کو پُہری محفلاں بچ اسراں بیان کردے آسے لگدا آسا کہ ایہہ بذات خود ہی اس قصے کہانی دا ہک جیندا جاگدا کردار ہین۔

انہاں قصے کہانیاں دا زیادہ تر حصہ رومان نال پُہریا ہوندا آسا۔ داستان گو دے کمال بیانہ دے نال نال قدرتی مناظر دی آغوش بچ عاشق معشوق دا پیار و محبت دے سمندر بچ غرق رہنا دی منظر کشی سُن کا حاضرین محفل وی اپنے تصوّر بچ پیار دیاں پینگاں تے لارے کھیندے دسدے آسے۔

افسانہ کہہ ہے: انہاں سینہ بہ سینہ منتقل ہونے والے قصے کہانیاں تھیں مختصر کہانیاں دا جنم ہو یا جنہاں کو ’افسانہ‘ ناں دتا گیا۔ افسانہ ہک مختصر نثری قصہ ہے جس دے پڑھنا بچ یا سُننا بچ زیادہ وقت بیہ لگدا۔ زندگی بچ رونما ہونا والیاں تبدیلیاں دے نال نال افسانوی ادب ٹیکنیک بچ وی تحت حالات و ضرورت رُو بدل کیتا جُل رہیا ہے۔ جدید ادب بچ داستانوی ادب دی کوئی جگہ نیہہ کیانکہ جدید افسانہ نگاری بچ افسانے دے فنی لوازمات بڑی مہارت نال برتے جُل رہے ہین۔ نویاں ادبیاں سُن افسانے کو تخیل ہور تصوّر دی رنگین دُنیا بچ کڈھ کا دیگر مسائل کو اپنا موضوع افسانہ بنایا ہے۔ جدید ادبیاں سُن سماجی اُلجھناں، معاشی تلخیاں تے سیاسی حالات دی منظر کشی کر کا افسانوی ادب بچ باہدہ کیتا ہے۔

پہاڑی افسانے دارومانوی پہلو: ایہہ گل غور طلب ہے کہ اگر ہک پاسے افسانیاں
 بچ اپنے گرد و پیش دامقاری رنگ موجود ہے، سماجی مسائل تہ سیاسی اثرات کو افسانیاں دا
 موضوع بنا یا جُل رہیا ہے تہ دُوئے پاسے افسانہ زندگی دی رومانی تہ جذباتی ترجمانی وی
 کردا ہے۔ قصے طویل ہون یا مختصر ایہہ پیار و محبت دے دلفریب تہ دلکش مناظر تھیں
 کدے خالی نیہہ ہوسکدے۔ قدامت پسندی، رسم و رواج تہ فرسودہ سماجی بندشاں تھیں
 انسانی جذبات آزاد ہوندے ہین۔ جس اصلاحی کم بچ دلکش تہ مخلصانہ پُرسرت انداز بیان
 نیہہ اُس کو زبردستی یا سختی نال قبول نیہہ کیتا جُل سکدا۔ لہذا افسانے بچ اگر رومانوی پہلو کو نظر
 انداز کیتا گیا تاں افسانے دی روحانیت مجروح ہو گیندی ہے۔ اگر رومانیت کو افسانے
 دے اندر جگہ نیہہ ملدی مگر انسانی زندگی بچور رومانیت دا اخراج ممکن نیہہ۔ کیا نکہ انسانی
 زندگی دی بنیاد ہی رومانیت یا پیار و محبت بچ دُب گینا ہے چاہے اوہ انسانی حسن و جام
 ہووے یا قدرتی دلکش مناظر دی تصویر کشی ہووے۔ ایہہ دوئی عناصر انسان دے جذبات
 کو برا بھینتہ کیتے واسطے کلیدی حیثیت رکھدے ہین۔

رومانیت کہہ مے: رومانیت کیہ ہے؟ پیار و محبت بچ شدت احساس و جذبات
 بچ دُب کا اُبھرنا۔ بے ساختگی تہ بے خودی بچ و فور مسرت نال اٹھکلیاں کرنا۔ مستی بچ
 سرشار رہنا، خود بخود محبوب دی شان بچ خوبصورت اندازِ تکلم اختیار کرنا، محبوب دے انگ
 انگ دی تعریف بچ استعارات تہ تشبیہات دا استعمال کر کا زمین و آسمان دے قلا بے ملینا،
 محبوب دے خوبصورت چہرے کو کدے چن تہ کدے چودھویں دا چن تہ فربدلی دا چن،
 کدے پھل تہ کدے گلاب دا پھل، زلفاں کو چہرے دی رونق یا مطابقت دے لحاظ نال
 کدے چہرہ (بادل) کدے کالی سیاہ رات، گہو نگر یا لے بالاں کو ناگ دی گنڈی،
 اکھیاں کو کدے کورے، کدے ڈونگی جھیل، کدے شراب دے پیالے، کدے غزالی

اکھیاں بلوری، اکھیاں، پلکاں دی نوک کو کدے کٹاری پرٹیاں (پپوٹے) کو تیر کمان نال تشبیہ دتے گیندی ہے۔

چن جیا متھا، گول مٹول کھاڈی، ٹھڈاں کو گلاب دے پھل دیاں پیتیاں وغیرہ۔
 غرض ایہہ کہ افسانے پنج رو مانوی پہلو کو کسی وی صورت پنج نظر انداز نہیہ کیئے جمل سکدا۔ اگر افسانے کو تشکیل دینے ویلے رومانیت تھیں گنڈھ فیری جلے تاں افسانے دی رومانیت مجروح ہو گیندی ہے۔ دلکشی ختم ہو گیندی ہے۔ تشبیہات تہ استعارات دی قدر و قیمت ختم تہ قاری دی دلچسپی بد ذوقی پنج بدل گیندی ہے۔ اگر افسانے دے دوئے موضوعات اپنے ماحول تہ اپنے سماج دی پیداوار رہن تاں رومانیت کو سماج پنج ازلی حیثیت حاصل ہے۔ اسدے بغیر افسانہ تخلیق تہ ہو سکدا ہے مگر چاشنی، رنگینی تہ دلکشی دے بغیر۔

پہاڑی افسانے دا آغاز: پہاڑی زبان پنج باضابطہ افسانہ نگاری دار ججان اُس وقت پیدا ہو یا جس وقت جموں و کشمیر کلچرل اکیڈمی پنج پہاڑی زبان دی ترویج و ترقی واسطے پہاڑی شعبہ وجود پنج آیا۔ لہذا پہاڑی زبان دے افسانے دی عمر جوان العمری دیاں حدیں کو چھو رہی ہے۔ پہاڑی زبان دے بہترے لکھاری کافی پہلیاں تھیں اپنیاں تحریراں دے حوالے نال اُردو زبان پنج شائع ہون والے ریاست تہ مُلک دے مختلف جریدیاں رسالیاں تہ اخباراں نال منسلک رہے جس دی وجہ نال انہاں لکھاریاں دیاں پہاڑی زبان دیاں تحریراں پنج زبان دی پختگی تہ دلکش اسلوب بیان پڑھندے کو ملدا ہے۔ ریاستی کلچرل اکیڈمی پنج پہاڑی شعبے دے کھلنا نال ہی مختلف اصناف سخن پنج دلچسپی تہ تحریری ذوق رکھنے والے قلم کاراں سُن قلم دا رُخ پہاڑی زبان دے ادبی پہلو دار موڑیا جس دے نتیجے پنج شاعراں، افسانہ نگاراں، مقالہ نگاراں تہ دوئے فنی ادیبوں دی ہک بڑی تعداد پہاڑی زبان دے ادب دا حصہ بن گئے۔ فن ادب دے شعبے پنج فن ادب

دے جو ہر دہسے واسطے خاص موقعے تے ادبی پلیٹ فارم دادستیاب ہونا اشد ضروری ہے
تہ ایہہ سہولت جموں و کشمیر کلچرل اکیڈمی دے پہاڑی دے شعبے دی وساطت نال میسر ہوگئی
جس دی مدد نال پہاڑی زبان دے قلم کاراں کو اپنے اپنے صنف سخن بچ وسعت پیدا کرنا
دماحول دستیاب ہو یا۔

افسانے دے فنی لوازم: ایساں تہ پہاڑی افسانہ نگاراں دے مچ سارے
افسانوی مجموعے یکے بعد دیگرے پہاڑی شعبے دی وساطت نال منظر عام تے آچکے دے
ہین۔ انہاں مجموعیاں دے علاوہ وی فردا کئی افسانے شیرازیاں دی زینت بن گئے دے
ہین۔ دکھنا ایہہ ہے کہ افسانے دے فنی لوازم تے کتنے افسانے پورا اتر دے ہین۔

اج تکر جتنے وی پہاڑی شیرازے ماہری نظر تھیں گزرے یا جنہاں شیرازیاں دا
روانیت دے حوالے نال میں مطالعہ کیتا تہ ایہہ گل واضح ہوگئی کہ اکثر افسانہ نگاراں افسانے
دے موضوع تھیں ہٹلنا یا ہٹنا گوراہ نیہہ کر دے تہ اپنے قلم داسارا زور موضوع دی تابعداری
بچ صرف کر چھوڑ دے ہین جس دی وجہ نال افسانے دی رنگینی و کشی، وسعت، لطافت،
نزاکت تہ مٹھاس متاثر ہو گیندی ہے۔ ایہہ تہ اوہی مثال ہے جے موجودہ دور دے تعلیمی
نظام بچ اُساتذہ تے دباؤ باہیا گیندا ہے کہ کتابی نصاب تھیں ہٹ کا کوئی ہور موضوع
تدریسی عمل بچ شامل نہ کیتا جُلے کیا نکہ ایہہ طلباء دے قیمتی وقت دا ذیاں ہے۔ تمام تر توجہ
صرف کتابی نصاب کو مقررہ مدت دے اندر مکمل کرنا تہ مرکوز ہوندی ہے۔ اس عمل دا نتیجہ
ایہہ نکلد ا ہے کہ طالب علم سماجی، سیاسی، معاشی تہ اخلاقی قدراں تھیں محروم ہو گیندا ہے تہ
اپنے سماج یا بہتر معاشرے دی تعمیر بچ کوئی کردار نبھینا دے قابل نیہہ رہندا۔

گجھ ہک افسانہ نگاراں کو چھوڑ کا باقی تمام افسانہ نگاراں دے افسانیاں بچ
موضوعات دی مماثلت پائی جلدی ہے۔ اوہی امیری ہور غریبی دے درمیان رسہ کشی،

اوہی طبقاتی جنگ اوہی معاشرے دیاں خرابیاں دارونا، اوہی جاگیردارانہ نظام تہ مزدوراں
 دستخصال اوہی مُلک و مُلک دی غیر منصفانہ بند باجر دے مضر اثرات، گڑیاں دی
 بیچاگی، بے بسی تہ معصومیت دے قصے دکھنا ہور پڑھنا کو ملدے ہین۔ بے شک قومی
 مسلیاں تے قلم چینا ہک ادیب دے فرائض بچ داخل ہے مگر افسانہ نگاری بچ اگرچہ عنوان
 الگ الگ ہوندے ہین پر تکرار تے دُہرانے دا عمل باہندے نظر ایندا ہے۔ ایہی وجہ ہے
 کہ ابتدا ہی بچ چند سطران دا مطالعہ کرنے دے بعد قاری دی بیزاری سرچڑھکا بولہدی ہے
 تہ اوہ اندازہ لاکھندا ہے کہ افسانے دا لب لباب یا متن کیہ ہے۔ افسانہ نگار دے تخیل دی
 بلندی و پستی، زبان دی لطافت و ظرافت دی چاشنی دی کشش فی الفور قاری تے واضح ہو
 جلدی ہے۔ تہ اوہ مزید آگا پڑھنا یا نہ پڑھنا دا فیصلہ صادر کر چھوڑ دا ہے۔ اسی واسطے
 آکھدے ہین کہ Well begun is half done ہوندا ہے۔ اگر قاری بیزاری دی
 کیفیت دا شکار ہو گیا تاں افسانہ نگار کو قاری دی بوریت دا تہیان کر دیاں ہوئیاں اپنیاں لکھتاں
 بچ فنی معیار کو قائم رکھدے ہوئیاں جا ذہنیت، دلنوازی، ہور دلچسپی دا عنصر پیدا کرنا چاہیدا ہے۔
 افسانہ نگاراں کو ہر حال بچ افسانے دے فن، مواد، تکنیک، زبان تہ اسلوب
 بیان دے اعتبار ناں اپنی تحریر کو دلکش تہ جاذب نظر بنا کا قارئین دے شوق مطالعہ کو
 اُبھارنا چاہیدا ہے۔

پہاڑی زبان دے گجھ ہک افسانہ نگار ہی ایسے ہین جہاں دیاں افسانیاں بچ
 رومان پروری دی ہک مختصر چہلک نظر ایندی ہے۔ اکثر و بیشتر پہاڑی زبان دے افسانہ
 نگاراں سُن اپنی تحریراں بچ رومانوی پہلو تھیں پلا بچا کا نکلتا دی کوشش کیتی دی ہے۔ اس
 دی وجہ شائد ایہی رہی ہوسی کہ افسانہ نگاراں سُن ”رومانیت“ کو افسانے دی روحانیت
 دے بجائے ”شہوانیت“ دی اکھنال دکھ کا پہلو تھی کیتی ہوسی تانجے اوہ ناقدین دی انگل

کشانئی تھیں محفوظ رہ سکن۔ انہاں دے افسانیاں بچ محبت تہ رومان دے رنگ نہ صرف اوہلے بلکہ سرے تھیں ہی غائب نظر ایندے ہین۔ یا فرد و انقطہ نظر ایہہ وی ہوسکدا ہے کہ اوہ رومان پروری کو دلچسپی دیاں نظراں نال نہ دکھدے ہوون، ایسے لکھاری زندگی دیاں لطافتاں تہ نزاکتاں تھیں محروم ہوندے ہین۔ محض ہک خشک کہانی دے پلاٹ کو افسانہ آکھنا ادب دی توہین ہے۔ مریج مصالحہ کون تیل پے کا ہی ہک سالن لذیز ہوسکدا ہے۔ ورنہ پھکا پن پہنکھ مار چھوڑ دا ہے۔

رومانیت دے تخلیقی عنصر: لازمی گل ہے کہ افسانہ نگار اپنے افسانے دے پلاٹ واسطے اپنے آس پاس کھنڈے دے ماحول بچو اپنے مواد دا انتخاب کردا ہے فر اُسدی نظر انتخاب قدرتی حُسن تھیں مالا مال دنواز تہ دلکش مناظر تہ کتیاں نیہہ پینیدی۔ ایہہ خوبصورت ترین حسین وادیاں کھلے تہ سرسبز و شاداب میدان ہری پھری ماہلیاں تہ انہاں تے پیدا ہون والیاں جڑی بوٹیاں ہزاراں قسم دے خود رو تے خوشبودار کھلے دے پھلاں دے بوٹے، روح کو شاداب تہ شادمان کرنا والیاں فضاواں، بگدے تہ شوکتے کٹھے، ندیاں داصاف و شفاف پانی، موسیقی دیاں لہراں تہ ترنگاں پیدا کرنے والے اُپے اُپے چھماں دا پانی، اُچیاں مالیاں دے دامن بچ واقع سبزہ زار ڈوبنگے نلیاں، کیراں ٹہایاں تہ بیلیاں بچ کھلے دے رنگا رنگ پھلاں تہ جڑی بوٹیاں دی مسمت تہ مدہوش تہ بے خود کرنا والی خوشبو، مہے ٹری بینسیاں، ہیرنی، ست برگا، چکاٹھ، کینتھی، پیما، کنکولی، گرکن تہ گچھاں دے گہنے جھنڈاں بچ اُچھلدے کداڑے مار دے تہ مستی بچ سرشار ہوکا اُٹھکیلیاں کردے رُوہس (ہرن)، اوکھیاں تہ کھریاں پڑاں بچ چھالاں مار دیاں رانیاں، بن بکریاں، مار خوراں دے چھنڈ (چھکے) جنگلاں دی مسمت نشلی فضا بچ ڈاریاں مار دے رنگ برنگیاں بولیاں بولدے پرندے تہ دُوئے قسم قسم دے جنگلی جانور وی شامل ہین۔

ایہی اوہ خوبصورت عناصر ہیں، جیہڑے ہکی افسانہ نگار کو وافر مقدار بچ رومانوی مواد فراہم کرکا اُسدی کہانی کو دلچسپ، لطیف تہ پرکشش بنینے بچ اہم کردار ادا کردے ہیں۔ جس وقت انسان اپنے خوبصورت قدرتی مناظر بچ قدم رکھدا ہے تہ شدت جذبات نال اوہ بے ساختہ قدرت کاملہ دی کاریگری دا معترف ہوگیندا ہے۔ ایہی رومانیت ہے جیہڑی انسان کو روحانی سکون میسر کردی ہے تہ انسان بے خودی دے عالم بچ پکار اٹھدا ہے ”واہ! سبحان اللہ اللہ تو ہڑی کاریگری تو ہڑے کرشمے، جو توں کر سکدا ہیں اوہ انسان دے تصوّر تھیں باہر ہے۔“ یعنی انسان خوشی، مسرت بچ ڈب کا تخلیق کار دی تخلیق بچ غرق ہوگیندا ہے۔

ایسی صورت حال دے پیش نظر شعوری تے لاشعوری طور تے رومانیت بچ غرق انسان کسے ماہر سخن دا طرز تکلم اختیار کرکا ایسے الفاظ دا استعمال کردا ہے۔ جیہڑے محبت دے جذبات تہ احساسات بچ ڈبے دے ہوندے ہیں تہ اُسدی کیفیت جنونیت تہ وجدانیت دا مظہر بن گیندی ہے۔ اُس تے دیوانگی دا عالم طاری ہوگیندا ہے۔ سوائے محبوب دی تڑپ دے دُنیا دا دُوا کوئی حساس تھیں حساس معاملہ، دکھ تکلیف یا درد اُس کول کوئی اہمیت نیہہ رکھدے بلکہ معشوق دے پیار و محبت بچ ڈب کا محذوبیت دے عالم بچ اُس دی رضائے وصال واسطے جسمانی اذیت چدینا بچ لطف ہو ر خوشی محسوس کردا ہے۔

نفسیاتی حقائق: جنسی نفسیات تہ حقائق دے باے بچ اظہار خیالات و احساسات تہ جذبات افسانے دا ہک رومانوی پہلو ہے۔ قدیم داستاناں تہ کہانیاں جیہڑیاں تخیلاتی تصوراتی فن تحریر دا نمونہ آسیاں انہاں بچ جنس دا کیہڑا پہلو آسا جیہڑا بیان نیہہ کیتا گیا۔ ایہہ گل بڑے وثوق نال آکھی جُل سکدی ہے کہ اگر افسانہ نگار دی فطرت ہو ر مزاج بچ رومانوی احساسات و جذبات لہراں نیہہ مار دے تاں اوہ اپنے قلم دی باگ رومان والے پاسے ہرگز نیہہ موڑ سکدا۔ ایہہ کم اوہی لکھاری کر سکدا ہے جس دی طبیعت فطری طور رومان پسند ہووے۔

اس گل تھیں کوئی انکار نہیہ کہ علاقائی زبانوں دے ادبیاں تہ لکھاریاں دیاں تحریریاں دا مُنڈھ مُول اُردو زبان رہئی دی ہے۔ فنِ تحریر پنج شعری ادب ہووے یا نثری ادب، ہر دو اں دے اصولاں ہو رضا بطیاں کو اُردو زبان دیاں تحریریاں تھیں علاوہ زبانوں دیاں تحریریاں پنج منتقل کیتا گیا دا ہے۔ ہر زبان دے ادبی ورثے پنج ماہرین ادب دے وضع کیتے دے اصول تہ ضابطے تسلیم کیتے گئے دے ہین۔ پہاڑی زبان دے ادبیاں واسطے کوئی نویں ضابطے نہیہ بنائے گئے۔ پہاڑی زبان دے افسانہ نگاراں واسطے وی اوہی راہنما خطوط Guide lines مقرر ہین جیہڑے اُردو زبان دے افسانہ نگاراں متعین کیتے دے ہین۔

تمثیلی جائیزہ: پہاڑی زبان پنج تحریر شدہ افسانیاں پنج رومانیت سرے تھیں ہی غائب نظر ایندی ہے۔ پہاڑی افسانے پنج رومانیت دے عنصر کو مد نظر رکھ کا میں اپنے آپ تے کوئی ایسی پابندی عائد نہ کر دا جیہڑی مملو اُردو زبان دے شہرہ آفاق ناول نگاراں تہ افسانہ نگاراں دیاں افسانیاں دے رومانی اقتباسات پیش کرنا تھیں ٹھاک سکے۔ کیانکہ علاقائی زبانوں دے شعری تہ نثری ادب دی آبیاری اُردو زبان سُن کیتی دی ہے۔ لہذا اُردو زبان دے مصنفین دیاں تحریریاں ہمیشہ ہمیشہ واسطے علاقائی زبانوں دے ادبیاں واسطے ہک بہترین نمونہ ہین تہ انہاں دے رومان پرور اقتباسات کو بطور مثال پیش کیتا جُل سکدا ہے۔ ”پہاڑی افسانے پنج رومانیت“ دی مملو کوئی ایسی مناسب یا خاطر خواہ تخلیقی مثال نہیہ ملدی جسکو میں موضوع دے شعوری انتخاب دا ہک حصہ آکھاں۔

پہاڑی افسانہ نگاراں سُن سیاسی، سماجی، مذہبی، معاشرتی، اخلاقی ہو تہ تہذیب و ثقافت دے موضوعات تے اپنے افسانے تحریر کر کا پہاڑی زبان دے ادبی سرمائے پنج باہدہ ضرور کیتا مگر بیشتر افسانہ نگاراں اپنے افسانیاں پنج رومانیت کو جگہ دینا پنج ناکام رہے دے ہین۔ شائد اس دی وجہ ایہہ ہو سکدی ہے کہ پیار و محبت پنج ڈُب کا اُبھرنا یا جنسی

نفسیات ہو رہی تھیں اُن تو خریدے ذریعہ پردہ چینا نال سماج بچ لکھاریاں دی سنجیدگی تے بُرا اثر پئی یا ناقدرین ددی رائے بچ اوہ کنہگاراں دی پہلی صف بچ شمار کیتے گیسن۔ انہاں خدشیاں سُن افسانہ نگاراں کو اپنے افسانیاں بچ رومانیت دے خوشنما تہ پُرکشش رنگ پھرنے تھیں روک چھوڑیا جس دا نتیجہ ایہہ نکلیا کہ افسانیاں دے اندر ہک رُکھا پن آ گیا جیہڑا قارئین دے سنگھاں بچ پھس کارہ گیا۔ بس رسمی طور تے یا وقتی طور تے قارئین دی بے جا تعریف سُن افسانہ نگاراں کو اُنہاں دی غلطی دا احساس دوالنا دے بدلے ایہہ باور کرا لیا کہ اوہ کامیاب افسانہ نگار ہین۔ لہذا پہاڑی زبان دے افسانہ نگاراں کو ل خشک تہ بد مزہ مواد ہک بے معنی تہ بے مقصد کہانی بن کارہ گیا۔

تقابلی جائیزہ : افسانے بچ رومانوی پہلو کو اُجاگر کرنا عوام دے ہر طبقے دے مرد وزن دے خیالات و جذبات و احساسات دی ترجمانی کرنا ہوندا ہے۔ واقعات و حالات دے حقیقی سماجی کرداراں دی منظر کشی کو خوبصورت الفاظ دے پلے لوال کا پیش کرنا ہی افسانہ نگار دا کم ہوندا ہے۔ افسانہ نگار خود اسی معاشرے دا ہک فرد ہوندا ہے تہ فرکیاں اُس کو معاشرے بچ رہ کا بدنامی دا ڈر ہیہ ہوندا۔ لکھاری تہ معاشرے دی عکاسی اپنے الفاظ بچ کردا ہے۔ اوہ اُوہی کجھ بیان کردا ہے جو معاشرے یا سماج دے اندر ہوندا آیا ہو رہا ہے۔ چاہے اوہ رومانوی انداز بچ ہے یا غیر رومانوی۔ ہر دو پہلو فطری ہین غیر فطری ہیہ۔ اگر بدنامی ڈر ہو خوف کو اپنیاں تحریریاں تے مسلط کیتا جُلے تاں حقیقت دا اظہار بیان نا ممکن ہے۔ اُردو زبان دے مشہور و معروف افسانہ نگار جنہاں بچ کرشن چندر، راجندر سنگھ بیدی، عصمت چغتائی تہ سعادت حسن منٹو جیسے نکتہ چین ہور بے باک افسانہ نگاراں سُن فطری حقیقت نگاری تہ بے باک طرز تکلم دی وجہ نال اپنیاں تحریریاں نال معاشرے دے مرد وزن دے جذبات و احساسات و خیالات دی ترجمانی کر کا بلند مقام حاصل کیتا دا ہے۔

اگر بدنامی تہ رسوائی دے ڈر ہو خوف کو اپنے آپ تے مسلط کیتا گیا ہوندا تاں پنجابی ہور اُردو زبان دے صف اوّل دے افسانہ نگار خالد حسین دے لاجواب رومانوی اقتباسات تھیں قارئین محروم رہ گیندے۔ مگر ایسا نہ ہو یا۔ کیاں کہ فطری مناظر، فطری حُسن و جمال تہ فطری عمل تھیں کوئی وی شخص انکار نہ کر سکدا۔ اتھا میں اُردو زبان دے ہکی دوہاں افسانہ نگاراں دے رومانوی اقتباسات بطور نمونہ پیش کر رہیا ہاں تاں جے پہاڑی زبان دے افسانہ نگاراں نال ہک تقابلی جائزہ دی گنجائش بن جُلے تہ سمجھ سکاں کہ رومانوی انداز بیان تہ اس دی معنوی وسعت کس قدر افسانے دی کامیابی دی ضامن ہوندی ہے۔

اقتباس نمبر 1:

”پھر شام نے دتی کے چہرے پر گلاب کے پھول کھلتے دیکھے۔ وہ اپنے سینے کے شفاف پردے سے اپنی چھاتیوں کو چھپانے کی کوشش کرنے لگی۔ جہاں اس کے سینے کے طائر مضطرب انداز سے اوپر کو اُٹھے ہوئے تھے یا شانہ نیچے کو جھکے ہوئے تھے پکے پھل کی طرح اور شام کے دل میں ان پھلوں کو توڑنے کی خواہش تڑپنے لگی۔“

(از ناول ”شکست“ کرشن چندر)

اقتباس نمبر (۲)

”سہاگ رات کو صندلی رنگ کی راجاں صندل کی گہری خوشبو کی طرح نواب کے دل میں اتر گئی۔ اس کے گالوں پر بہاریں مسکرا رہی تھیں۔ عنابی ہونٹوں پر مستی کی چکنائی تیر رہی تھی۔ گہری سیاہ زلفیں جب پھنکار تے ہوئے سانپ کی طرح مٹھی تکنے پر بکھریں تو نواب سے رہانہ گیا۔ وہ اپنے بے قابو من کو گرم گرم سانسوں کی ٹکوردینے لگا۔ لیکن دل میں بھڑکتے ہوئے شعلے

جب آسمان چھونے لگے تو وہ جلتی ہوئی آگ کو گرم پانی سے بچھانے کے لئے
راجاں کے ریشمی بدن کے ساتھ جھمکی کبل میں گھس گیا۔“

افسانہ ”حلالہ“ از: خالد حسین

افسانے دی رُوح: اقتباسات دی منظر کشی تھیں انسان دی داخلی حقیقت یا کیفیت
دا پتہ لگدا ہے جنہاں دی وابستگی انسانی ذہن نال ہور جذبات نال ہوندی ہے۔ ظاہر ہے کہ
رومانیت کو افسانے دی روح نمایاں گیندا ہے۔ ایہہ ہک اہم ہور خوبصورت عنصر دی حیثیت
رکھدی ہے جیہڑی قارئین دی دلکشی دا سبب بن دی ہے۔ افسانے دے کردار دا اندرونی پہلو
قارئین تے واضح ہو جلد ہے۔ کرشن چندر ہووے یا خالد حسین؛ بیدی ہووے یا عصمت
چغتائی یا سعادت حسن منٹو، انہاں دیاں کہانیاں علامتی ہون یا رومانی اوہ ہمیشہ زندگی دی
ترجمانی کردیاں ہین۔ انہاں دی حقیقت نگاری، قلم دی بیباکی تہ شوخی ہک تجسس دا ماحول پیدا
کردیاں ہین۔ افسانہ نگاری اگر ماحول دی پیداوار ہے تاں رومانیت ماحول بچ بسنے ہور پلنے
والے انساناں دے دلی جذبات دی ترجمان منے گیندی ہے۔ محبت ہور محبوب دے پیار
و محبت دا کوئی پیمانہ یا حد مقررہ نیہہ۔ گرد و پیش دی حقیقی تصویر کشی کرنا افسانہ نگار دے فرائض بچ
داخل ہے۔ انسانی ذہن بنیادی طور تے رومانیت پسند رہیادا ہے ہور ہمیشہ رہسی۔ افسانہ نگار
رومانیت دا سہارا کہن کا حقیقت دا اظہار کر سکدا ہے۔ اپنیاں لکھتاں بچ محبت ہور رومان
دے الگ الگ رنگ پھر سکدا ہے۔

افسانہ نگار جنسی حقائق دے حوالے نال جتنے وی تبصرے یا بیان دا اظہار کرسی، اُسی دی
رمز نگاری دافن ہور اسلوب بیان قارئین واسطے ہک نواں احساس تہ نویں فضا قائم کردا ہے۔
رومانیت خوبصورت الفاظ، استعارات تہ تشبیہات دی متمنی تہ متقاضی ہوندی ہے۔ ورنہ افسانہ
خوبصورت انداز بیان یا طرزِ تکلم تھیں محروم ہوکا اپنی چاشنی ہور دلکشی تھیں وی محروم ہو گیندا ہے۔

رومانیت دے حوالے نال اسماں دے پہاڑی زبان دے افسانہ نگاراں دیاں
 تحریراں بیچ سب کجھ ہونا دے باوجود حسن و جمال تہ پیار و محبت دیاں نزاکتاں دی کافی
 کمی محسوس ہوندی ہے۔ کدے کدے ہوادے معمولی جھونکے نالوں چند افسانہ نگار
 رومانیت دے عنصر کو دورانِ تحریر اشارے نال سلام کرکا نکل گیا بیچ ہی اپنی عافیت ہو رخی
 سمجھدے ہین۔ انہاں کو لگدا ہے جیہاں ایہہ چیز اُندی مزاجیت دے خلاف ہے۔

ملاحظہ کرو چند افسانہ نگاراں دے افسانیاں دے پہاڑی زبان دے اقتباسات:

”تاجہ نی محرومی نے سارے نقش ساریاں عمارتاں تاجہ نے
 حُسن تاجہ نی جوانی تہ تاجہ نے سچے سچے کرتوتاں بیچ چھپی گئے ہین۔ گراں نا
 اک اک گبرو تاجہ نی اس گل تھیں متاثر سی، غریب تھیں لئی امیر توڑیں ہر
 گبرو تاجہ نال بیاہ کرنا شوق رکھنا سی۔ تاجہ نے بیاہ نیاں گلاں گراں نے
 گبرو واں نی چھپھا پر ڈیرہ لایا ناسی۔“

اسی افسانے بیچ تھوڑا جیاً اگا کجھ کا افسانہ نگار دا قلم بغاوت کرکا رومانیت دے
 تلاب بیچ کجھ رومانیت دے کنکر تے گپٹیاں ماردا دسدے ہے جس نال تھوڑی جی ہلچل پیدا
 کردا ہے۔ ملاحظہ کرو:

”شوقن گڑیاں باؤلی نی چکھوالی تاجہ نامو جو کسینیاں گلاں کرنیاں
 گیت بولنیاں پٹے بولنیاں، بجھارتاں سٹنیاں محول کرنیاں
 سٹھنیاں مارنیاں ٹچکراں کرنیاں لاڈاں نال نکلیاں نکلیاں
 چوہنڈیاں مارنیاں کدے مہارج نے گیت کدے ڈولی نے
 گیت گیتاں نے سُر اں بیچ ڈوہنگے لارے کھانی، خوش ہونی،
 کہڑے نال گلاں کرنی گڑیاں آسن گیاں ماہڑے بیاہ نے گیت

بولسن..... ماہڑے گیت بولسن..... ماہڑے ماہڑے نے گیت بولسن۔“

انہاں بولاں بچ تاجہ دے پیار و محبت تہ وصل یار دا جنون باہندے دسدہے مگر
قلہ کاریا افسانہ نگار اپنی سوچ یا تخیل دے بخل بچ پابند رہے کا اپنی کہانی دی تکمیل دی طرف
گامزن رہندا ہے۔ نہ اوہ تاجہ کو ڈولی بچ بہن دیندا ہے تہ نہ مہراج دی چھو لی بچ سر رکھ کے
اُسدیاں باہواں بچ سمٹ کا تاجہ کو رومانیت دے جذبات دی تکمیل کرن دیندا ہے۔ نتیجہ
ایہہ کہ تاجہ دے ارماناں دی چکی ڈور ٹرٹ گیندی ہے۔

ایاں وی جے کدے اسیں اپنی ڈوہنگی نظر نال دکھاں تاں پہاڑی لوک گیتاں
دے مطالعے تھیں ایہہ گل واضح ہو گیندی ہے کہ ہر من کہڑت شعر بچ وی رومانیت دا
پہر پورا احساس ہوندا ہے۔ انہاں پہاڑی لوک گیتاں دی بنیاد یا تخیل انسانی سماج دے
اندر موجود دکھ سکھ، خوشیاں تہ غم، ملن تہ جدائی دے مختلف موقعیاں تہ مختلف حالات
دی دین ہے۔ انہاں لوک گیتاں دے نامعلوم شاعر (مردوزن) موقع دی مناسبت
نال ایسے سوہنے رنگ پہر دے دسدن کہ انسانی جذبات بچ بڑا اچھا پیدا ہو گیندا ہے۔
صاف ظاہر ہے کہ رومانیت داسدھا دخل انسان دے فطری جذبات نال ہے جس کو کسے
صورت بچ وی اپنیاں تحریراں تھیں جدانہ کرسکدے۔ رومانیت عاشق و معشوق یا محبت
و محبوب دے درمیان دی اوہ جذباتی، بے تابی ہو رتڑپ والی مکالمہ آرائی ہے جیہڑی عشق
دیاں رمزماں دا بے ساخت اظہار ہے۔ ہر انسانی دل فطرتاً رومانیت دے کہیرے بچ
تہڑکتار ہندا ہے۔

پنجابی افسانہ نگار خالد حسین دے نظریے دے مطابق ”آزادی انسان کا پیدائشی
حق ہے تو عشق کرنا اُس کا روحانی اور رومانی حق۔“

قصص المحسنين ” گلزار یوسف “

..... ہک مطالعہ.....

قصہ حضرت یوسفؑ بشکل منظوم:

- (۱) جناب مولوی دلپذیر صاحب
- (۲) جناب مولانا مولوی غلام رسول صاحب
- (۳) عبدالستار صاحب حلوانی

قرآن مقدس پنج اک مفصل ہور واضح صورت پنج حضرت یوسفؑ حضرت یعقوبؑ ہور زلیخا بی بی دا قصہ مذکور ہے۔ اس کو کچھ شعراء سن منظوم شکل پنج پیش کیتا دا ہے۔ اگرچہ اس قرآنی قصے پنج کسی شاعرانہ تفصیل ہور شاعرانہ انداز دی مبالغہ آری دی گنجائش نیہہ۔ فر کسی نہ کسی صورت پنج شاعرانہ انداز تخیل دی چہلکی نظر تھیں گزردی ہے۔ صرف ایہہ ترے کتاباں زیر بحث ہین۔ انہاں دا تعارف کراناں ہور قدرے واقفیت دیناں حسب حیثیت علم ضروری ہے۔

”گلزار یوسف“ مصنف: جناب مولوی دلپذیر

گلزار یوسف ہک مثنوی ہے۔ مثنوی نظم دی اوہ قسم ہے جس پنج کسی قصے کہانی داستان کو منظوم شکل پنج پیش کیتے گیندا ہے۔ ہر شعر اس پنج جدا گانہ ردیف ہور قافیہ رکھدا ہے۔

تسلسل مضمون ضروری ہے۔ انداز بیان ہو طرزِ تحریر اس کو دلچسپ بناندی ہے۔ اس بچ ہر قسم دے بیان کو منظوم شکل دیندے ہیں۔ رزمیہ شاعری، اخلاقی، بیان، عشقہ داستان سیاسی سماجی، تاریخی واقعات وغیرہ اس مثنوی دے موضوعات ہیں، طرزِ بیان ہو نشست الفاظ تخیل دی مدد نال مثنوی کو پُر اثر بناندے ہیں۔ زیرِ بحث مثنوی بچ کسی شاعرانہ خیالی انداز بیان دی گنجائش مطلق بیہ بلکہ اس بچ حقیقت حال دا بیان حقیقت بیانی دا تقاضا کردا ہے۔

گلزارِ یوسف بچ حسب دستور مصنفین، حمد، نعت، منقبت مدح، سبب تالیف کتاب ہو باقی ضمنی طور تے مضامین معہ غزلاں وی ہیں۔ کچھ اُردو غزلاں وی درج ہیں۔ شاعر موصوف سُن بڑے ماہرانہ انداز بچ داستان یوسف کو بیان کیتا دا ہے۔ ہر بیان دے نمونے بطور مثالاں دے حاضر خدمت ہیں۔ ذکر معراج شریف:

چل اگیرے چل اگیرے کہیا سرور شاہاں
کہندا کیا مجال اساڈی رکھا قدم اگا ہاں
نور تجلی چمکن اگے دیکھن لائق تیرے
جے ہک قدم رکھا اگیرے پد سڑھ جاون میرے
(قول حضرت جبرائیل)

جو ملیا سو ملیا اُتھوں جو منگیا سو پایا
تھے، ہدیئے کہنن پیغمبر پل بچ واپس آیا
گل پیغمبر نفس نفیسی کہنن اس تہیاڑے
اُمّتی آکھ ستاون والا نبی محمد آیا
تہوڑے ختم نہ ہوئے ہرگز مدح قیامت تائیں
تاں وی ہر گل نالوں فقروہان محمدی

قدر علم دا عالم جان عمر جنہاں نے گالی
 قدر اولاد پچھان ماں پے جنہاں مصیبت جالی
 فر جدوں مُجباں قصہ ڈٹھا عبدالستارے والا
 مُڑ مُڑ آکھن جاگ پذیرا پھر دے عشق پیالہ
 طراں طراں دے فیض اٹھاوے جو کوئی پڑھے پڑھائے
 اس رنگین باغیچے بچوں ہر پہنکھا پھل کھاوے
 درد منداں نوں آکھ سناویں درد مندیاں دیاں باتاں
 جس نوں طلب عشق دی ہووے پائیوے عشق براتاں

مولانا دلپذیر سُن تفسیر امام غزالی، روایات اہل سلف، احادیث شریف مولانا جامی،
 قصص الانبیاء دے حوالے نال ہو تورات دے حوالے نال اپنے بیان کردہ قصے یوسف
 دی بنیاد رکھی۔ اس تھیں علاوہ فارسی دیاں عشقیہ مثنویاں رزمیہ مثنویاں، آئیسہ اسکندری،
 سکندر نامہ تیمور نامہ، شاہ نامہ فردوسی، اکبر نامہ فیضی، ہو رسی قسم دیاں مثنویاں کووی صاحب
 مثنوی سُن پیش نظر رکھیا دا آسا۔

صاحب موصوف سُن زبان ہو بیان دے اعتبار نال روزمرہ دی زبان استعمال
 کیتی، چونکہ دلپذیر ہک فطری شاعر آسے اس واسطے انہاں سُن جذبات بچ ڈب کے
 داستان بچ حقیقت پسندی دے اظہار کو پیش کیتا۔ انہاں دے کلام بچ اخلاقی اقدار، رضا،
 توکل، ایثار، مروت، جذبہ، محبت، پدرانہ شفقت، پسرانہ سعادت، پیغمبرانہ شان بے مثالی،
 شکر ہو صبر باریک ہو دقیق مسائل اخلاق، پیغمبراں دیاں آزمائشاں دا ذکر، یوسف ہو
 یعقوب دے صبر، شکر ہو استقامت دا امتحان ہو اس بچ انہاں دا اسطراں ثابت قدم رہ
 کے تمام منزلاں ہو آزمائشاں طے کر کے احسن طریقے تہ بغیر کسے روگردانی، گرانی طبع،

حرف شکایت دے اس خدائی آزمائش بچ پورے اترے۔ اسی وجہ تھیں اس قصے کو اللہ تعالیٰ سُن احسن القصص قرار دیتا ہے۔ اس قصہ یوسفؑ کو احسان بیان کرن دے ہو رومی کئی ہک وجوہات ہین جنہاں کو شاعر موصوف سُن بطریقہ احسان زبان ہو ر بیان دی خوبی ہو ر جدت نال قصہ مذکورہ کو بیان کیتا دا ہے۔ اس قصے دے احسن ہُن دیاں چند خوبیاں اس طراں ہین۔

(۱) اس کتاب بچ طراں طراں دے قصے بیان ہین۔ فراق، وچھوڑے، دکھ، شوق، عجز چھڑکاں، ناز، آتش عشق، شفقت، ہمدردی، وخت پیڑاں، قید بند، قضیئے صبر، شکر، سوز، غم:

طراں طراں دا حال عجائب اس قصے بچ آیا
تاں اسدا ناں مبارک رب نے احسن دھریا
حکم احکام شریعت والے اس دے بچ نیہ آئے
تاں ایہہ قصہ یوسف والا احسن سدایا جاوے

2: نبی دادرد فراق ہو ر نبی یعقوبؑ ہو ر یوسفؑ دی قوت برداشت (3) اللہ، نبیاں ہو ر قرآن پاک دا بیان کردہ قصہ (4) ایہہ قصہ رب کریم، قرآن کریم، نبی کریم ہو ر ذکر کریم گونہاں کردا ہے ہو ر سب تھیں طویل ذکر قرآن پاک بچ آیا دا ہے (5) قصے بچ خویش قبیلے دا ذکر (6) استقامت ہر حالت بچ ہو ر صبر و شکر ہمہ حال دا ذکر کریم ہے (7) عاشق الہی ہو ر محبوب الہی دے ذکر خیر دا قصہ ہے (8) توبہ دا ذکر ہے۔ توبہ معافی دا پروانہ ہے۔ 9 خیالات معصیت بچ ظہور مغفرت پیدا ہونا (10) جدوں خاتمہ بچھا ہووے تہ معاملہ احسن ہوندا ہے۔ (11) اللہ تعالیٰ دیاں عنایتاں دا ظہور یعقوبؑ، یوسفؑ، زلیخا پر بالآخر ظاہر ہونا یقیناً احسن ہے۔ (12) یوسفؑ جدی، پداری نبی ہو ر آل نبی آسے۔ (13) کئی اعتبار نال حضرت موسیٰؑ ہو ر حضرت یوسفؑ و حضرت یعقوبؑ دا قصہ ہو ر اس بچ پھر اوواں

باپ، ماں پھین دارول ہو، اس دامن مرکز مصر دا ہونا مماثلت ظاہر کردا ہے۔ اس گل تھیں
 علاوہ وی کئی وجوہات ہین جیہڑیاں اس قرآنی قصے کو احسن القصص قرار دیندے ہین۔
 اس دا ذکر قرآن پنج لفظ احسن آیا دا ہے۔

پنج تورات خدا فرماوے حضرت موسیٰ تائیں
 اے تن چیزاں بہتر سب تھیں گل عیباں دیاں مائیاں
 حسد، تکبر، حرص زیادہ ترے سخت بُرائیاں
 راقم چاہندا ہاں کہ اس مضمون یعنی گلزار یوسف (دلپذیر) دے شعر مثالاں ہو
 خاصیت وی درج کراں تاکہ نمونہ کلام تھیں حقیقت حال ہو، کتاب دیاں خوبیاں ہو
 اچھائیاں سامنے آون۔

نسلان اُپر بزرگی جیکر ہوندی آدمیاں دی
 کل اولاد صفی اللہ دی پیغمبر بن جاندی
 بندگیاں وی باہج نیازوں گندگیاں بن جاوون
 جس ول یوں ٹر جاوون دلبر ہوندا دیس بے گانہ
 سجاں باہجوں کھاوون آون کو چے تہ دیواراں
 برادران یوسف دانقشہ:.....

ہتھ پنج تسبیح منہہ وچ کلمہ متھا رگڑ گھسایا
 دغا، فریب تمام جگت دا لوں لوں پنج سمایا
 اندر نال پلیتی پھریا باہروں کرن صفائیاں
 گہاندے فرن زمین جنگل دی اوہلا ملے نہ کائی
 جھاڑی جھاڑی فرن تکیندے قتل کراں کس جائی

کدھر گئے او دینہہ چن تارے سجدہ کرنے والے
 آپ قریبی بنے پدر دا اساں نوں دُور ہٹاویں
 اج اساں دے قابو آہو کیتے دا پھل پہاویں
 محنتوں ملے مراد ہمیشہ آکھن سچ سیانے
 بن محنت جو منگن مزوری خالی رہن نمانے
 سچے مراد ریڈوں روشن دند مبارک لڑیاں
 بھناں ہتھوں زہر ملے تہ بے شک ہر کوئی کھائے
 دُشمن پوڑی شفا دی دیوے کدے نہ کھادی جاوے
 زلفاں لُس لُس کرن ہمیشہ لگا عطر حضوری
 زلفاں دی خوشبوئی کولوں دیس کرے آستواری
 جاں گجھ کھڑک ہووے دونوں اٹھ اٹھ دیکھن راہاں
 نین اڈیکاں کر کر تھکے مارن دُور نگاہاں
 سب تھیں اعلیٰ وڈا حضور واحد پاک یگانہ
 اُسدا ہور شریک نہ کوئی اندر دوہاں جہاناں
 ہر دم وصل نصیب جہاں دے قدر نہ جانن پہنائی
 جا کے کچھ یعقوب نبی نوں جس نوں ملی جدائی
 نکل گھراں تھیں باہر آئیاں ستر شرم و نجائے
 حضرت عشق پوے جد کھاڑے صبر نہ کیتا جائے
 رب فرماوے کیا کیا چیزاں اساں عطا فرمائیاں
 غافل ہو کے دُنیا اندر ساریاں تَساں بھلائیاں

حرم رسولاں ہر مؤمن دیاں ماواں سدیاں جاوَن
 نیہہ درست انہاں دے حق بچ لفظ بے ادب الاون
 اگے جہاں زلیخا والا حُسن بیان لیاندا
 ساڈے کولوں مُول انہاں دا گلہ نہ کیتا جاندا
 اجکل اصل نہ ٹھونڈے کوئی نہ اگ چکھ سمہالے
 جھدے کافر آکھن لگدے تھوڑیاں جگریاں والے
 چھبڈے حالت ثابت رہندی ویکھ تجلی نوری
 ہر کوئی ہوندا نیہہ پڑیرا لائق قرب حضوری

نِت نہ خوشیاں نِت نہ غمیاں نِت نہ وصل جدائیاں
 نِت نہ سجن ہوون کھٹھے نِت نیہہ تنہائیاں
 نِت نہ کال وبال جہانی نِت نیہہ ارزانی
 نِت نہ زور نہ نِت کمزوری نِت نہ محسن جوانی
 نِت نہ صحت بدن سلامت نِت نہ دُکھ بیماری
 نِت نہ غیرت نِت نہ ذلت نِت نہ عیش و خواری

کہیا زلیخا یوسف تیرے کیاں سوہنے رخسارے
 یوسف آکھیا حمد خدا نوں جس ایہہ نقش سنوارے
 کہیا زلیخا چشماں تیریاں کت ول رمزیاں لاون
 یوسف کیا جمال الہی دیکھن نوں سد ہراون

قطرہ عشقِ محبت والا رب جہاں بیچ پاندا
 جگوں دکھرا رب تنہا نون خالق پاک سکھاندا
 خفیہ طور سخاوت جو کوئی کردا مردخدا دا
 ظاہر دیون نالوں اُس نون ملے ثواب زیادہ

لا جواب شعر:

چھوڑ سوال جواب پذیرا نہ کر ذکر انہاں دا
 رب دا امر پہچانن ناہیں مذہب ضد جہاں دا
 جے کوئی مومن، مومن تائیں دکھ ایذا پچا وے
 جے مظلوم نہ راضی ہووے مول نہ بخشا جاوے جا
 بندیاں دا حق بندے بخشن، رب نیہہ بخشیندا
 جے یعقوبؑ تہ یوسفؑ اندر ایذا فراق نہ ہوندے
 آکھ پذیر کس دے دم دے دفتر جوڑ لکھیندا
 فضل اپنے تھیں بخشش مینوں عدل کتاب نہ کھولیں
 گندے دفتر میرے یارب نہ کھولیں نہ تولیں
 دینیں پناہ حراماں کولوں حق تے گل کرائیں
 حق سنائیں، حق دکھائیں، حق ہلا ل کھلائیں

انہاں شعراں بیچ مولوی دلپزیر سُن حقیقت حال دا اظہار عقیدت پسندی نال کیتا
 داہے۔ انکساری، شرمساری دا اظہار کس عاجزانہ طریقے تے صاحب موصوف سُن کیتا
 داہے۔ زمانے دے حسد ہور ظلم دا اظہار کس خوبصورت انداز بیچ کیتا داہے ہور اسطراں
 کردے ہین۔

جو رکن بغض عداوت میری ناحق حسد کماون
اپنا بدلانے انہاں نوں نیتاں دا پھل پاون
کتاب دانان..... یوسف زلیخا از غلام رسول صاحب عالم پور پنجاب منشی محمد شاہ
سوار فرماندے ہین:

عالم پوری غلام رسول اک شاعر گزریا بھائی
جوڑ گیا جیوں قصہ یوسف ہور نہ جوڑے کائی
نہ ہويا نہ ہووے ایسا شاعر کدیں کدائیں
بچ پنجابی افضل سب تھیں بخشش اللہ سائیں
اس تھیں بعد ایہو ایہہ قصہ ہوراں نالوں چنگا
عبدالستار وغیرہ جیہڑے اینویں کر گئے دھندا

پھر غلام رسول ریلے سب دی کسر نکالی
کر گیا ختم کہانی کچھے شعر پنجابی والی
احسن قصص کتاب جو اُسدی سب تھیں احسن ہوئی
اُسدے جیا پنجابی یوسف ہور نہ بنیا کوئی
عبدالستار وی اپنی تھاویں چنگا زور لگایا
ذکر رسولاں تہ تمثیلاں بہت مناسب لیایا
اکثر شعر ریلہ اُسدا دل نوں اثر کریندا
عاشق مدح بنی دی اندر موتی گیا پروندا

باقی مصنفین قصہ یوسف (۱) حافظ صاحب با اسناد یوسف و قصہ سوہنا بنایا (۲) فیروز ترجمہ سورہ یوسف چند ورقاں دی کتاب ہے (۳) اس دے بعد ترے شخصوں سن اس قصے کو رقم کیتا۔ ہک دوران ترجمہ..... مرگیا ہو صرف ثواب ارادہ کرن دا حاصل کر گیا۔ دو شخص صاحب علم نیہہ آسا۔ اس واسطے اوہ شاعری دا حق ادائیہہ کر سکیا۔ تیسرا صاحب تصنیف و ترجمہ مولوی دلپزیر ہین اپنے بارے بچ لکھدے ہین۔

۱ ایویں شعر میرے وی اس بچ ہون رنگ برنگی

۲ کچھ کسے تھیں ماڑے ہون کچھ کسے تھیں چنگے

۳ چندراں وچوں ہر شے نکلے آٹا، میدہ، بھورا

احمد یار شاہ فضل ہو کئی شعراء حضرات سن قصہ یوسف تحریر کیتا دا ہے۔ صرف غلام رسول، مولوی دلپزیر، عبدالستار کو زیادہ فوقیت حاصل ہے۔ مولوی غلام رسول دے بارے بچ سب حضرات تبصرہ نگار انہاں کو اس قصہ یوسف بچ خدائے سخن قرار دیندے ہین۔ انہاں دی استادی زبان، بیان ہو قوت اظہار دے لحاظ ناں قابل صدا احترام ہے۔ کسے شاعر سن کے اعلیٰ درجے دا تبصرہ کیتا دا ہے۔

فر غلام رسول رسیلے سب دی قصر نکالی

کر گیا ختم کہانی کچھے شعر پنجابی والی

بے شک تبصرہ نگار کہمن کہیں و بچ آگیندا ہے۔ صاحب تصنیف دی زیادہ محنت صاحب تبصرہ دی ہے۔ چونکہ اسدی ذمہ داری ہو رجا نکاری باہد ہے دا تقاضا کردی ہے۔ شاعر خوب فرمایا دا ہے بے شک جتنے والی کولوں کالی ہوندی وائی مناسب حال ایہہ گل ہے کہ کلام شاعر پیش کر کے ناظرین حضرات و خواتین تھیں تبصرے دی مناسب حال امید رکھساں۔

سب وانگوں پگھیاڑاں اں دس شکل وانگوں خونخواراں
 ہر اک یوسف چاہے پُرزے کرے ہزار ہزاراں
 میرے دیر نہ بیری میرے کردے عرض پیاروں
 خوش میرا دل نال پہراواں سیر کراں گلزاراں
 نہ کر اڑیاں اُئیڈک بڑیاں چھوڑ پلک دو کہڑیاں
 مارگوایے خاک رلائے جائن غضب دیاں چھڑیاں
 ماہ منور خوبی والا کس پردے بچ آیا
 انور اختر نور فلک دا کس نے پکڑ چھپایا
 مت ایہہ خواب ہووے فرزنداں تیں حق آفت بھاری
 سُن کے غیرت کھاون پہنائی تیں پر کرن قہاری
 تَساں بچوں اوہ رونق کہر دی کدھر ہوئی روانہ
 بچ تَساں اوہ شمع نہ دسدی دل جدا پروانہ
 غافل لوک بتاں نوں پوجن باطن وہم انہاں دے
 دُب مرن بچ بحر ذلالت ایہہ جنہاں دے
 ایہہ بت ناقص آپ نکارے حرف بیاناں خالی
 اوہ معبود اُسے دی دُنیا جسدیاں صفتاں عالی
 جان فدا بلہاری ہر شے دیداروں اسواری
 وِچ دوزخ وچے جنت وچے دُنیا ساری
 بچے خوشی بچے دُشواری بچے صحت بیماری
 بچے درد فراق خواری بچے آس ادھاری

عشق اے یا ککھاں آتش پہکھ پہکھ لائاں مارے
 عشق لوکایاں لگدا ناہیں آخر جوش کھلارے
 آپ زلیخا عشق چھپاوے دل دا بھیت لوکاوے
 پر ایہہ کویں چھپایا جاوے کد پردے بچ آوے
 بھر ساقی دے دوجی واریں فیر نشے دا کاسہ
 خوشی تکبر ان گماناں رہے جہنم واسا

یوسف ہو زلیخا دے درمیان سوال جواب ملاحظہ فرماؤ:

کہے زلیخا میں اج یوسف وصل کراں یا مرساں
 یوسف کہے پناہ خدا دی میں اے کار نہ کرساں
 کہے زلیخا سلے مینوں عشق تیرے دا سیلا
 یوسف کہے جو اس تھیں ڈاڈا جان کنڈن دا ویلا
 یوسف پچھے درس زلیخا گتھے گئی جوانی
 کہے زلیخا عشق تیرے تھیں کر چھڈی قربان
 یوسف پچھے دہس زلیخا گتھے گئی بینائی
 کہے زلیخا دوہری ہو ہو لہدی فراں گوائی
 یوسف پچھے دہس زلیخا رکت عمارت عالی
 کہے زلیخا خاک رولیدی اج عمارت والی
 یوسف پچھے دہس زلیخا دولت کھتوں ڈالی
 کہے زلیخا بے دولت دیکھ دونویں ہتھ خالی

متفرقہ مضمون:

ناقہ شوق قلمدے شوقاں چاہڑ وصال سواری
چلو غلام رسول مصروں بہ بیچ عشق عمار
نیہہ وفا بیچ باد بہاری پناں پگاراں
سدانہ باغیں بلبل بولے سدا نہ باغ بہاراں
یار نہ ہوش دونویں اتھ فرقے اک چتے اک ہارے
سب دُنیا دے بیچ بازارے عملاں دے ونجارے
ایوسف تائیں سد پدر نے حکموں خبر سنائی
فرزندا شاہنشاہ طرفوں میں ول چٹھی آئی
بیچ کنعان پیو دادے مینوں سد بلایا
دن میرے ہو چلے پورے، قطعی حکم سنایا
دوئے بحر ہور طرز دے شعر قابل داد انداز بیچ لکھے دے ہین۔ ملاحظہ فرماؤ:

کس تھیں دُور نسین، کس دے نال وسین
کہیا سبناں ایہہ بیدردیاں اوہ
مغرور ہو یوں ساٹھیں دور ہو یاں
شاند دل بیچ شوخیاں زردیاں او
دیہن لذتاں شوق محبتاں اوہ
ساریاں چت چت ہر دیاں اوہ
لون، تیل، مرچا، ہلدی دال آٹا
بیچ انہاں، شوخیاں زردیاں اوہ

۱۔ موت بارے یعقوب کوچی

شاعر مولوی غلام رسول سُن اپنے شاعری بیچ عشقیہ انداز اختیار کر دیاں ہوئیاں
 ساقی ہور جام شراب دا ذکریں باغاں دے آغاز بیچ اس طرز کو اختیار کیتا دا ہے۔ انہاں دا
 تمام کلام انہاں دے علم کو ظاہر کردا ہے۔ معلوم ہوندا ہے کہ انہاں سُن فارسی ادب دا گہرا
 مطالع کیتا دا ہے۔ علمی بصرت طرز ادا اس گل کو صاف ظاہر کردا ہے۔ کسے قدر پُرانے
 طرز دیاں ترکیباں ہور الفاظ نظر تھیں گُزرے۔ مگر انہاں دا طرز ادا لا جواب ہے۔ شاعرانہ
 انداز بیان تھیں کسے قدر ہٹ کے حقیقت حال دا اظہار زبان ہور بیان دی خوبی نال بیان
 کیتا دا ہے۔ مولوی دل پذیر سُن دیگر متفرقہ چیزاں تے وی اظہار خیال کیتا دا ہے۔
 بہر حال دو اں حضراتاں سُن بڑی خوبصورتی نال شعری جذبات نال اخلاقی پہلو کو مد نظر
 رکھ کے شعر لکھے دے ہین۔ یوسف زلیخا دے جواب سوال انہاں دی ایجاد نظر آندی
 ہے۔ نیت دا کھوٹ نیہہ بلکہ اخلاق دی خود ساختہ احترام جیہڑی معتدل نظریے دے
 تحت قابل قبول نظر آندی ہے ہور اس تھیں علاوہ وی کسی نہ کسی صورت بیچ شاعرانہ خیال
 نظر آندے ہین۔

شعر ملاحظہ فرماؤ:

اے ساقی پُہر جام شرابوں دے محوراں تائیں
 دل بیچ درد ہو یا انگیارہ قطرہ گُہٹ بچھائیں
 دے ساقی مے ساغر باقی پیوندیاں دکھ جاوے
 جذب قلوب تاثر والا ذوق جگر پُہر جاوے
 آ ساقی دکھلا چمکدا دن دو رین وچالے
 لٹ گئے نے دل دیاں رختاں نین تاثر والے
 گُہٹ بیچ جام طلب دے ساقی دو گُہٹ شوق شرابوں

نیل فنا بچ رُہڑیا جاواں چھٹے جان عذابوں
 پُہر ساقی دے دوجی واری پھیر نشے دا کاسہ
 خودی تکبر مان گماناں رہے جہنم واسا
 ہُن ساقی بس جام شرابوں نے دے جام گلابوں
 ملے آرام خمار عذابوں مستان حال خرابوں
 ساقی پُہر دے جام وصالوں بخش غلام رسولے
 جاوے جان مقابل اکھیں خبر نہ پاواں مولے
 دے ساقی اک جام دُکھاندا گھٹ پُہراں گم جاواں
 بے حُود ہور ہاں دم کائی آخر مقصد پاواں
 دے ساقی جام پُہر وندا گجھیاں رمزیاں والا
 جس تھیں جاوَن درد پُرانے تہ دُکھ رہے نرالا
 آ ساقی چھڈ بے اتفاقی چھوڑ اندوہ باقی
 درد فراقی تہ مشتاقی کر ذایل لا طاقی

جناب مولوی دلپذیر ہور مولوی غلام رسول تھیں علاوہ ہور کئی شاعر اُس نے اپنے اپنے انداز ہور وقت دے تقاضے ہور شاعرانہ قابلیت نال اپنے کلام کو پیش کیتا دا ہے۔ انہاں دا ذکر پہلاں کر چھوڑیا دا ہے۔ انہاں بچوں جناب عبدالستار حلوائی دی یوسف زلیخا اہم ہے۔ ایہہ کتاب سٹھ سال پہلیاں نظر تھیں گُزری دی ہے۔ جس کو جناب قبلہ والد صاحب سُن صاحب مذکورہ کولوں ذاتی طور تے شہر لاہور بچ بطور نذرانہ وصول کیتا آسا۔ ایہہ واقعہ 1910ء دے آس پاس دا ہے۔ ایہہ محلہ کوچہ سادھوان شہر لاہور دا ذکر ہے۔ ضمنی طور تے جناب قبلہ والد صاحب عبدالستار دا ذکر کردے اُسے تفصیل یاد نیہہ۔ کتاب وی اِس وقت موجود نیہہ۔

زیر بحث یوسف زلیخا کتاب دے مصنفین حضرات سُن اپنے انداز بچ صبر، شکر،
 حُسن اخلاق، اعلیٰ کردار، گفتار، خیالات جذبات، عشق، محبت، پیار، حسد، صند، طلب، شوق
 فراق، عجز، جھڑکاں، ناز انداز۔ قصبیے، قیدان، جدائی، وخت وصل ہو اس تھیں علاہ پیغمبرانہ
 شان دے مطابق زبان ہو بیان دی نفاست نال اس قرآنی قصے کو درس اخلاق دے
 طریقے کو اختیار کر کے ہر حالت بچ جاذب دل ہو دماغ، سکون روح ہو عرفان کو اخلاقی
 انداز بچ بیان کیتا دا ہے۔

رہیا بردہ یا سر کردہ اُس دا مطیع امر دا

اوکھا پہنا نویں سوکھا ہو یارہیا اطاعت کردا

مولوی دلپذیر دی یوسف زلیخا بچ دیگر کئی قسم دے خیالات کو جگہ دتی دی ہے۔
 غلام رسول دا کلام نہایت رسیلہ ہے۔ عبدالستار دے کلام بچ حقیقت حال دا ذکر محتاط انداز
 بچ ہے۔ بہر حال اصحاب مذکورہ تاریخی حیثیت رکھدے ہین۔ انہاں دے کلام دا اثر
 پہاڑی زبان ہو ادب تے بہت زیادہ ہے۔ ایہہ کتاباں وی معمولی فرق نال پہاڑی
 زبان ہو ادب دا حصہ ہین۔ پہاڑی زبان و ادب اُپر انہاں دا ڈوہنگا اثر ہے۔ جیہڑا
 صاف ظاہر ہے۔

مثنوی یوسف زلیخا تھیں علاوہ میاں محمد بخش دی مثنوی سیف الملوک بہک نادر
 المثل عشقیہ مثنوی ہے۔ زبان ہو بیان دیاں خوبیاں اچھائیاں ہو لاجواب طرز تحریر،
 تسلسل بیان پانی دی رفتار نالوں چلدا ہے۔ انہاں دے اخلاقی ہو اعلیٰ اقدار دا بیان ہو
 شعر لوکاں دی زباناں تے جاری ہین۔ انہاں دے شعر ہر شخص ہر جگہ ہو ہر زمانے بچ
 قائم رہسن۔ تھوڑا جیا نمونہ کلام پیش خدمت ہے۔

قطرہ ونج پیار دریاوے تاں اوہ کون کہاوے
 جس تے اپنا آپ گنواوے آپ اوہو بن جاوے
 جس دل اندر عشق نہ رچیا گئے اُس تھیں چنگے
 خاوند دے کٹر راکھی کردے صابر پہنگھے ننگے
 صبر کریں تاں اجر ملے آئی خبر کتابوں
 صبر اوہ تارے قفل محمد ہر ہر مشکل بابوں
 چار تہیاڑے عمر جوانی کرلے عیاشاں موجاں
 سدا نہ ایہہ دولت دُنیا سدا نہ لشکر فوجاں
 یعنی آپ آپے نوں ماریں تان ج کیوں مریوں
 آپ مویوں جے آپ نہ مویوں آپ مریں اج جیویں
 جے سو حیلے بانج وسیلے کرے نال دلیے
 بھا بیڑے دا پارنہ جاندا بانج ملاح رنگیلا
 مان نہ کریو روپ کہنے دا وارث کون حُسن دا
 سدا نہ رُسن شاخاں ہریاں سدا نہ پھل چمن دا
 نیچاں دی اشنائی کولوں فیض کسے نیہہ پایا
 لکرتے انگور چڑھایا ہر گچھا زخمایا

مثنوی سیف الملوک پنج ہر قسم دے مضامین ہین۔ داخلی، خارجی، روحانی، اخلاقی،
 معاشی، معاشرتی، عرفانی، عشق حُسن، تصوف، معرفت، وحدت، خیر، شکر، محبت، العرض ہر قسم دے
 خیالات کو خوبصورت انداز پنج فطری طرز اختیار کر کے حقیقت پسندانہ طریقہ اختیار کیتا دا ہے۔

سیف المملوک تھیں علاوہ باقی دلپذیر ہو غلام رسول سُن وی کئی جگہ بڑے خوبصورت انداز پنج حسن و عشق دا بیان کیتا دا ہے۔ انہاں سبھاں مثنویاں پنج بڑے اعلیٰ درجے دے مضمون داستانِ مثنوی تھیں علاوہ ہین۔ ہر قسم دے شعر شاعر موزون کردا ہے۔ آٹا، میدہ، بھؤرا اکس ہی چلی ہو رجنردی پیداوار ہے۔ اس چمن پنج رنگ برنگے پھل ہوندے ہین۔ ہک جگہ مولوی غلام رسول سُن خوبصورت طریقے تے مختلف پھل دے مضمون کو اپنے کلام دی زینت داز یور بنایا۔ انہاں سُن پھلاں دی ہک لمی تفصیل شعراں وچ لکھی دی ہے۔ کجھ پھولاں دی تفصیل اس طراں ہے۔ گل ریحان، چنبیلی، نرگس، سوسن، سنبل، گل ناز، گل لالہ، سورج مکھی، بہنارت، گل عباسی، گل کچنار وغیرہ۔

انب پکن تہ ظالم طوطے فردے ڈالی ڈالی

سیب، انار، بیہاں دیاں شاناں وہم گمانوں خالی

گل ہائے رنگارنگ سے رونق چمن کی ہے (ذوق)

بڑی نا انصافی ہے اگر اسیں معلومات دے مطابق شعراں دی وقت تصنیف و تالیف دا ذکر نہ کراں، جناب مولوی دلپذیر ساکن بھیرہ ضلع شاہ پور پنجاب دے اُسے۔ ۱۳۳۵ھ بمطابق ۱۹۱۹ء تصنیف قصص الحسنین گلزارِ یوسف ہے مولوی غلام رسول دی کتاب دے آخر تے 1202ھ لکھیا دا ہے واللہ اعلم بالصواب: اللہ تعالیٰ تمام مصنفین حضرات کو کروٹ کروٹ جنت نصیب فرماوے آمین یارب العالمین۔

محمد مقبول خان: کھنڈی پھنڈی دیاں یاداں

مان نہ کریئے روپ کہنے دا وارث کون حُسن دا
سدا نہ رہسن شاخاں ہریاں سدا نہ پھل چمن دا
اوہ قد آور شخصیت جیہڑی ہزاراں لوکاں دے مجمعے بچ بھی دوروں سب تھیں اُچی
نظر ایندی ہور سیانے گیندی۔ مہندی والے لال رتے چمکدے خوبصورت بال، پھڑاتہ
کُشادہ متھا چیاں طالع سکندر، تلوار نالوں اُچانک، پوری کلپن شیو مگر ہمیشہ مسکریندا ہور
ہسدا خوشنما چہرہ۔ کُہر وٹھ اُسدے پھڑے متھے تھیں غائب، آلسی تہ الحت دا دشمن،
نازک تہ دلکش ٹھڈ، موتیاں نالوں چمکدے دند، خوبصورت سوٹ بُوٹ، چٹا کالر،
ڈھلکدیاں کٹورے نما موٹیاں اکھیاں تے قیمتی گاکل، ظرافت پھریاں گلاں تہ مزاح
دے سدا بہار پیغام دا دواناں محمد مقبول خان آسا۔

خان صاحب علاقہ کرناہ دے ہک بااثر، اہل ثروت، اہل جاگیر ہور اہل علم چک
خاندان دے پتر ہی نہ بلکہ سُپتر آسے۔ اُندی پیدائش ۲ جولائی ۱۹۴۷ء کرناہ دے ہک نکلے
جئے گراں لوٹھ ٹنگڈار بچ ہوئی۔ اُن دے والد مرحوم حاجی یسین چک بھی اُنہاں ہی نالوں

اُچے قد، خوبصورت جُستے ہوو با برکت تہ بارونق چہرے دے مالک آسے۔ حاجی صاحب علاقے پنج اپنے ویلے دے مُعتبر، برگزیدہ، دیانتدار، ایماندار، عبادت گزار لامثال زُہد و تقویٰ دے مالک، محنتی، جفاکش، رزق حلال دے شوقی تہ سچے ہوو سچے لوکاں دی پہلی صف پنج شمار ہوندے آسے۔ آکھدے ہوندے ہین کہ چنگے بُوٹے دا پھل بھی چنگا تہ مٹھا ہوندا ہے۔ اسی طراں نیک تہ باعمل لوکاں دی اولاد بھی سارے خاندان علاقے ہوو قوم دانناں روشن کردی ہے۔ اییاں تہ چنگیاں دے پنگے ہوو چنگیاں دے تہنورے بھی ہوندے ہین مگر اوہ چنگے صرف ہوو صرف گردش ایام دی امیری نال چنگے ہوئے دے ہوندے ہین۔ جیہڑے لوک محنت، سچ، رزق حلال، ایمانداری، دیانتداری ہوو زُہد و تقویٰ دی بناہ تے چنگے ہوندے ہین اُندا شمار دُنیا دی نامور ہستیاں پنج کیتا جلد اہے ہوو حاجی صاحب ہوو ادا شمار بھی اہجیاں ہی نامور ہستیاں پنج نال ہوندا ہے۔

محمد مقبول خان ہوو ادا دی ابتدائی تعلیم کھاوڑ پارہ کرناہ دے مڈل سکول پنج مڈل تک ہوئی۔ اوہ اُس دور پنج کرناہ دا واحد مڈل سکول آسا جیہڑا بعد پنج کھاوڑ پارہ تھیں کنڈیاں منتقل ہوو یا ہوو اُتھا اُسکو شیر کشمیر ہائی اسکول دا درجہ حاصل ہوو یا۔ خان صاحب نوں پاس کرکا دسویں جماعت پنج کنڈیاں داخل ہوئے ہی آسے کہ اوہ سرکاری ملازم ہو گئے۔ جموں و کشمیر پولیس پنج بطور سپاہی پہرتی ہو گئے۔ اُندی تعلیم اڈھ لکھی رہ گئی جسدا افسوس اوہ ساری عمر کردے رہے۔ دورانِ تعلیم جتھا اُندی ذہانت، قابلیت دے چرچے رہے اُتھا کھیل کُودنال اُندی دلی وابستگی ہوو اسکول دی ”Extra Co- Curriculam Activities“ پنج بے مثال کارکردگی سارے علاقے پنج مشہور ہئی۔ سارے اسکول پنج لہماں، خوبصورت، سُوہناں تہ بازکا نوجوان جسدے قد بُت دے مچ کھٹ گدرے اسکولاں پنج تھہہندے ہین۔ صاف ستھری اسکولی وردی پنج، سُوہنی تہ بانکی ٹُو، سنجیدہ تہ

شائستہ گل بات سارے اسکول کو پرائیئر پڑھالے پنچ اوّل، اسکول دی ڈرل ”Drill“ دا ڈرل کمانڈر، اسکول ہورے علاقے پنچ والی بال دا اُبھر دا کھلاڑی تہ سارے علاقے دا اُوہکا جیاء نامور گائیک کوئی ہور نہ بلکہ ایہی خان صاحب آسا۔

محمد مقبول خان مرحوم پولیس پنچ بحیثیت سپاہی پہرتی ہوئے جدکہ انہاں اس محکمے پنچ بھی اپنی محکمانہ صلاحیتاں ہور لامثال کارکردگی دی وجہ نال پر موثن تے پر موثن رکہندی ہور پورے محکمے پنچ ناں کمایا۔ اُندی موسیقاری، گائیکاری ہور اداکاری دے چرچے محکمے پنچ ہون لگے۔ والی بال دے کھلاڑی دی حیثیت نال اوہ اپنے محکمے دے ذریعہ ساری ریاست پنچ مقبول ہوئے ہور انہاں محکمے دی طرفوں بیرون ریاست اس کھیل پنچ اپنا ناں کمایا ہور محکمے کوئی میڈل جت کا دتے۔ کسے بھی فنکار دافن چھپد انہہ بلکہ ویلے دے مطابق نمایاں ہوندا ہے۔ جدکہ محکمہ پولیس پنچ اِجیاں کھلاڑیاں ہور فنکاراں کو اُچی تہ سچی عزت ملدی ہے۔ محکمہ پولیس تھیں ریٹائر ہوئے دے ہک سپرنٹنڈنٹ پولیس S.P جناب خواجہ عبدالقیوم صاحب جنہاں دا تعلق علاقہ کرناہ ہی تھیں ہے اوہ مقبول خان مرحوم دی سروس دے بارے گل کردیاں آکھدے ہین کہ.....

”محمد مقبول مرحوم کو میں محکمہ پولیس پنچ سپاہی تھیں کہن کا سب انسپکٹر تک مُج کو لوں دکھیا دا ہے۔ اوہ محکمے دے اندر ہک نویں نویلی جی شناخت دا مالک آسا۔ اُسدا قد بُت، اُسدی ٹور، ٹوتہ گل بات دے نال نال اُسدے دوست سپاہی ہون دے باوجود بھی افسراں نال ملدا آسا۔ اسیں کئی وار نوکری دے سلسلے پنچ کسے ہکی ڈسٹرکٹ یا تحصیل پنچ کھٹھے رہیاں۔ محکمے دیاں مختلف برانچاں پنچ بھی کھٹھیاں کم کیتا۔ مقبول واقعی مقبول آسا۔ اُسدے اخلاق، جراتمندی، غریب پروری ہور دیانتداری دی نذیر پولیس محکمہ پنچ ملنی نہایت مشکل ہے۔ اُس پولیس محکمے کو والی بال دے ذریعہ بیرون ریاست بھی

شناخت دتی۔ محکمے دے فنکشن جدول بھی ہوون تہ فنکشن دی کامیابی واسطے مقبول کو
 ٹا ہکیا جلد ا۔ اوہ اپنی موسیقاری ہور گایکاری دے ذریعہ سارے فنکشن کو کامیابی تھیں
 ہمکنار کردا رہیا۔ محکمے دے بڑے بڑے افسر اُسدی گایکاری ہور بالخصوص اُسدے
 شجہ دیاں تاراں تھیں چھیڑے والے ساز تے عاشق ہوندے آسے۔ پولیس محکمے پچھہ وا
 ناں مقبول کمایا اوہ شائید ہی ہُن کرناہ دا کوئی دوا آدمی کما سکے۔“

شہیر احمد شاہ صاحب ہک ہور پولیس آفیسر وا گورہ بار ہمولہ دے رہن والے ہین۔
 اوہ بھی محکمہ پولیس تھیں Dy.S.P پولیس ریٹائر ہوئے دے ہین۔ اوہ بھی مقبول خان
 ہوراں دے قریبی سنگی رہے دے ہین ہور انہاں تھیں سخت متاثر ہوئے دے ہین۔
 مقبول خان ہوراں دی وفات دے دو دن بعد انہاں اپنا تعزیتی پیغام You tube ہور
 Facebook دے ذریعہ ریکارڈ کر کا سب لوکاں خاصکر کا اُن دے لواحقین توڑیں پُچپایا۔ اوہ
 مرحوم مقبول صاحب کو یاد کر دیاں ہد کدے تہ روندے بھی ہین ہور ہد کدیاں ہد کدیاں
 اُن دی شخصیت دے بارے نچ آکھدے ہین کہ.....

سب کہاں کچھ لالہ وگل میں نمایاں ہو گئیں
 خاک میں کیا صورتیں ہو گئی کہ پہناں ہو گئیں

”وہ پہاڑی زبان کے اعلیٰ پائے کے فنکار تھے۔ ان کے ساتھ ہم پیشہ وابستگی
 رہی اور کافی حد تک اُنکے ساتھ ذاتی تعلقات بن گئے۔ میں ذاتی طور پر اُنکی موسیقی،
 گائیکی اور فنکارانہ صلاحیتوں کا زبردست مداح رہا۔ جب کبھی وہ محکمہ کے طرف سے
 منعقدہ کسی پروگرام میں حصہ لیتے تھے تو ایک ماحول بن جاتا تھا۔ مجھے یاد ہے کہ پولیس
 لائین بار ہمولہ میں جب ۲۰۰۱ء میں مقبول صاحب نے علی گڑھ مسلم یونیورسٹی کا ترانہ.....

ہر شام ہے شامِ مصر یہاں

ہر شب ہے سب بڑات یہاں

گایا تو پوری پولیس لائین جھوم اٹھی تھی۔ وہ اپنی محنت، لگن، دیانتداری پیشہ وارانہ ہور فنکارانہ صلاحیتوں کی وجہ سے پورے محکمہ پولیس میں اپنا ایک منفرد مقام رکھتے تھے۔ اُنکی قد آور شخصیت مسکراتا چہرہ، طنز و مزاح سے بھری ہوئی باتیں ہر محفل میں جان ڈال دیتی تھیں۔ میں بارگاہِ الہی میں دستِ بدعا ہوں کہ اللہ انہیں جنت الفردوس نصیب کرے۔ اور جملہ لواحقین کو صبر جمیل عطا کرے۔ میں کوئی شاعر تو نہیں ہوں بلکہ ادبی دنیا کے کسی طفلِ مکتب کے برابر بھی نہیں مگر مرحوم مقبول صاحب کی نذر چھوٹی سی رباعی جو میرے دل کی آواز ہے پیش کرتا ہوں۔

کھیل کھیل میں ہر کھیل میں اعلیٰ تھا مقبول

بُل چال میں ہر رنگ میں بے باک تھا مقبول

یاروں کا یا ر تھا ہر دور میں مقبول تھا مقبول

یہ نا چیز بھی تیرے مداحوں میں شاہِ شمیر ہے مقبول

ایہہ بک مٹی پڑ مٹی دی گل ہے کہ ہر دور بچ ہر علاقے دے اندر کوئی لوک اچھے ہوندے پٹیہڑے فن ہور فنکاری نال جڑے رہندے ہین۔ اچھے لوک اپنے فن اپنی شوق ہور فن دے عشق واسطے کسے نہ کسے پہنانے کوئی نہ کوئی فنکاری کردے رہندے ہین۔ علاقہ کرناہ بھی صدیاں تھیں ادب، فن ہور کھلیاں دا گوارہ رہیا دا ہے۔ تاریخ دہس رہی ہے کہ اس علاقے بچ کدے بیاہ شادیاں بچ تہ کدے نجی مجلساں بچ موسیقی، گایکاری تہ اداکاری نال لوک دل بہلائی کردے رہندے آسے۔ مختلف کھلیاں دے شغل بھی لگے رہندے آسے۔ کدے گشتی، کدے گوڈی، کدے بگدر چکناں۔ کدے ہتھ پنچہ کرنا۔ کدے اٹی ڈنڈا، کدے چیتو، کدے رسا چھکنے دا مقابلہ کدے کرکٹ، کدے فٹ بال تہ کدے والی بال دے شغل بھی اس علاقے بچ لگے رہندے آسے۔

۱۹۷۲ء بچ اس علاقے دے گجھ نو جواناں دا ہک ٹولہ کھٹھا ہويا ہور اپنے فن دے اظہار واسطے چارہ جوئی سوچی ایہہ سارے نو جوان تقریباً ہم عمر ہور ہم خیال آسے ہور اس ٹولے دا ہر نو جوان اپنے اندر گایکاری، موسیقاری تہ اداکاری دے علاوہ کھیل کود دا فن رکھدا آسا۔ عالم قریشی مرحوم دی قیادت بچ اس ٹولے سُن ہک کلب تیار کیتا جس دا ناں ”شاہین کلب کرناہ“ رکھیا گیا۔ اس کلب دے سرکردہ ممبران ہور فنکاراں بچ مرحوم عالم قریشی، مرحوم خواجہ محمد آصف، محمد مقبول خان مرحوم، عبدالرشید قریشی، عبدالرشید لون، عبدالحمید خان غلام سرور میر، نصیر احمد مرچال، خواجہ عبدالقیوم، جدیش کھتری، گلدیب کھتری، مرحوم غلام حیدر خان، مرحوم غلام حیدر پروانہ دو جڑویں پُہر غلام نبی چک، غلام محی الدین چک، بشیر احمد باغاتی، رحمت اللہ خان تہ خواجہ خورشید احمد شامل آسے۔ ایہہ کلب وقتاً فوقتاً علاقے بچ کرکٹ ہور والی بال دے ٹورنمنٹ بھی منعقد کرالدا ہندا ہور نئے شکے موسیقی دے پروگرام بھی کردا آسا۔ زیادہ تر فوجی برگید ڈے برگید ڈے ہور فوج دیاں مختلف رجمنٹاں دے رجمنٹ ڈے تے موسیقی ہور ڈانس دے پروگرام پیش کردے رہندے۔ یافر کدے کرناہ دے واحد ہائی اسکول دے کسے کلچرل پروگرام خاصکر چھبی جنوری یا پندرہ اگست دے پروگراماں بچ چھہ کھن کا اس کلب دے ممبران اپنے فن دے شوق کو پورا کردے ہور داد بٹوردے رہندے۔ اُس دور بچ بھی مرحوم محمد مقبول خان شاہین کلب کرناہ دے ہک اہم رکن ہور نمایاں کردار دے مالک آسے 1969ء بچ پہلی وار اس کلب سُن وادی کرناہ بچ باضابطہ طور دو تے اُردو ڈرامے سٹیج کیتے۔ ”ہائے کانتا کون نہیں جانتا“ ناں دا ڈرامہ عام لوکاں دے نال نال فوج بچ بھی بچ مشہور ہويا۔ اس ڈرامے بچ عبدالرشید قریشی نال مرحوم محمد مقبول خان دی لازوال اداکاری دے چرچے ہو گئے۔ ہک ہور ڈرامہ جسدا ناں مگوا یا دیہہ آرہیا اُس بچ صمد ہور محمد دو کردار ہجاں تکر علاقے دے لوکاں کو یاد ہین۔

1972-73ء بچ پہاڑی زبان دوادب دے اچیانے تُو دی تحریک سارے جموں و کشمیر بچ اگے نالوں پھیل گئی۔ شاہین کلب کرناہ سُن اپناناں تبدیل کرکا ”پہاڑی کلچرل کلب کرناہ“ رکھ کھندا آسا۔ اس کلب دی نوں تشکیل بچ کئی ہور پڑھے لکھے دے نوجوان شامل ہو گئے۔ جہاں بچ نور احمد قریشی مرحوم سیف علی سیفی مرحوم محمد لقمان راہی مرحوم، شیخ غلام نبی، قاضی عبدالحمید، ایڈوکیٹ محبوب الہی، ایڈوکیٹ فرید الدین، محمد مقبول بٹ جہانگیر دانش، راجہ غلام حیدر خان، راجہ عبدالحمید خان، محمد صادق خان، راجہ عبدالحمید، شریف خان، علی اکبر مرحوم، محمد صادق شیخ، میر حیدر ندیم، محمد سلیم شیخ تہ محمد شفیق خان قابل ذکر ہیں۔ ہُن اس کلب سُن منظم طور اپنا ہک آفس قائم کیتا ہور اپنی زبان تہ ثقافت واسطے راتیں تہیاڑی محنت شروع کیتی۔ موسیقی دے پروگراماں دے دے نال نال انہاں اپنی زبان دی شناخت ہور قوم کو یکجا کیتے واسطے اشتہاری ڈرامے دینے شروع کیتے۔

پہاری کلچرل کلب کرناہ سُن پہلا اشتہاری ڈرامہ (کریمیا) سٹیج کیتا۔ اس ڈرامے نال کرناہ، اوڑی، کیرن، کپواڑہ ہور ٹیگور ہال سرینگر بچ ہلچل مچ گئی۔ اس ڈرامے دے دو اہم کردار عبدالرشید قریشی ہور محمد مقبول خان آسے۔ مکو چنگی طراں یاد ہے کہ جیاں کل ہی ایہہ ڈرامہ دکھیا دا ہووے۔ محمد مقبول خان صاحب ”شمسے“ دے نال نال بڈھے کریمے دا جماترہ ہوندا ہے۔ ہک ان پڑھ، گنوار، جاہل تہ الہڑ جیاء نو جو انجیہڑ افوج دی کسے پکٹ تے قٹی دا کم کردا ہے۔ اوہ پکٹا اتو آیا دا ہے۔ فوجی وردی دی تروٹی جی دی گرم پتلون، گرم قمیض تے پرانا جیاء میلو و نال پھر یاد اکوٹ پار کہ تہ سراتے گندی تہ میلی جی فوجی بال کلاواہ چُٹی اُسدی سر پاء ہے ہور اوہ فوجی سٹائیل بچ کدے اُردو، کدے ہندی تہ کدے پنجابی بچ گل کردا ہے۔ لہر و بچ گل کردیاں انگریزی بچ کھڑی کھڑی آ کھدا ہے Shut up۔ اوہ بڈھے تہ غریب کریمے دی گدڑی کو دکھنا چہیندا تہ سٹیج تے فاطر، بیوقوفی تہ جاہلیت

دیاں گلاں کردا ہے ہور بڈھے کریمے کو مار گٹ کیتے واسطے اُس داہرا بھرا بھرا ایندا ہے
 - نال ہی بڈھے سوہرے کو ہمکیندا تہ ڈریندا ہے کہ میں پکھا والے صوبیدار صاب تہ
 والد ارصاب کولوں ہڈیاں پنهال چھوڑساں۔

شمسے ناں دا ایہہ طوفانی اداکاری والا کردار پہاڑی زبان دے پہلے ڈرامے بچ
 مرحوم محمد مقبول خان ہوراں دا کردار آسا۔ اس کردار دے ذریعہ انہاں اُس دے پہاڑی
 سماج دے کئی شمسیاں کونگا کر چھوڑیا آسا۔ ایجے کئی کردار اُس دے سماج بچ موجود آسے
 جد کہ مقبول خان ہوراں دی اداکاری سُن پہلی وار لوکاں کو اس کردار دا تعارف کرا لیا ہور
 ایجے کئی نوجوان اس ڈرامے تھیں سبق سکھ کا اپنی غلطیاں، لُوفر پنے تہ جاہلیت تھیں باز
 آئے۔ مقبول خان ہوراں دی اداکاری باقی دیاں فنکاراں تھیں الگ تھلگ آسی۔ اوہ ہک
 ہک لفظ بچ طنز و مزاج دے ترکھے پیر مار دے آسے۔ خانصا ب سٹیج تے ایندیاں ہی
 لوک ہسناں شروع کر دیندے۔ تاڑیاں تہ شپیاں دے شور و غل بچ اوہ اپنا کردار ادا کر کا
 کئی کئی تہیاڑیاں تکر لوکاں کو بے نام جی خوشی، مسرت ہور مسکراہٹ دے گیندے۔

پہاڑی کلچرل کلب سُن ۱۹۷۲ء تھیں اج تکر پہاڑی زبان دی شناخت ہور ترقی
 واسطے درجنناں ڈرامے سٹیج کیتے جنہاں بچ مرحوم مقبول خان ہوراں دا رول ناقابل
 فراموش رہیا۔ اوہ جدوں بلند خان دے رُپ بچ سٹیج تے آئے تہ پہاڑی خطیاں بچ
 تہلکہ مچ گیا۔ اُن دے پیراں تھیں سہرا تکر پہاڑی ثقافت نمایاں چھلکدی آسی۔ خوبصورت
 ہور اُچے قد تے سونی جی پہاڑی لنگی، تیلے دار کلمہ ہور آسمان نال گلاں کردا لنگی دا شملہ،
 سلوار قمیض تے باز کا واسکت ہور سچی کچھاتلوں گل بہیڑا مار یا دا چٹا پھلکاری پٹوڑا، ہتھ بچ
 کڈھائی والی بانکی جی سوٹی ہور بلند خانان دی گرجدار آواز۔ اللہ گواہ ہے کہ سارا سٹیج
 پہاڑی تہذیب، ثقافت ہور کلچرل دی بکھائی دسد آسا۔

ڈرامہ چونکہ سماجی برائیاں دے سُدھار ہو رختے دی سب توں اصل لیبارٹری ہوندا ہے جس پنج سماجی برائیاں دے آپریشن کرکا اُندا خاتمہ کیتا جلد ہے۔ اس کرکا کرناہ کلچرل کلب دے ڈرامیاں نال جتھا زبردست سماجی سُدھار ہوویا اُتھا پہاڑی زبان وادب، پہاڑی ثقافت ہو رتھنڈی دی شناخت بھی چنگی طراں ہوئی ہو راسدی ترقی واسطے بھی کم ہو یا۔ مقبول خان مرحوم ہک اہم رکن دی حیثیت نال اس لسانی تحریک دے موہرے موہرے رہے ہو ر ہمیش ہک متحرک رکن دی حیثیت نال کم کردے رہے۔ ظرافت ہو ر طنز و مزاح دی وجہ نال مقبول خان مرحوم ہو ر اں پہاڑی قوم دے دلاں تے راج کیتا ہو ر ایہی وجہ ہے کہ لوک اُنہاں کو ہر ویلے نم اکھیاں نال یاد کردے ہن۔ ڈرامے دے سٹیج تے طنز و مزاح دیاں گلاں، ظرافت پسندی بر موقع ہر گل دی ادائیگی مقبول خان ہو ر اں دی پہچان آسی۔ پہاڑی زبان دے ہو ر پنج سارے ڈرامیاں پنج اُندی اداکاری لامثال رہی۔ اُنہاں تھو کھے باز لیڈر دارول کیتا تہ اُندی اداکاری پنج ہو ہو سماج دے موجودہ لیڈراں دی عکاسی آسی۔ اُندی کس کس رول کو یاد کیتا جُلے۔ ہمیں تھیں بدھ کا ہک رول اُندی اداکاری کو نمایاں کردا رہیا ہو ر نویں رول دے بعد اوہ لوکاں دے دلاں پنج بسدے رہے۔ ایہہ اُنہاں ڈرامیاں دی اداکاری ہی داصلہ آسا کہ عبدالرشید قریشی ہو ر محمد مقبول خان دی جوڑی کو لوک علاقہ کرناہ پنج بلکہ سارے پہاڑی لوکاں پنج جنون دی حد تکر پیار کردے ہن ہو ر پہاڑی قوم پنج اُندے مقام تک شائید ہی ہن کوئی ہو ر پنج سکے۔ اُندے شوق ہو ر ذوق سُن اُنہاں کو اتھا تکر پُچھایا اُسدے نال نال اُنہاں خلوص نیت نال اپنی زبان دی ترقی واسطے جدوجہد کیتی۔

مرحوم محمد مقبول خان ہو ر اں دافن صرف ڈرامیاں توڑیں ہی محدود نیہہ رہیا بلکہ اُنہاں موسیقی ہو ر گائیکاری پنج بھی ساری پہاڑی قوم دے اندر اپنا مقام بلند کیتا۔ ریڈیو

کشمیر تہ دور درشن سرینگر تھیں پہاڑی پروگرام دی نشریات بھی عبدالرشید قریشی ہور مقبول خان مرحوم دی آواز تھیں شروع کییتی گئی۔ میاں کریم اللہ قریشی ہوراں دا لکھیا دا پہاڑی گیت.....

توہڑے تچھا میں رفلی ہویاں پھیرا مڑ کے باہ سبحان
کدوں تکراریکاں میں پہن سٹیاں شریکاں میں

مرحوم محمد مقبول خان ہوراں ریڈیو کشمیر تے گایا تہ سارے پہاڑی علاقیاں بچ اُسدی تھوم مچ گئی۔ ایہہ گیت ریڈیو کشمیر تھیں پہاڑی پروگرام شروع ہون دے ابتدائی تہیاڑیاں بچ گایا گیا۔ خان صاب پہاڑی لوک گیتاں دے مئے پڑ مئے دے گایکار آسے۔ انہاں پہاڑی لوک گیت چینگناں دا بوٹا، تتری کڈھ آندی، چھینے ہڈھ کیتا برباد وغیرہ گا کا لوکاں دے دلاں بچ اپنی عزت تہ وقار دے محل تعمیر کیتے۔ اوہ غزل دے بہترین گایکار آسے۔ تائیں انہاں کو پہاڑی زبان دا طلعت محمود آکھیا جلد آسا۔ انہاں پہاڑی زبان بچ لکھی دی سیف علی خان سیفی دی غزل۔

سب جگ ڈٹھے جہان ڈٹھے
پر عشق جیاء ڈاڈا جہان کوئی نیہہ
جہاں اپنے بن کا زخم لائے
انہاں اپنیاں بچوں پشیمان کوئی نیہہ

جدوں گائی تہ لوکاں محسوس کیتا کہ شاید طلعت محمود ہی پہاڑی زبان بچ گارہیا ہے۔ کجھ عرصے توں بعد انہاں ڈاکٹر جہانگیر دانش دی لکھی دی ہک ہور غزل گائی جیہڑی ریڈیو کشمیر تھیں نشر ہوئی تہ مرحوم مقبول خان ہوراں دا قدرفن، گائیکی ہور موسیقی دی دُنیا بچ ہور اُچا ہو گیا۔ اس غزل دے بول اسطراں ہن۔

مانجھی ہمت ہار نہ دسیں کرتوں ذرہ پتوار بلند
 غزم اگا طوفان کے شے ہے کشتی تھیں پتوار بلند
 اسی دی دہائی بچ سیٹھی مرحوم ہوراں دالکھیا دا ہک ہور گیت عبدالرشید قریشی ہور
 مقبول خان مرحوم ہوراں دوگانے دی صورت بچ گایا جیہڑا شانید صدیاں گزرنے دے
 باوجود بھی پہاڑی لوکاں دے حافظے توں مٹ نیہ سکدا۔ اُس گیت بچ دُنیا دی بے ثباتی
 ہور اس چھوٹھے سنسار دی سچی کہانی بیان کیتی گئی دی ہے۔ سیٹھی مرحوم ہوراں دُنیا دی اس
 بے ثباتی ہور اس فانی دُنیا تھیں متاثر ہوکا گیت لکھیا دا ہے جد کہ پہاڑی زبان دے
 فنکاراں دی اس لامثال جوڑی دی آواز سُن اس گیت کو اتنی شہرت بخشی کہ ایہہ دوگانہ
 ہمیشہ ہمیشہ واسطے امر ہو گیا۔ اس دوگانے دے بول گجھ اسطراں ہین۔

چھوٹھاسب سنسار کہ
 دُنیا تھوڑے چر دی یار
 بڑے بڑے سلطان بھی آئے
 پپر پیغبر وئی بھی آئے
 اس دُنیا دی مٹی کھا گئی
 بڑے بڑے دلدار
 دُنیا تھوڑے چر دی یار
 پنجرہ آدم دا جد بنیاں
 رُوحاں کیتیاں رب نال اڑیاں
 اس پنجرے بچ تاں بڑساں جے
 کدھسیں دو جی وار کہ

دُنیا تھوڑے چر دی یار
 رب دابندہ سینتی بھی ہے
 جے رب دیوے تہ معافی بھی ہے
 گول قبر دے پنج کا اوہ بھی
 کر دے استغفار کہ
 دُنیا تھوڑے چر دی یار

پہاڑی قوالیاں ہور ترانے پنج بھی اُندا انداز والا آسا۔ اُن دے گلے پنج اللہ پاک
 سُن ہک جادوئی تاثیر رکھی دی آسی۔ پہاڑی قوالیاں، غزلاں ہور گیتاں دی گائیکاری پنج
 خانصاں مرحوم ہوراں دا گلہ لُحْن دا عو دی تھیں کہٹ نہ آسا۔

پہاڑی موسیقی پنج مرحوم خانصاں ہوراں دا رول نمایاں ہور اُنوکھا آسا۔ پنجو
 پہاڑی موسیقی دی شان سجھیا جلد اہے۔ اسدے سوز ہور ساز دا کئی جواب ہی نیہہ۔ پنجو
 جیاء موسیقی دا آلہ ہجاں تکر ساری ریاست اندر صرف ہور صرف پہاڑی موسیقی ہی پنج
 استعمال ہو یا دا ہے۔ اسدی تاراں دی چھنکار انسانی رُوح کو ساز ہور سوز نال تازہ کر
 چھوڑ دی ہے۔ موسیقی دا ایہہ منفرد آلہ سب توں پہلیاں فوج دے ذریعہ لدا پنج مرحوم
 نور احمد قریشی ہوراں سکھیا۔ اُنہاں کولوں بے حد شوق نال مقبول خان ہوراں سکھیا ہور
 مقبول خان ہوراں ساری زندگی پنجو دیاں تاراں دے ساز چھیڑکا پہاڑی موسیقی دی شان
 بدھائی۔ میں سجھدا ہاں کہ نور احمد قریشی ہور محمد مقبول خان دی موت نال پہاڑی موسیقی پنج
 پنجو دی بھی موت ہو گئی۔ اس پنجو دی بدولت پہاڑی موسیقی پنج مقبول خان ہوراں دا ہک
 منفرد مقام آسا۔ سیکڑیاں پہاڑی گیتاں غزلاں ہور قوالیاں پنج بجایا دا اُندا پنجو چراتک
 پہاڑی لوکاں دیاں کتاں پنج مٹھی رس گھولدار ہسی۔

میں جس شخص دی زندگی دیاں کھنڈری پھنڈری دیاں گجھ یاداں تئس دے سامنے پیش کیتے دی کوشش کیتی اوہ اس فانی دُنیا تھیں جُلنے دے باوجود بھی لوکاں دے دلاں بچ زندہ ہین۔ اُن دے نال لفظ مرحوم لکھدیاں ماہرے قلم کو کمنی لگ گیندی ہے۔ سارے جتھے بچ بے نام جی کیفیت طاری ہو جلدی ہے ہور ماہر ادل و دماغ اس گل کو تسلیم کیتے تھیں ہکدم منکر ہو گیندا ہے مگر جس ویلے میں چنگی سُرعت نال اکھیاں کھول کا حقیقت پسندی نال دکھدا ہاں تہ ایہہ حقیقت روز روشن نالوں عیاں ہو گیندی ہے کہ ۱۱ اپریل ۲۰۲۰ء دی سبھاں ایہہ منحوس خبر کتاں بچ پئی کہ جموں و کشمیر پہاڑی زبان وادب دی احمیائے نو دے ہرادل دستے دے ہک عظیم سپاہی، فنکار، موسیقار، ہور گایکار محمد مقبول خان اس دُنیا فانی تھیں رحلت کر گئے کیا نکہ اوہ گجھ عرصے تھیں بیماری دی حالت بچ زندگی گزار رہے آسے۔ فر میں اس حقیقت کو بھی تسلیم کیتے بغیر نہ رہ سکدا کہ گرونا بیماری دی شدت ہور لاک ڈاؤن دے باوجود مغرب نماز دے فوراً بعد ہزاراں لوکاں نم اکھیاں نال اپنے اس محبوب فنکار دے نماز جنازہ بچ شرکت کیتی ہور روندیاں تہ ہد کدیاں اُسکو سپر دِ خاک کیتا۔

شاید ماہری اس گل تھیں کوئی بھی پہاڑی انکار نہ کرسی کہ مرحوم محمد مقبول خان پہاڑی زبان وادب دے ہک مایہ ناز فرزند ہین۔ اوہ پہاڑی زبان دے حوالے نال عصری دانشوری یا ہر اول دستے دی ہک نامور علامت ہین۔ اپنی خداداد صلاحیتاں دی بدولت انہاں پہاڑی دُنیا بچ مقبولیت دی حدان تکر سفر کیتا اوہ ہک موسیقار، گایکار تہ اداکار ہونے دی وجہ نال ہک ہمہ جہت شخصیت دے مالک آسے۔ اوہ دل دے غنی آسے ہور غریب لوکاں دی مدد کرنا، سنگیاں، عزیزاں تہ ہم سفر ساتھیاں دے دل جتنا انہاں واسطے راحت ہور مسرت داسا مان ہوندا آسا۔ اوہ پہاڑی زبان وادب دے میدان بچ

چن تہ دینہہ بن کا چمکے ہو رگجھ سالان تکر دکھے والیاں دیاں اکھیاں کو اپنی لُوئی نال روشن
 کر کا اپنی ہی لُوئی بچ سماگئے۔ صرف ہمیں شخص بچ اتنی صلاحیتاں ہو رہلیتاں دکھ کے
 قدرت دی کارگیری تے ایمان پختہ ہو جلد ا ہے۔ اُس اپنی انہاں صلاحیتاں دے
 جلوے دہسے تہ اپنا کردار نبھا کاڑ پیا مگر ہر شخص کو سوچے تے مجبور کر گیا کہ زندگی دے
 ایہہ رستے کتنے عجیب تہ ڈنگے تریڈے ہین۔ ایہہ رستے گتھا تکر گیندے ہین ہو رگتھا
 کچھ کا ختم ہو گیندے ہین ایہہ سوال ہر انسان واسطے ہک سوالیہ نشان بنیاں دا ہے ہو رہمیشہ
 بنیاں رہسی۔

پہاڑی زبان: ابتداء تا بستیاں

A Combination of various speeches, spoken over strichs of area, whose speakers prepare to give it a general name of "PAHARI"

ایہہ اوہ لفظ ہین جیہڑے سال 1970ء نی Census report Table-c-5 پنج پہاڑی زبان نی تعریف تہ اصل ولوں درج ہین ہور جس کی سال 1950 پنج جموں و کشمیر نے آئینی شیڈول چھ پنج پہاڑی زبان نے ناں نال، چھویں نمبر پر لکھیا گیا اے۔

پہاڑی زبان نی ابتداء، اصل تہ حقیقت نے پیش نظر مشہور ماہر لسانیات مارکنڈے جانی جیمز ہور محی الدین قادری ہوراں نی تحقیق نے مطابق ”راجہ پورس“ جیہڑا دریائے جہلم تہ چناب نے بشکار لے علاقے خاص کر ”داراجہ آسا“ نی سلطنت نی سرکاری زبان سی۔

محمد دین فوق جموں و کشمیر نامشہور صحافی تہ مورخ یعنی تاریخ دان گزریا اے اس نے جموں و کشمیر بچ بولی جانی والی پہاڑی کی پوٹھوہاری پہاڑی آکھیا اے ہور انہاں نا ایہہ وی کہنا اے کہ پوٹھوہار نا شہراک زمانے بچ اک راجپوت راجے نی راجدھانی سی۔ اوہ آپوں وی پہاڑی ساہوراں نے دربارنی سرکاری زبان وی پہاڑی سی۔ مشہور انگریز تاریخ دان بین (Bein) ہوراں نے پیر پنجال نے نچلے ہور ہماچل پردیش نے بالائی علاقیاں سمیت گڑھوال توں لئی تہ نیپال تک کئی علاقیاں نی نشانہ ہی کیتی وی اے کہ انہاں علاقیاں بچ پہاڑی لوک رہتے سن جنہاں نی زبان وی پہاڑی سی۔

بین نے پہاڑی زبان کی تراں حصیاں بچ بنڈیا نا اے:

- ۱۔ مشرقی پہاڑی
- ۲۔ وسطی پہاڑی
- ۳۔ مغربی پہاڑی

(۱) مشرقی پہاڑی: ایہہ زبان نیپال بچ بولی جانی اے۔ اتھے نے بسنکی یعنی مقامی لوک اس زبان کی ”خشورہ“ آکھتے ہن۔ صوتی اعتبار ناں ایہہ زبان اج وی پہاڑی نے قریب تر اے۔

(۲) وسطی پہاڑی: ایہہ زبان گڑھوال بچ بولی جانی اے۔ اج کل گڑھوال ہندوستان نی مشہور ریاست یوپی بچ اچھنا اے۔ اتھے رہن آ لے یعنی مقامی لوک اس زبان کی ”کماونی“ یا ”گڑھوالی“ آکھتے ہن۔

(۳) مغربی پہاڑی: پنجاب تھوں لئی تہ جموں کشمیر آر۔ پار نے اکثر علاقیاں بچ بولی جانی اے۔

منیا پڑنیا زبانوں ناعلم رکھن آلا اک انگریز جس ناناں گریسن اے اس نے اپنی کتاب ”لسانیاتی جائزہ ہند“ نی پہلی جلد بچ لکھیا اے کہ پہاڑی بولی راجستھانی بولیاں نال ملنی جلتی اے لیکن زیادہ تر اس زبان نے علاقے پنجاب ہور کشمیر واخ ہین۔ اس زبان بچ عربی ہور فارسی نے زیادہ حروف ہین۔ لسانیاتی اندازے ولوں ایہہ لگنا اے کہ ایہہ لوک وی باہروں آئے سن۔ جغرافیائی طور پر وی ایہہ لگنا اے کہ ایہہ لوک جس سائیڈوں آئے سن زیادہ تر ادھر ہی بسے۔

ڈاکٹر شوکت سبزواری وی پشاپچی نی حمایت کیتی وی اے۔ انہاں لکھیا وا اے کہ پراکرت زمرے نیاں زبانوں بچوں اک زبان لہندا وی اے جیہڑی راولپنڈی، سرگودھا، ملتان ہور بہاولپور نیاں علاقیاں بچ بولی جانی اے۔ ایہہ زبان پہاڑی تہ پوٹھوہاری نے قریب تر اے۔ ”بھرت کھتا“ نامی کتاب نا اصلی رنگ روپ انہاں زبانوں بچ اے۔

ڈاکٹر الہی بخش نا نظریہ اے کہ:

”مقدس ویداں نی تحریر تھیں پہلاں نا علاقہ کندھار بچ ”ہندکو“

زبان نی حکمرانی سی جیہڑی اجکل پہاڑی ای اے۔“

ڈاکٹر بخش ہوراں ایہہ گل اپنے مقالے بچ لکھی وی اے۔

زبان نی تاریخ ولوں موتی لال ساقی ہوراں بڑیاں چنگیاں گلاں کیتیاں ہین۔ انہاں لکھیا اے کہ سنسکرت نی پرانی کتاباں بچ جس قبیلے کی ”کھش“ آ کھیا تہ لکھیا وا اے اوہ ایو لوک ہین جنہاں کی پہاڑی آ کھیا جانا اے۔ کشمیر ناناں وی پہلاں ”کھشتر“ سی جیہڑا کثرت استعمال نال بعد بچ ”کشیر“ تہ ہن ”کشمیر“ ہو گیا۔ اصل بچ ایہہ ناناں وی کھاشہ قبائل نی دین اے انہاں نی مناسبت نال ہی پیا۔

لسانیات نے سلسلے پنج فریڈرک ڈریوناناں وی کافی مشہور اے۔ لسانیات نے حوالے نال انہاں نی اک کتاب ”ناردن بیریر آف انڈیا“ اے جس کی اکثر لوکاں پڑھیا۔ اس کتاب پنج انہاں لکھیا اے کہ پہاڑی بڑی پرانی زبان اے۔ راجہ اشوک نے دور پنج اس زبان نے بڑی ترقی کیتی۔ پہاڑی لوک ڈوگریاں توں الگ ہن۔ ایہہ لوک زیادہ خوبصورت تہ بٹے کٹے ہن۔ انہاں نی زبان ہند آریائی زبان نال تعلق رکھنی اے۔

جموں و کشمیر نے منے پڑمنے مورخ تہ نقاد محمد یوسف ٹینگ ہوراں وی خوبصورت تہ حقیقت نے نزدیک گلاں کیتیاں نیاں ہن۔ انہاں لکھیا اے کہ پہاڑی بولن آ لے لوک اس گندھارا کلچر نی عظیم وارثت ہن جس وچ چندر گپت موریا جئے بادشاہ پیدا ہوئے۔ مگر افسوس نی گل ایہہ کہ اس عظیم گندھارا کلچر نی وارثت تہ شارہ پیٹھ نی ترقی واسطے پہاڑی لوکاں کجھ نیہہ کیتا۔

مختار علی پاکستان نے رہن آلے سن۔ انہاں نے اپنی کتاب ”ہندکو زبان کی تاریخ“ پنج لکھیا اے کہ اس زبان نی ابتداء مقدس ویداں نی تحریراں کولوں چلی اے۔ انہاں اپنی کتاب پنج تیاں مثالاں دیسی تہ واضح کیتا وا کہ پہاڑی زبان قدیم گندھارا کلچر نی مرکزی زبان اے۔

انہاں نظریاں توں علاوہ وی کئی نظریے یا فر دانشوراں نیاں گلاں پہاڑی زبان نی ابتداء ترقی تہ موجودہ صورتحال پُر درج ہن لیکن سحری تحقیق نے لگ بھگ ایہہ ثابت ہی کر شوڑیا کہ پہاڑی زبان برصغیر نیاں قدیم زبانان بچوں اک اے ہور خالص ادبی زبان اے۔ ایہہ بکھری گل اے کہ تغیر زمانہ نال اس انداز نال چل نیہہ سکی جس طراں اس زبان کی چلنا چاہی ناسا۔

جدید تحقیق ایہہ وی نئی پٹی اے کہ پہاڑی زبان نی جنم بھومی قدیم گندھارنی سرزمین اے۔ جس کی پہلے خطہ دروستان وی آکھیا جانا سی۔ اج ایہہ خطہ وادی کندھار توں لئی تہ وادی جہلم ہور اس توں وی پشاں توڑیں کھنڈیا ہو یا اے، جس پنج بے شمار بولیاں تہ لہجے ہین۔

جموں و کشمیر پنج پہاڑی لوکاں نیاں بستیاں

مشہور تاریخ دان بین ہوراں لکھیا اے کہ پہاڑی لوک اس عظیم قوم نال تعلق رکھنے ہین جنہوڑے ریاست جموں و کشمیر نے آخری علاقے توں لئی تہ نیپال نے آخری ضلع ہور ادھروں افغانستان نے قندھارنی آخری حد اں توں لئی تہ مقبوضہ کشمیرنی آخری تحصیل باغ ٹوریں پہاڑی بستیاں ناپتہ چلنا اے۔ ایہہ سارے لوک تھوڑے تھوڑے رنگ روپ، موسم ہور زمینی حقائق تہ تبدیلی کی چھوڑی انہاں لوکاں نی طرز زندگی ہور سماجی ہم آہنگی پنج کوئے زیادہ فرق نیہ۔ کافی حد توڑیں سانجھا پن اے۔ قندھار، پشاور، مظفر آباد، گلگت بلتستان، مری، میرپور، کوٹلی، ہور باغ وغیرہ علاقیاں تک پہاڑی لوک آباد ہین۔ اتھے نیپال، گڑھوال، ہماچل پردیش نیاں اکثر علاقیاں خاص کر سکت، چمبہ، کلونالی وغیرہ پنج پہاڑی لوک آباد ہین۔ اتھے جموں و کشمیر نے تقریباً ہر کونے پنج اچ کوئے نہ کوئے پہاڑی آدمی یا کھہرل ای جاسی۔ اج زمانہ کافی ترقی کر گیا، لوک ملازم ہو گئے، لوکاں کو لے پیسہ آ گیا۔ پہاڑی لوکاں وی شہراں پنج بسنا شروع کر لیا۔ اج بڑی تعداد پنج ایہہ لوک شہر آں پنج آباد ہین۔ جموں و کشمیر پنج غیر مسلم پہاڑی لوک تہ پہلاں توں ہی شہراں پنج آباد ہین۔ اگر جموں و کشمیر پنج پہاڑی بستیاں نی گل کیتی جاوے تہ زیادہ تر پہاڑی ضلع پونچھ، راجوری، بارہمولہ، کپواڑہ، انت ناگ، گاندربل، بانڈی پورہ، شوپیان پنج بسنے ہین۔ جتھے توڑیں پونچھ نالعلق اے، پونچھ صوبہ

جموں ناک مشہور ہور تاریخی شہر ہے۔ اس شہر کی ادبی ثقافتی تہذیبی تاریخ بڑی روشن تہ نہ بسرن آلی ہے۔ اس شہر نے دنیائے ادب کی تاریخ پر ڈوہنگے اثر چھوڑے۔ اس شہر کی زیادہ تر حصہ پہاڑیاں پر مشتمل ہے۔ تھوڑے جے حصے کی چھوٹی تہ زیادہ تر حصیاں ناموسم اکوجنیا ہے۔ ایاں تہ اتھے وی کئی مذہباں نے لوک بسنے ہیں لیکن زیادہ تر آبادی مسلماناں نی ہے تہ مسلماناں پنج وی پہاڑیاں نی ہے۔ دو ہزار چوداں تھیں پہلاں ضلع پونچھ چاراں تحصیلاں پر مشتمل سی: منڈی، حویلی، سورنکوٹ تہ مینڈھر۔

منڈی: منڈی پنج کل 38 گراں ہین جنہاں بچوں چھول، گھگڑیاں، چھمبہ، بیدار، بنلائی، جلیاں، راجپورہ، منڈی، ساہرہ، کہنو، کلانی، ہور چکتر و وغیرہ پنج زیادہ تر پہاڑی لوک بسنے ہین۔ کجھ ایچے گراں وی ہین جنہاں پنج گجر برادری نے لوک زیادہ تعداد پنج ہین۔ مثال نے طور پر گلی ناگ، گلی پنڈی، سلونیاں، ڈنہ ڈونیاں، دھڑہ ہور چندولہ وغیرہ۔ منڈی پنج کجھ ایچے گراں وی ہین جتھے سارے لوک اکٹھے آباد ہین جسراں کہ بائیلہ، فتح پور، اڑائی ہور عظیمہ آباد وغیرہ۔

انہاں ساریاں لوکاں نارہن سہن اکو ہے۔ کجھ کجھ زبانان بولن نے باوجود ہر آدمی اک ڈوے نی زبانان کولوں نہ صرف واقف ہے سگوں اک ڈوے نیاں زبانان بولنے وی ہین۔ مسلمان ہون نے ناطے وی ایہہ سارے لوک اک ڈوے نے بہت قریب ہین۔ منڈی پنج پہاڑی زبان کھٹ بولنے ہین۔ ساوجیاں تہ لورن سیکٹر پنج زیادہ تر کشمیری ناچلن ہے۔ کجھ لوک پہاڑی تہ گوجری وی بولنے ہین۔ ہُن نویں نسل نی تقریباً ساری پو، داردوتہ انگریزی نے چکھے ہوگی ہے۔

حویلی: حویلی تحصیل کی دارالحکومت نادرہہ حاصل ہے۔ ضلع لیول نے سارے افسرا تھے ہی بیٹھنے ہین ہور باقی تحصیلاں ناوی کم کاج تکنے ہین۔ ایہہ بڑی تحصیل

اے۔ خاص شہر ناسارا علاقہ منسلپی بیچ اچھنا اے۔ ایہہ تحصیل اک سائیڈوں پاکستان، دوئی سائیڈوں منڈی تہ تری سائیڈوں سورنکوٹ، مینڈھرنال لگنی اے۔ اتھے وی بکھ بکھ تہذیبیاں تہ مذہباں ناکہمسناں اے۔ ہر قسم نے لوک لہھی جانے ہین۔ مسلمان لوک زیادہ تر گراں بیچ ہین۔ غیر مسلم لوک زیادہ تر شہر بیچ ہین۔ تحصیل حویلی بیچ تقریباً 90 فی صد لوک پہاڑی ہی ہین جہاں بچوں زیادہ تر غیر مسلم پہاڑی لوک ہین۔

منڈی ہاروں حویلی بیچ وی کجھ ایچھے علاقے ہین جتھے زیادہ تر پہاڑی لوک بسنے ہین مثال نے طور پُر خاص شہر، گنڈی، نگالی وغیرہ۔ کجھاں گراں بیچ گوجر لوک زیادہ تعداد بیچ آباد ہین جسراں شاہ پور، سرل گلی، کلانی، ہوردیگوار وغیرہ کجھ ایچھے گراں وی ہین جتھے سارے لوک اکٹھے ہین۔ چندک، ڈنگلہ، بانڈی چچیاں، کھنیتر، ہورگل پور وغیرہ۔

جتھے توڑیں زبان نا تعلق اے، تحصیل حویلی بیچ وی لگ بھگ ساری زبانان بولی جانیاں ہین۔ لوک اک دُوے نی زبانان جاننے تہ بولی لینے ہین۔ ہُن نویں نسل نے لوک زیادہ تر اُردو تہ انگریزی نے چکھے ہو گئے۔ اپنی مادری تہ علاقائی زبانان بیچ گلاں کرنا عیب تہ شرمندگی سمجھنے ہین۔

سورنکوٹ: ضلع پونچھ بیچ تحصیل سورنکوٹ اک خوبصورت تحصیل اے۔ اس تحصیل بیچ وی زیادہ تر پہاڑی لوک خاص شہر ہوراس نے چوکھی آباد ہین۔ جغرافیائی اعتبار نال ایہہ تحصیل کافی بڑی اے۔ اس ناک، سراجی طوطی تہ دُو اسرا مینڈھرنال ملنا اے۔ اس تحصیل بیچ زیادہ تر پہاڑی لوک خاص شہر، پوٹھا، فضلہ آباد، سیہڑی خواجہ، سیہڑی چوہانہ، ہورگوتھل وغیرہ بیچ آباد ہین۔ منڈی ہور حویلی ہاروں اس تحصیل بیچ وی کجھ ایچھے علاقے ہین جتھے گوجر لوک زیادہ تعداد بیچ آباد ہین جسراں کہ ہماری

بڈھا، ہاڑی مڑ ہوٹ، لسانہ ہور پچیاں والی وغیرہ۔ جد کہ کجھ ایچے علاقے وی ہن جتھے مکس ہن۔ سورنکوٹ نے پہاڑی لوک کشمیری زبان وی بولنے ہن۔ باقی ہر آدمی اک دُوے نی زبانناں تھیں واقف اے۔

مینڈھر: 2011 نے سروے نے مطابق مینڈر تحصیل پنج سب توں زیادہ 57 گراں ہن۔ تقریباً 20 گرواں پنج پہاڑی لوک زیادہ ہن جسراں کہ اڑی، بالاکوٹ، بسونی، چک بنولہ، گھونہ، گوہلد، کوٹن، میدان ناڑ، ہور نڑول وغیرہ۔ چوداں پندرہ گراں ایچے ہن جتھے گجر برادری نے لوکاں نی تعداد متی اے، جد کہ کجھ ایچے گراں وی ہن جتھے سارے لوک رلے ملے ہن۔ پورے ضلع پنج ایواک ایچھی تحصیل اے جس نے پہاڑی زبان تہ کلچر کی آباد رکھیا ہو یا اے۔ بڑے بڑے سرکاری تہ غیر سرکاری تنظیمیں تہ اداریاں نے وی اس تحصیل نی عظمت نا اعتراف کیتا ہو یا اے ہور انہاں نے خالص پہاڑی لہجہ نی وی داد دتی اے۔ راجوری وی پہاڑی لوکاں نا گڑھ اے۔

ککڑی نی بانگ

ککڑی ست سویریں بانگ دتی۔ کُہر و دواروں اک ہی ککڑی سی۔ چاء لون
اُوے ہی ٹورنی سی۔ بڈھا سال چھ مہینے تھیں کھٹے لگانا سی۔ ماڑی رپڑی اُس نی دوائی
وی چلنی سی۔

ڈاکٹر آکھنے سن بے اس کی چنگی خوراک تہ غذا دیو۔ دُدھ مکھن نالے انڈے
دیو۔ جمعے والے تہیاڑے پارے کُہروں دُدھ لہھی جانا سی۔ اک ادھ گلاس بڈھے کی
دہی تہ سارے کُہر نی چاء وی چٹی ہوئی جانی سی۔

اپنے بیہڑے وچ وی ڈنگر پچھی بڈھی ہوئی سی، مگر دُدھ مکھن اجاں خاباں وچ
سی۔ دو سال پہلاں بڈھی جئی اک منجھ وی ہوئی سی۔ ٹہا کے وروں رُہڑی کتیاں
کاگاں واسطے ہوئی۔ غریب کی خدانی مار چھری وی نہ چھکن ہوئی۔

بڑی ٹہہ کی اُپر تھلی نے دو بچے سن۔ ماؤ کی چوسی چاسی اپنا پیٹ پُہری پنے سن۔
پہلے کی ماؤ کوئی دو مہینے دُدھ چھڑایا کہ ایہہ ہُن نوں ناحق حصہ اے۔ نواں جس ویلے
پیدا ہویا، اُس کی پیدیاں تکی پہلا وی ریس پر لسی نال ہی پُچن لگ پیا ہور کھائے وی کہہ؟
مساں ہی سولاں ستاراں مہینیاں نا ہویا سی۔ تھوڑا بہت پچھ پانی وی چلنا سی۔ کھڑیائی
مڑیائی اک انڈا وی اس کی دینا پینا سی۔ بچوں باچوں بڈھا وی آس دار ہونا سی۔

لکڑی بڑی چنگلی نسل نی سی۔ باراں مہینے انڈے دینی رتھی سی۔ بچوں تاوی
 مہینی سی، مگر جلدی اٹھی جانی سی تنال و نال ہی انڈے دینا لگ پینی سی۔
 اللہ نی کرنی ایہہ ہوئی کہ اک دن جیاں ہی لکڑی کی لکڑ مڑے بچوں کھولیا،
 لکڑی دوڑ لائی جائی ڈب ور کھلوتی تہ فر پر چھنڈی چھنڈی برابر ترے بانگاں دی
 دتیاں۔ پہلی بانگ ہی ساریاں نے کتاں پی گئی سی۔ نکی نہہ جس چوگ پلے رکھی
 لکڑی مڑے بچوں کھولی سی اُس تہوائی دتی ”او! لکڑی بانگ دتی اے۔“
 کہہ نے سارے ہی بندے باہر نکل آئے۔ لکڑی پر چھنڈی کے دوئی بانگ دتی۔
 فر پیرے ور ہی ساریاں نے تک تلنیاں ہی پر چھنڈی چھاڑی تری بانگ وی دی دتی۔
 بس فر کہہ سی سارا کہہ ہی تھر تھلے ہوئی گیا ”اوائے ربا! ہن کہہ کر ساں، لکڑی
 نی بانگ نہیہ ہونی.....“۔ اماں بڑھی دوئے تھہ ملنیاں ہوئیاں تہوائی دتی
 ”اوائے لکڑیئے! تگی گیدڑ کھائے ہے نا، تگی کوئی بیماری وی نہیہ لگی۔“
 ”اوائے! ہن میں نہ چننا۔ ہن میں گیا کہ گیا۔ ایہہ سنیہا ماہڑے ہی واسطہ
 آ.....“ کھٹ ور لگے بڑھے نے دل وچ کئی کئی خیال پھرے۔
 ہر بندہ چرانگے وچ پی گیا ”پتہ نہیہ ہن کہہ ہوسی گا۔ پتہ نہیہ کیہڑی مصیبت
 ڈیکنی اے۔“

اماں بڑھیٹی آکھیا ”جنانی نی تہ لکڑی نی بانگ نہیں ہونی۔ ایہہ کوئی اساہڑے
 نال انہونی ہونے والی اے۔ اے اللہ! رحم کریاں بڑھے کی نہ کچھ ہوئی جائے۔“
 کہہ نے سارے ہی دل و دل بڑھے نے بارے وچ سوچ مارنے سن۔ بڑھا
 ہے وی بڑا ضروری سی۔ اپنے وقت وچ باراں راہاں نیاں باہناں سی۔ تہیاڑرات اک کرنا
 سی۔ بڑوی خھیر اسی، مگر اُس کدے کسے کی فاقہ نہیں لگن دتا۔ پُہری مزدوری حصہ پہیلی

کری سوہنا وقت کڈھایا سی اُس۔ اج وی اُس نی متی لوڑسی۔ جیہڑیاں چارڈوگیاں حصے
 نیاں لہھیاں نیاں سن رار پار آلے حصے دار بے کھبے تھیں کھور کھر چنے لگے نے سن۔ جتھے
 جتھے سین متی سی ڈوگیاں ہنکھیاں جانیاں سن۔ کوئی اُپروں اگے ہانہڑنا سی۔ کسے پیٹھوں
 کھور لائی نی سی۔ بڈھا مونیوں مونیوں وی اجاں ایچے لوکاں واسطے کافی سی۔ دند بشیکنا سی
 گال مگال کرنا سی۔ فر لوک پشاں ہٹے سن۔ کجھ سال پہلی گل ہے جے پار لے حصے دار نے
 اک اُچے بنھے مُنڈھ پاء نا ٹھیر جوڑنا شروع کری ہندا۔ ترے سال ٹھیر چکھیا نال بنھے
 سمیت ادھا ڈہلہ وی کریڑی ہنی گیا۔ بس جس کی موقعہ لینھا سی بہانے بہانے نال کھر چنا
 لگانا سی۔ ایہہ بڈھا ہی سی کہ جس ماندیاں ماندیاں وی لوکاں کی ڈھک ٹچھ لائی تھمیا نا سی۔
 اگر بڈھے کی کجھ ہوئی گیا تہ لوکاں اساں کول نکئی مروی نیہہ سی چھوڑنی۔ فر کس طراں ایہہ
 پہو لا بال بچا اپنا تھیڑا کڈھسی گا.....۔“ اماں بڈھی لمیاں سوچاں وچ پئی گئی سی۔

گل کھنڈنیاں کھنڈنیاں سارے گراں وچ کھنڈی گئی سی کہ ککڑی بانگ دتی
 ہے.....۔“ ہر کوئی ایہہ آکھنا سی ”ککڑی نی بانگ چنگی نیہہ ہونی۔ اللہ رحم
 کرے۔ کوئی صدقہ دیو۔ کوئی نیاز نذر کرو۔ ککڑی نی بانگ چنگی نہیں ہونی۔“

اماں بڈھیری اپنے اک مُنڈے کی مولوی کول ٹوریا۔ مولوی آیا۔ کبہر نے اندر
 باہر چکر لایا۔ اپنے پیٹ نال کندھاں ٹھکوریوں فرش ٹھکوریوں۔ پڑھی پڑھائی پھوکیا۔ فر کھٹ
 ور بہئی فال باہیا۔ اک لمی ساس ماری تہ آکھیا ”تُس ایہہ ہی ککڑی حلال کری کے ختم شفاء
 پڑھائی شوڑو۔ اللہ بڑا مہربان ہے۔ اوہ تَساں اُپر رحم کرسی گا۔ بندے زیادہ نہ کریو۔ صرف
 ترے بندے ہونے چاہی نے ہین۔ اک میں آپ ہوساں دواں بندیاں نا انتظام تَس
 کرو۔ مگر بندے پاک صاف ہوون۔ کوئی نشہ نہ کرنے ہوون۔ ایچے پاک صاف بندے
 اگر تَساں کی نیہہ لہھنے تہ کوئی گل نیہہ میں اپنے گراں وچوں نال لئی آوساں۔“

مولوی بیاں گلاں سنی سارے کھر والیاں نے لنگاں وچ جان پئی گئی۔ اوہ
چرانگے وچوں نکلے چیاں کوئی دوہریا زندہ ہونا اے۔

اگلے ہی روز بڈھیری چوتھے نمبر نے منڈھے اشرف کی آکھیا ”توں جا اپنے
ماشٹرنے کھر دو چار سو روپیہ ادھار کری کڈھی آن۔ ختم شریف پڑھانے واسطے لکڑی تہ
ہے، مگر نال باقی چیزاں نی وی لوڑ پیسی۔ چنگے چاول چاہی نے ہین۔ چا، چینی، رس،
بسکٹ نالے حاضر یاں واسطے پھل فروٹ وی چاہی ناہے۔ ماشٹری آکھیاں کہ میں
ٹساں ناکم کاج کری چار چھ تہیاڑاں لائی سارے پیسے مکائی شوڑساں.....۔“
اشرف کی اچی نکی اُپروں ٹہلی آونیاں آونیاں دہنہہ کلیاراں چڑھی گیا سی۔
ماشٹرنی ٹہری سکینہ اندروں باہر نکلی اگے بیہڑے وچ عاجز مسکین بنی اشرف کھلتا ناہی۔
اس کھر وچ اشرف پہلاں وی اشار ہناسی۔ تہیاڑاں شام ویلے نقد و نقد پیسے ہنی جانا
سی۔ ماشٹرنی ٹہری اس کی اپنے کھرے نے ادھ پرانے کپڑے، چپل بوٹ نالے
کھانے پینے نیاں کئی چیزاں وی دیی شوڑنی سی۔ کھر وچ جدوں وی کوئی کم کاج ہونا
سی اشرف کی سدھی بلائی ہنی سی، مگر اشرف کم کرن واسطے میہہ سی آیا۔ اُس جلدی
جلدی اپنی پریشانی سنائی ”ماشٹرنی جی! اُس بڑے پریشان ہاں۔ اساہری لکڑی
ترے بانگاں دتیاں ہین۔ اساہڑے کھر ور کوئی بڑی مصیبت آنے والی اے۔ اساں
مولوی کی اپنے کھر سدھی آندا۔ اُس فال باہیا۔ فر اساں کی آکھیا کہ اسے لکڑی کی
حلال کری ختم شفاء پڑھاؤ۔ ختم پڑھنے واسطے اک مولوی آپوہوسی دو بندے اوہ اپنے
نال آنسی۔ ختم شریف واسطے چاول، چا، چینی نالے باقی ضرورت نیاں چیزاں
خریدنے واسطے کجھ پیسے چاہی نے ہین۔ اج مگی ٹس کجھ ادھار پیسے دیو میں تہیاڑاں
لائی مکائی شوڑساں۔“

ماشٹرنی سکینہ دوہراں لائی لائی اُس کی گلاں پُچھیاں۔ فرہسنے ہوئیاں اس کی آکھیا ”ککڑی نی بانگ بہت چنگی ہونی ہے۔ خوشخبری نالے خوشحالی نا ایہہ اک پیغام ہونا ہے۔ تساں کی پریشان ہونے نے بجائے خوش ہونا چاہی نا اے۔ ہُن تِساں نے کُہر نی تنگی، تکلیف، غربت تہ بیماری سب ختم! اس ککڑی کی تِس بالکل نہ حلال کر یو۔ ککڑی کھانے واسطے مولوی تِساں نال چال چلی رہیا ہے۔ اس گل کی سمجھو۔ کوئی ضرورت نہیں ہے ختم پڑھانے نی۔ جیہڑے روپے پیسے ختم پڑھانے اُپر خرچ ہوسن گے، انہاں پیسیاں نی بیمار پیو واسطے دوائی لئی آؤ۔ کھانے پینے ناسمان لئی آؤ۔ ختم اوہ لوک پڑھانے ہین جنہاں کول متے پیسے ہونے ہین۔ سب تھیں بڑی چیز ہے اپنے عمل اعمال۔ قبر وچ اپنے اعمال کم آوسن گے۔ توں وی سوچ اشرف۔ ادھار سدھار کری تہ توں ختم پڑھاسیں مگر ختم کھانے والے کیہڑے لوک ہونے ہین..... مولوی! جنہاں نے پیٹ پہلاں ہی باہر نکلے ہین۔ تہاڑے کُہر وچ کھانے پینے نے سوکھائے ہین۔ تِس آپوں ہی کھاؤ پیو، مولویاں کی رہن دیو۔ ککڑی بالکل نہیں حلال کرنی۔ ککڑی تِساں کی خوشخبری سنائی اے۔ دوئی گل ایہہ ہے کہ ککڑی موجود نیہہ ہے۔ اس واسطے ککڑی کی بانگ دینی پئی ہے۔ ایہہ کوئی نویں گل نہیں۔ کُہر وچ جنان نہ ہووے تہ تڑیاں کی جنیاں نے حصے نے وی کم کاج کرنے پینے ہین۔ میں تنگی پیسے دینی آں، مگر ختم پڑھانے واسطے نیہہ۔ توں ککڑی خرید، ککڑی موجودگی وچ ککڑی کدے وی بانگ نیہہ دین لگی۔ اشرف اس گل کی توں سمجھ نالے کُہر والیاں کی وی سمجھا۔“

ماشٹرنی ٹبری سکینہ دوہراں لائی لائی گلاں سمجھایاں۔ چنگی گل ایہہ ہوئی کہ اشرف سمجھی گیا، نال مولوی کی چنگا مندا آکھن لگا۔ آیاتہ اوہ بڑا ہی غمگین سی، مگر جانے ویلے اوہ بڑا ہی خوش سی۔

بچہ چُپ ہو گیا

دسمبر دی رات رگاں بچ لہو کی جمادینی والی ٹھنڈ تہ تہند بچ ہر شے گی ہوئی ہے۔ ملتان روڈ تے فلم سٹوڈیو دے سامنے سید پوردا علاقہ بالکل خاموش آسا۔ اس بستی بچ رہنے والے معمولی اداکار جیہڑے کہ فلم دی ضرورت ہوندے ہین تہ فلمی زبان بچ انہاں کی ایکسٹرا آکھدے ہین..... اپنے کچے کھراں بچ ٹھنڈ و نال پے لرزدے آسے۔ انہاں دے سامنے سڑک دے پر لے گاڑے تے نالو نال ترے سٹوڈیو ہین جہاں چوں وقفے وقفے نال کسی گانے دے ریکارڈ ہونے دی ہلکی جی وازی پی آندی آسی۔ بالی اپنے چھ مہینے دے بچے کو اپنی میلی چادر تلاں اپنے سینے نال لاکے اس کو سٹلانے واسطے اس کو پئی ہوئی تھاپڑے ماردی ہے نال دے منجے تے بالی دا خاوند بیمار پیا ہو یا ہے۔ ٹھنڈ بھی ہے تہ انہاں دا چلھا بھی ٹھنڈا ہے۔ کھر بچ دواتہ بچے دے دُدھ واسطے پیسے بھی نیہہ۔ انہاں غریب لوکاں دا گز ارہ فلماں دیاں شوٹنگاں تے ہے۔ انہاں کو شوٹنگ واسطے بلایا جاوے تاں انہاں کو شفٹ دے پیسے مل جاندے ہین تہ نہ بلایا جاوے تہ انہاں دا اللہ ہی بلی ہوندا ہے۔ بالی دا بھی ایو ہی حال ہے۔ اُسدیاں اکھیاں بچ اتھروں ہین تہ دل بچ پئی دُعاواں کردی ہے کہ کدھروں پیسے آجان تاں جے اوہ کھرے والے جوگی دوائی، بچیاں واسطے دُدھ تہ کھانے واسطے دوڑیاں کھن آوے..... اتنے بچ اُسدا بوہا

کھڑکدا ہے۔ بالی اٹھ کے بوہا کھولدی ہے تہ باہر اُس کو ایکسٹرا سپلائر نظر آندا ہے۔ اُس کو دکھدیاں ہی اُس کو اُمید ہو گیندی ہے جے اوہ اُس کو شوٹنگ واسطے بلائے کو آیا دا ہے، مگر سپلائر آکھدا ہے جے ہک فلم واسطے تو ہڑے بچے دی لوڑ ہے۔ بالی ایہہ سُن کے خوش ہوندی ہے تہ اپنے بچے کو چادر تلے کئہن کے اس دے نال ٹر پیندی ہے۔ سپلائر اُس کو سٹوڈیو کئہن کے ہک برانڈے بچے بٹھا کے آکھدا ہے جے بچے دا شارٹ ریڈی ہو جاوے تہ میں تگوفلور بچے کئہن جا ساں تہ بالی برانڈے بچے ٹھنڈے فرش تے بیٹھی ٹھنڈ نال کمن لگدی ہے تہ اپنے بچے کو چادر تلے سینے نال لا کے اس کو گرم رکھنے دی کوشش کرنے لگدی ہے تہ نال ہی دُعاواں کرن لگدی ہے کہ خُدا کرے فلم دا ڈائریکٹر بچے دا شارٹ لینے واسطے اس کو جلدی اندر سدے۔ کیاں کہ ہک تہ فلور بچے ہوا نیہہ بڑدی تہ دو جا اندر کسی کو نے بچ لکڑیاں بھی بلدیاں رہندیاں ہین، میں ٹھنڈ تھیں بچے جلساں۔ بالی کو باہر فرش تے بیٹھے دو کھنٹے لنگھ جاندا ہے ہین، ٹھنڈ نال اُس دی اکھیاں چوں پانی آن لگدا ہے۔ آخر سپلائر آجاندا ہے تہ اس کو آکھدا ہے ”چل بالی! بچے دا شارٹ ریڈی ہے۔“ بالی اٹھ کے ٹر پیندی ہے تہ فلور بچے بڑے اس کو ذری جنیا سکون مل جاندا ہے۔ بڑیاں بڑیاں لائناں بلنے نال بھی تپش ہے۔ فلم داسین اسراں ہے کہ ہیر و دایا ہور ہیا ہے تہ ہک دم ہیر و دی بیوی بچے کو چھو لی بچے کئہن کے آجاندی ہے تہ ہیر و داخ اشارہ کر کے آکھدی ہے ”ایہہ ماہڑا خاند ہے تہ ماہڑی چھو لی بچے بچہ اس دا ہے، میں اس دا دو جا بیاہ نیہہ ہونے دیندی۔“ بچے دا ایہہ شارٹ آیا۔ بچہ اس ادا کارہ دی گودی بچے دتا جاندا ہے تہ ڈائریکٹر شارٹ لینے واسطے سٹاف کو آرڈر دیندا ہے۔ ”فل لائٹ“۔ لائناں بل پیندیاں ہین۔

دو جا آرڈر ”سٹاف ساؤنڈ“۔ ساؤنڈ ریکارڈ ڈیسک آکھدے ہین ”سٹارٹ سٹریٹ!“

تیجا آرڈر ”کیمرہ“۔ کیمرہ مین آکھدا ہے ”رنگ سر“۔

چوتھا آرڈر ”کلائپ اسٹینٹ“۔ کلائپ دینے ہین۔

بچوں آرڈر ”ایکشن“۔ اداکارہ بچے کو کہن کے آندی ہے، مگر اسدے بولنے
تھیں پہلاں ہی بچہ رو پیندا ہے۔ شارٹ دوبارہ ہوندا ہے تہ تاں وی بچہ رو پیندا ہے۔
ڈائریکٹر آکھدا ہے کہ بچے کو چپ کراؤ۔ بالی بچے کو اپنی چھو لی بچ کہن کے اس کو چپ
کرالدی ہے۔ بچہ چپ ہو جاندا ہے تہ فر اس کو اداکارہ دی چھو لی بچ دے دتا جاندا ہے تہ
جد شارٹ شوٹ ہونے لگدا ہے تہ فر بچہ رو پیندا ہے تہ شارٹ کٹ جاندا ہے۔ ڈائریکٹر
بالی کو آکھدا ہے کہ بچے کو چھو لی بچ کہن کے توں اداکارہ دے نال کھلو جا توں بچے دے
آیا ہیں۔ بالی خوش ہوندی ہے جے اس دی شفٹ بھی لگ گئی ہے تہ سن اس کو ڈبل پیسے
مِلسن۔ بالی بچے کو کہن کے اداکارہ دے نال کھلو جاندا ہے تہ ڈائریکٹر شارٹ ٹیک
کرن لگدا ہے تہ بچہ فر رون لگدا ہے۔ ڈائریکٹر تنگ ہو کے آکھدا ہے ”ہٹاؤ اس بچے کو تہ
دو اچہ کہن آؤ“۔ ایہہ سن کے بالی کہنرا جاندا ہے کہ رات بھی تکلیف بچ گزری ہے تہ
پلے بھی کجھ نیہہ پیا جد کہ کہن بچ پیسیاں دی لوڑ ہے۔ اوہ ڈائریکٹر کو آکھدی ہے ”دو اچہ نہ
منگاؤ صاحب جی! نسیں ٹیک کروہن بچہ نہ روسی۔“ ڈائریکٹر آکھدا ہے ”میری شفٹ پئی
ضائع ہوندی ہے بی بی!“ بالی آکھدی ہے ”صرف ہک چانس ہو ردیو صاحب جی! بچہ نہ
روسی۔“ ڈائریکٹر اس کو چانس دے دیندا ہے تہ جیہڑے ویلے شارٹ ٹیک ہونے لگدا
ہے تہ بالی ہولیاں جی چادر دے تلے ہتھ ودھا کے بچے دے منہہ تے رکھ دیندی ہے۔
شارٹ ٹیک ہو جاندا ہے تہ فلور بچ گڈ شارٹ تے تاڑیاں بچن لگدیاں ہین۔ بالی دی
ڈبل فیس کھری ہو جاندا ہے، مگر جدا وہ بچے دے منہہ توں ہتھ ہٹاندا ہے تہ بچہ ہمیشاں
واسطے چپ ہو گیا ہوندا ہے!

لالو

جس ویلے سارا کجھ مک گیا۔ لالوادی واری آگئی۔ نلے بڑے سارے خوش
آسے لالو مری تدرج کاماس کھساں۔

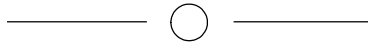
پنچائنت ایکشن زوراں تے آسے۔ ہر کھر پنچ ایکشن دا تذکرہ آسا۔ ہر ہٹی تے
ایکشن دا تذکرہ آسا۔ ہر محفل پنچ ایکشن دا چرچا آسا۔ کس کس جانی تے مسیتاں پنچ وی
ایہی گلاں چل گیندیاں آسیاں، لوک سب کجھ پُہلا کا ایکشن پچھا لگے دے آسے۔ مچاں
جائیاں پُہر یا پُہر او دے خلاف اٹھ کھلتا، پے پڑا دے خلاف اٹھ کھلتا پُہنا نجا مانویں
دے تے پتر یہا چاچے دے خلاف کھل گیا۔

ٹھیری والے وارڈ ہک پنچ ایندے آسے تہ ایہہ وارڈ گڑیاں واسطے مخصوص آسا۔
اس واسطے جنیاں اگا گڑیاں رکھیاں تہ مہم شروع ہوگئی۔ لے اپنی کھر اولی دا فارم پُہر یا تہ
گراں پنچ ٹورا فیری شروع کر چھوڑی کجھاں موافقہ سن لے دے پُہر او گامے دے کن
پُہر چھوڑے جے توں اپنے کھر اولی دا فارم پُہر۔ اوہ چنگی شہار ہے تہ اسیں سارے
توہڑے نال ہاں تہ اس طراں دوئیاں پُہر اوں دی سیاسی لڑائی شروع ہوگئی۔ ہک
تہیاڑے لے دے کھر وازوان بن دے تہ وارڈ والے سارے لڑتاں لالا کا کھیندے۔
دوئے تہیاڑے گامے دے کھر لنگر لگدا ہے تہ لوک سارے حاضر تہ اس طراں کجاں ہی

تہیاڑے بچ دوہیاں پُہر ہاواں دے کُہر و مال بچھاتہ روپے مگدے گئے۔ کجھاں نیک
 نیتاں دوہیاں پُہر اواں کو بھینے دی کوشش کیتی تہ اپنے کُہر نہ پٹو۔ آپس بچ صلاح کر کاہک
 فارم واپس چاء کُہنو مگر انہاں نہ منیا۔

ایکشن کو دو تہیاڑے رہ گئے۔ کجھ لوک لے کول گئے تہ آکھن لگے۔ الفیا پہنا جی
 توہڑی کُہر اوالی دے چتے دے پورے امکان ہین البتہ ہک اڑچن آگئی دی ہے۔
 سُنیاں تُو ہڑا بڑا پُہرا سہری دی قربانی دتے کو تیار ہو گیا داہے۔ پُہراوا اسیں ایہہ مشورہ
 دیندے ہاں اِس تھیں پہلیاں جے سہری زخ ہووے توں لاؤ زخ کرتہ گرائیاں کو کھوال۔ فر
 دکھ کیہہ ہوندا ہے۔ لے ذرے ہک سوچیا۔ ذرے ہک ہو سوچیا تہ بولیا۔ لاؤ تہ کھوالساں
 مگر زمیداری دا کہہ ہوسی؟۔ پچھا کا ہڑے بُو ہے اُتا گيساں۔ کِیاں اسیں مر گئے دے
 ہاں، اَسدے داند پچھا کدوں کاری ایسن۔ توں بس دل کرورنہ..... الفاتیار ہو گیا۔

بیہڑے بچ بدھے دے دے لاؤ تہ سہری آپس بچ گلاں کردے آسے۔ خدایا
 انہاں انساناں کو کیہہ ہو گیا داہے۔ انہاں کو کدوں عقل ایسی۔ ایہہ جتن یا ہارن کھاون آپا
 کو۔ مگر اَساں بے زباناں پچھوں کتیاں پے گئے دے ہین.....!!!

انگرا

اوہو! ہائے۔ ایہہ آ آؤ، جنک جیاں قالین دی دندری نال اڑیا تہ منہواں پہنار
 بجیا بھستل کا اٹھیا تہ اسدے منہواں تھیں اوہ! ہائے نکلیا جنک ضاف کھا کا چپنکيا ماء
 اندرو دوڑ دی آئی ”کہہ ہو یا کہہ کیٹی اسکو جوانی مرگا“ ظفر نجاہ ہو گیا یرا میں کہہ کیتا،
 اسدے دو جنک آسے بڑیاں مراداں منگ منگ کا کہندے دے آسے۔ پر..... دوئی
 معذور، بڑا شد اتہ کہلا زکا لنگا تہ تمام ڈاکٹراں کول فرے پیراں فقیراں دے درباراں بچ
 نذرو نیازاں لگیاں۔

ظفر بک اُچے عہدے تے کم کر رہیا آسا، اُچے عہدے تے تہ بلیس وی آسا مگر
 عمر بن عبدالعزیز جی خاصیت تہ عدل ہر کسی کو تھو حاصل ہو سکدا ہے، مظلوماں دی ہائے
 جس کو لگدی ہے اسدا پتا کدے زمانے دی دولت تہ عہدے طاقت تہ شہرت نیہہ فیر
 سکدے۔

افسری بچ رہے کا ہر ماتحت نال کسراں دا سلوک کرنا ہے ہور عہدہ سرکاری ہووے یا
 پرائیویٹ ہووے یا انفرادی تجارت ہووے کیاں لوکاں کول اج دین دھرم، علم و عمل سب
 کچھ تجارت ہے بس بزنس ہے۔

رفیق جیہڑا کسی کم ظفر کول گیا دا آسا، اسدیاں اکھیاں دے سامنے ظفر دے سارے نقشے فردے جلدے ہین کل دا ظفر جسدی خصلت تہ اوہی ہے پرویلے دیاں چکراں سُن اُسکو ہُن خاصا چہتھا کر چھوڑیا دا ہے۔ اندر واندری ظفر کووی پتہ لگ گیا دا ہے جے اپنی کیتی دی اگا ایندی ہے رفیق دے سامنے ظفر کو کُہر والی سُن دس نمبر بے عزتی کیتی تہ اگوموٹے موٹے ٹٹھانے کڈھ کا صرف دکھدارہ گیا ہور اگورن مریداں نالو اوش دی تہیہس کیتی، قرض داروی کُہر آئے دے آسے، بینک دے قرضے، کئی لوکاں دے قرضے کنی آسے، انہاں سُن صاف صاف آکھیا ظفر صاحب یاد رکھیں اگلے مہینے تکر تُو مہلت ہے نہ تہ اسیں ایہہ مکان بیچ کا اپنا قرضہ وصول کر ساں کہہ مجال ہے جے ظفر دندا تو دندا چایا، رفیق کو دفتر دے اوہ تہیا ڈے یاد آئے جس ویلے کوئی اس کول کوئی فائیل کُہن کا ایندا آسا بوہے تے اجازت منگے پہلیاں تہ بولدا ہی نہ آسا دوترے وار اجازت منگ کے آدمی بوئے تے کھل رہوے مُدے دے بعد بولے ”میں ابھی کام میں لگا ہوں“ اسراں کردیاں کر تیندیاں پونے چار بجے حکم ہوندا آسا ”ذرا فلا نے کوٹا ہوفر“ ذرا فائیل ہوئی کمپلیٹ، ہُن فائیل دکھے سارے ورقے لکھ لکھ کا تہ انہاں تے تارے بنا بنا کا خراب کر چھوڑے ”نک سجا کا ہتھاں دے موٹے موٹے انگلے ایساں بیٹھ کا“ یہ کیا بکواس ہے یہ تو سارا خراب ہے، میرا سارا ٹائم ضائع کر دیا، کیا تمہیں سیلری نہیں ملتی پانچ منٹ میں یہ نیا بناؤ اور اب کی بار ٹھیک کرنا“ جیہڑا بندہ اُسدے مُنہ لگدا آسا اوہ راتیں پُہنکھا ہی اکھیاں بچورات کڈھدا آسا، اپنی اندرادی خرابی تہ اسکو نظر نہ ایندی آسی، رفیق ایہہ سارا کجھ سوچ ہی رہیا آسا جے ظفر دی کُہر آلی آلی تہ نرکی ”توں اتھا کے جیاں بٹابن کا بہہ رہیا داہیں گدرا باتھ روم گیا دا ہے اسکو تہوال، اٹھیا تہ کسی مجبوری نوکراں نالو باتھ روم بیچ بڑ گیا دفتر بیچ دس واریں صفائی کرالدا آسا انگلیاں مار مار کا دسے ایہہ دکھو تہوڑا ایہہ کہہ نظر

نیہہ ایندراٹساں کو سیلری نیہہ تھہ ہیندی فرکس واسطے ایندے ہوو کم چور مفت دامال کھیندے
ہوو اگر بتی بالو گند صاف کرو.....

رفیق ایہہ سارا تماشا ڈٹھاتہ اس کو سمجھ آگئی جے میں جس کم آیا آساں اسدی اُمید
بلکہ کسے بے ایمانانا لو تارینھاں دیندار ہندا، جیہڑیاں کدے آئیاں نیہہ چھوڑ دیواں، میں
کپ نہ بلکہ اوہ کتنے ہی لوک ہین جہاں کولو اس سُن ہزار، لکھ، دھارا نہ کہندا ادا ہووے یا
کوئی چیز امنگالی ہووے تہ فرمڑ کا اسکوا سُن روپے دتے ہووَن رفیق اسی مخصے بچ نکلدا
ہی آسا جے ہاتھ روم بچو گدرے دے روئے داوازا آیا ظفر اس کو چپ کرالنے دی کوشش
کردا ہی آسا اتنے بچ اسدی تریت نکل آئی تہ رفیق اٹھ کا تاولیاں بٹ ہتھانچ چا کا
نسیا، شرٹ کا بچ گڈی تے چہڑھنے تکر چچھامڑ مڑ کا دکھدا آسا جے مت مٹو کوئی سٹ لگ
چکھے۔

الحان

زینوماسی ہتھانچ کاغذ چایا داغلام حسین صاحب دے گجھ پچھی۔ نسیمہ زینوماسی کو لنگرانچ بہا لیا۔ خود غلام حسین صاحب کو ٹاٹا ہکے کو گئی اوہ کمرے بچ نہ آسے، نکا گڈو آکھن لگا ہوتراتے پنیائی کیتے کو گئے دے ہین۔ مڑ دے ہوسن۔ نسیمہ زینوماسی اگا چاء رکھی۔ ماسی چاء پیو ماہڑیا پچھ سنگو گجھ نیہہ لیدنا۔ صبح اٹھیاں بلی تے کاگ ٹرانکلیا۔ مگلو گجھ چہا کا جیا پے گیا۔ اللہ خیر کرے۔ دو امیہنہ جلد اہے۔ منے دی چٹھی وی نیہہ آئی۔ کل کسے جنڈا کا ایہہ کاغذ آن کا دتا آسا۔ ماہڑا ہوش ہی مارے گیا داہے۔ ہُن تہنیاں آیا۔ میں سوچیا صاحب کو دہساں ایہہ کیہ کاغذ ہے۔

نسیمہ۔ ماسی اج نصیب دی ڈیوٹی گتھا ہے۔

بچہ گجھ پتہ نیہہ۔ آکھدے گجھ ہین تہ کر دے گجھ ہین۔ بس دُعا کرو اللہ رحم کرے۔ اج دی لادی کولوں آدمی اوترا پچنگا۔ دکھ نا کل منگے دا پتر پلیس والیاں پکڑ کھڑیا۔ آکھدے آسے آس دے کھر و دو کلو برون شگر پولیس کڈھ کا کھڑی۔ گیانا تہرتی رل گیا۔ ماؤ پچھو کتنیاں زُبدیاں نال پالے آسے۔ حرامیاں سنگا دانہ تیجہ۔ ماں کنی روندی فردی ہے تہ پے کنی۔ نکلے نکلے جنڈک گواں بچ کیڑے اُندا کیہ ہوسی۔ زمی دی ڈوگی بندھے بچ دیرکا وکیلا کو پیسے دتے۔ وکیل کیہ کرسی۔ اُنڈیاں تہ ضمانتاں وی نیہہ ہُن دیندے۔

اَسدے زمانے بچ اچرا توڑیں ماء پچیاں کو ٹکڑا دیندی آسی چچر توڑیں اوہ نماز پڑھ کا

مسیحتی کچھ کاملاں کولوں سبق پڑھ کا نہ مُردے آسے۔ ماء پے بانگانال عیالا کو اٹھا دے آسے۔
 اج ادھی راتیں توڑیں مٹھوساں نالو مو بائیللا تے چہڑے رہندے ہین فیس بک
 تے کیہ کڑیاں تہ کیہہ بنڈے۔ نہ خدا دا پتہ تہ نہ رسول دا پ۔ پہنگوے ہوئے دے
 فردے ہین۔ ماء وی نیہہ بولدے، اسدے اپنے کھرا بچ وی ایہی کہول ہے۔ کوئی وی
 نیہہ سندا پڈھا مٹکو آ کھدا ہے۔ بڈھی ٹر نہ کردی کر جس ویلے انہاں کو سمجھ پئی آپ
 پڑھسن۔ ماء پے نیہہ ٹھا بکدے تائیں بچے خراب ہوندے ہین۔ دکھ پدکھی معاشرہ
 خراب ہو گیا۔ دُعا کرو اللہ رحم کرے ورنہ اسدے بچیاں دی کوئی گنجائش نیہہ۔
 زینوماسی چاء دی پیالی پی کا باہندی نہ ہوئی آسی کہ غلام حسین صاحب آسلام
 پڑھیا۔

اج بٹہ پرتنا آسا۔ گرے زینوماسی کو وی فرصت آئی۔ اسدے دارا اپنے دی۔ کہہ
 کراں اپنے ترگت مچ ہین۔ نیہہ موقع ملدا۔ ٹسیں ٹھیک ہو ماسی اللہ دا شکر۔ اج کسرا
 سٹساں کوراہ پھیل گیا۔ بچہ ایہہ گل کسے چند کا کاغذ آن کا دتا آسا۔ ٹسیں دکھو ایہہ کیہ ہے۔
 غلام حسین صاحب کاغذ زینوماسی دے ہتھا بچوں رکھدا۔ کھولیا پڑھیا تہ لمی ساس
 پھری۔ منگے دے چند کا کو جیل ہو گئی۔ اوہ نوکری بچوں وی کڈھے گیا ایہی نوٹس عدالت
 بچوں انہاں کو جو لے گیا دا ہے۔ تائیں تہ اُندا بوہا چنا مارا دا ہے۔ دو ترے تہیاڑے تھیں
 دوئے بڈھی بڈھا گاں جمل گئے ہین۔

ماسی اسماں رب پھنلا چھوڑیا تائیں اسیں وی رب پھنلا چھوڑیاں۔ ایہہ اسدیاں
 اپنے کماں دا نتیجہ ہے۔ ایہہ اسدی غفلت دی مار ہے۔ ایہہ الخان ہے جس کئیں کھرا جاڑ
 چھوڑے۔ واللہ علم اگا ہو رکیہ دکھساں۔

.....ظفر اقبال ملدیآل

چٹکی دا کمال

ذرا نمبل ہو گیا دا آسا پرویز سکول تھیں واپس نہ آیا آسا اُدھر کُہر نچ ماء پپوچ مچ ہی پریشان آسے۔ نکلیاں نالو پتھر روہڑ دے آسے ہورتہ پرویز اپنی جان بچا کا کُہر پچنے والا آسا بے رستے نچ اسکوی ہک پتھر روہڑ دیاں لگ گیا ہو ر خاصا بڑا پھٹ پے گیا تہ اُتھا ہی چہڑھ گیا۔ اتنے بچو شپے بچے، گراں دے گجھ لوک دوڑ و تہائی کر کے اُتھا پچ گئے تہ کھٹاتے اُسکو چا کا ہسپتال دا پچایا جتھا اسدا علاج وغیرہ کرن دے بعد اُسکو کُہر پینچ چھوڑیا۔

مچاں تہیاڑیاں دے بعد زخم تھوڑی ٹھیک ہوئی تہ اسکوی سکول دا خیال آیا۔ اوہ ماہڑیا اللہ ماہڑا کتنا وقت ضائع ہو گیا میں سکول وی تہ نہ گچھ سکلیا میں کہہ کر ساں..... ماہڑا وقت ضائع ہو گیا..... ماسٹر صاحب کو سکول نچ میں کہہ جواب دیساں..... منگو تہ مار پیسی بچھا میں انہاں کو اپنا حال دہ سستاں۔

پرویز دسویں پاس کیتے واسطے مچ محنت کر رہیا آسا کہ تہیاڑ رات پڑھائی نچ لگ اسکو اس گل دا پورا خیال آسا کہ اُسدا پے مچ ہی غریب ہے اوہ مڑوری کر کا تہ زمی نچ کا ماہڑی پڑھائی دا خرچہ پورا کر رہیا ہے اسدے ذہن نچ ایہہ ہی خیال ایندے آسے کہ میں پڑھ کا اپنے پیو دی شان اُچی کر ساں۔ خیالاں نچ ڈیبار ہندا آسا مگر مقدر دا کھیل گچھ ہو رہی آسا..... سارا گچھ اُلٹا پلٹا ہو گیا۔

پرویز سُن مچ چنگے نمبریں نال دسویں جماعت دا امتحان پاس کر کہند افریاری بیچ
داخلہ کئہن کا اپنے نزیک والے سکول بیچ داخلہ کہند اہور یاری دا امتحان وی مچ ہی
چنگیاں نمبریں نال پاس کر کہند۔

ادھر پرویز دے ہک سنگی وی اس نال یاری پاس کر کا باری کلاس بیچ پچ گیا۔ فرکہہ
آسا دوئے سنگی مل جُل کا بڑے ہی مزے نال پڑھ رہیے آسے، اشرف جیہڑا پرویز دا
قربی سنگی آسا مچ ہی شریف تہ مخنتی بند آسا۔ اشرف تہ پرویز دے چرے سارے گراں
بیچ ہون لگے ساریاں لوکاں دی نظر انہاں تے آسی۔ امتحان نزیک آ گیا۔ دواں ہی سُن
باری وی سوہنے نمبر کئہن کے پاس کیتی۔ چرے سارے علاقے بیچ ہون لگے۔ ہر اک
مبارک باد دینے واسطے اک دوئے تھیں پہل کرن لگا۔ شہر گچھے دی تیاری شروع ہو گئی
کئیاں جے علاقے بیچ اتھوا گا دی تعلیم نہ آسی.....

پرویز دے پیو کووی مچ ہی شوق آسا کہ اُسدا گدراوی ضرور ڈاکٹر بنے..... مگر ہُن
تہ پرویز کو شہری و ہالگ گئی آسی..... اسدا مزاج بدل گیا آسا۔ اسدے مچ سارے سنگی
بن گئے دے آسے..... نظراں اچیاں ہو گئی دی آسیاں..... کدے ہک گلی بیچ تہ کدے
دوئی گلی بیچ سنگیاں نال ٹھلدار ہندار ہوئے۔ غریب پے بسر گیا دا آسا..... جوانی نال مستی
دی آگئی دی آسی..... ہتھ بیچ سگریٹ تہ مُنہہ بیچ چنگی دی عادت پے گی آسی۔ ساری
تہنیاں فر فر کا شامی کتاباں تھیں وی دُر رہو گیا آسا۔ ادھر پیو سُن مُزوری تے زور دتا جے
پرویز دا خرچہ پورا ہووے۔

ادھر اسدا سنگی اشرف بڑی محنت نال کتاباں نال چر گیا دا آسا دواں دا سنگ
ہولیاں ہولیاں تروٹ رہیا آسا۔ کافی سمجھینے دے باوجود وی پرویز کو ہوش نہ آیا اس اپنے
سنگ کو نہ بدلایا تہ نہ چھوڑیا۔ بلکہ ایہہ حلقہ بدھدا گیا۔ اس بیچ اوہ گدرے وی شامل آسے

جیہڑے ہمیشہ نشے بیچ لیت پت رہندے اُسے۔

اُدھر گراں بیچ اُس داپے چارہ پھنڈ پھنڈ بہوے جے اُسدا ماہڑا گدراوی شہر بیچ
تعلیم حاصل کر رہیا اوہ وی بڑا افسر بنسی تہ اُسدیاں زمہ داریاں وی ختم ہوگیسن فراس
مُزوری نال کجھ پیش نہ چلی تہ اس اپنے زمی وی فروخت کر چھوڑی کہ اُسدے بچے کو کسے
چیز دی کمی نہ لگا۔ پیو کو اس گل داپتہ نہ آسا کہ مزوری کرکاتہ زمی بیچ کا اپنے گدرے داشوق
پورا کر رہیا ہے مگر اصلیت داسکو کہہ پتہ آسا۔

اللہ اللہ کرکاتہ انٹرنس امتحان دا وقت نزدیک آ گیا۔ دُواں ہی سنگیاں امتحان دا فارم
پہر کھندا۔ مگر پرویز دے مغز بیچ کجھ وی نہ پیا اوہ اپنی عادت چھوڑ نہ سکیا۔

پیو کو اس گل داپتہ نہ آسا کہ اُسدا گدرا تعلیم چھوڑ کا آوارہ ہو گیا دا آسا۔ نظراں تھیں
دُور اُسدا گدرا دل بیچ ایہی خیال آسا کہ ہُن تہ جلدی ہی امتحان ہوکا اُسدا گدرا ڈاکٹری واسطے
سلیکٹ ہوگیسی فرماہڑے تہیاڑے وی فرسن..... اسکو سنتے دیاں وی ایہی خیال ایندے
آسے۔ اوہ ماہڑا پرویز..... اوہ ماہڑا پرویز..... سو موارد تہیاڑا آسا نکلی لوئی چڑیاں دا چہکار
تہ تھنڈی تھنڈی و ہاچل رہی آسی۔ تھس پچاہنیرے ہی نماز پڑھ کا کھر پیچھے تہ جلدی جلدی
ریڈیولا کا خبراں سنن لگا تہ آج دی تازہ خبر آسی کہ انٹرنس امتحان دارزلٹ ہو گیا تھس پچاچ
ہی خوش آسا کہ ہُن ملو پچھی خبر ایسی کہ ماہڑا پرویز..... انٹرنس بیچ..... سلیکٹ ہو گیا..... ہو سی۔
مگر اسکو ایہہ پتہ نہ آسا کہ پرویز کو سلیکشن دے بجائے آج پولیس تھانے بیچ مار
کُٹ داسا منا ہو سی۔ جتھا اشرف سوہنے نمبر کھن کا ڈاکٹری واسطے سلیکٹ ہو گیا۔ اُتھا
پرویز ہک مجرم دی طراں تھانے بیچ بند آسا بے چارے پیو کو غش آ گیا ہورا اسکو ہسپتال بیچ
داخل کر چھوڑیا۔ ایہہ آسا چنگی دا کمال۔

نعت شریف

ہر پیار تھیں پیارا ہے ہک پیار مدینے نا
دربار مدینے نا ، دیدار مدینے نا

اوہ بانگ تہ تکبیراں ، چھاں گنبد خضریٰ نی
محسوس کراں آج وی شونقار مدینے نا

شہباز تخیل نا پرواز کرے جد وی
چن ہووے تصور بچ ہر بار مدینے نا

سودا تہ سلف سانجھا دُنیا نے بزاراں نا
رونق نا خزانہ ہے بازار مدینے نا

بَلْبَل تہ ہزاراں ہین اِس باغ نے دیوانے
ناچیز وی ادنیٰ جا غمخوار مدینے نا

توقیر تہ عظمت وی ، تعظیم تہ رفعت وی
تسلیم کرے دُنیا بڈیار مدینے نا

دُنیا نے نظاماں تھیں اعلیٰ ہے نظام اسنا
کم کاج سلیقہ تہ اطوار مدینے نا

اے کاش نصیب ہووے رمضان شریف اِس جا
سرگی تہ تراویح تہ افطار مدینے نا

نعت شریف

اگر اوہ ذات نہ ایندی زمانہ در بدر ہوندا
نہ ایہہ سوتی زمیں ہوندی نہ ایہہ شمس و قمر ہوندا

اُنہاں دے نور دی لالی گلاباں بچ بہاراں بچ
اُنہاں دا نور نہ ہوندا ایہہ قصہ مختصر ہوندا

نہ شاہ منصور کو پھانسی نہ چڑی شمس دی لہندی
نہ تیشہ ماردا فرہاد نہ عرق نہر ہوندا

نہ ایہہ جنت جہنم دا ، تصور حوضِ کوثر دا
نہ واعظ بچ تڑپ ہوندی نہ قصہ خیر و شر ہوندا

نہ ایہہ سوہنے جے مکھڑے نظر ایندے فر بہاراں بچ
نہ فر کوئی غزل لکھدا، نہ ہی ایہہ بام ودر ہوندا

نہ پروانہ شمع نہ حور تڑپ کے جان دے جُلدا
نہ لیلیٰ دی نظر ہوندی، نہ مجنوں دا جگر ہوندا

ندیم ایہہ سب زمانہ ہے نبی دے نور تھیں روشن
اگر ایہہ ذات نہ ہوندی یتیمیاں دا حشر ہوندا

نعت شریف

دل چڑھیاں کانگاں پیار نیاں
آئیاں نے یاداں سرکار نیاں
سرکار نیاں ابد قرار نیاں
من ٹھار نیاں، اُس دلدار نیاں
آئیاں نے یاداں سرکار نیاں
دل تڑنے تہ موسم جدائی نا
اعتبار نہیں کرنا گل بائی نا
کہہ کراں میں اِس سودائی نا
کدوں چُماں جالیاں مزار نیاں
آئیاں نے یاداں سرکار نیاں
ماہرے نبی لُج پال پیارے
شاناں وچ بہوں کمال پیارے
رُپ وچ خُدائی جمال پیارے
صفتاں جمع اُتھے سنسار نیاں
آئیاں نے یاداں سرکار نیاں

بندے نا چُجھے نہ اُتھے تہیان
 مکی جانے جتھے سارے گیان
 اللہ ! کُن کرسی سکنا اے بیان
 شانان نبیاں نے سردارِ نیاں
 آئیاں نے یاداں سرکارِ نیاں
 ڈُل ڈرنا پریشانیاں کولوں
 خوف اچھے بد گمانیاں کولوں
 گناہ متے سمندر پانیاں کولوں
 اوکھیاں راتاں بیمار نیاں
 آئیاں نے یاداں سرکارِ نیاں
 دل وی نیکی بدی نی بند پُسی
 روح وچ سوئی جیئی ٹھند پُسی
 مُنہہ وچ مٹھی توں مٹھی پُسی
 گلاں کرو مدنی من ٹھار نیاں
 آئیاں نے یاداں سرکارِ نیاں
 ہور دلاں نا سہارا کوئی نہیں
 ڈُبیاں نا کنارا کوئی نہیں
 مسکیناں نا چارا کوئی نہیں
 بس آساں اُنہاں نے پیار نیاں
 آئیاں نے یاداں سرکارِ نیاں

نعت شریف

لب و صدا صلی علی
یا مصطفیٰ صلی علی

پوری ہوئی ماہری دُعا
یا مصطفیٰ صلی علی

عرشاں اُپر پڑھنا خُدا
یا مصطفیٰ صلی علی

گپٹے وی پڑھنے ہر دم سدا
یا مصطفیٰ صلی علی

نعت شریف

سادگی وی بے مثل تہ زندگی وی بے مثال
رحمت اللعلمین دی بندگی وی بے مثال

جس کھڑی ہوں پریشاں لوک محشر دے دن
در بارِ حق منظور ہوسی شفاعت اُندی بے مثال

چھو نہ پڑی مسکن ہوئی تہ خادم ہوئے جبریل امینؑ
سرورِ کون و مکاں دی سادگی وی بے مثال

ایسا بہادر ایسا عادل ایسا منصف کون ہے
اپنے پرائے کہن گئے انصاف اُندا بے مثال

آپ بیٹھے جس فرش تے کول اپنے بہن لے غلام
بادشاہاں دے بادشاہ دی بادشاہی بے مثال

نعت شریف

نبیاں دے سردار ﷺ
اُمت دے غمنخوار ﷺ

انگلی دے اشارے نال
چن کیتا دو پھاڑ ﷺ

قُدرت اپنی دہسن کارن
ٹاکے رُب دربار ﷺ
مسکیناں تہ محتاجاں دے
ہردم مددگار ﷺ

فکر مندی بچ اپنی اُمت
روئے زار و زار ﷺ

سچے دین اسلام دی خاطر
دکھے تیغ تلوار ﷺ

آس نا پنچھی پر منگنا اے
نیل گگن پر کھر منگنا اے

جھیل ولر نے کنڈھے بہہ کے
اک قطرے بچ سر منگنا اے

دکھاں نی اوہ پنڈھ چکائی
اکھاں کی وی تر منگنا اے

ایہہ دل چھلا گجھ دناں توں
پہلا پھلایا کھر منگنا اے

ضد اپنی پر کرنا اڑیاں
دوئی اھیں تر منگنا اے

دو گز نی اس کہائی اندر
جینے نا سب زر منگنا اے

کہاہ کھل پُر تیل کی چھڑکی
سلامت اپنا کھر منگنا اے

کیتے وعدے توڑ نبھاساں فر کدھرے
تیرے جوگا چن لیا ساں فر کدھرے

روزی جوگا در در آج پہنکنا آں
پیار نیاں ایہہ پہننگاں پاساں فر کدھرے

آج گراں وچ ٹھنڈیاں چھاواں لانا آں
شہر تیرے میں پھیرا باہساں فر کدھرے

لوکاں کی آج گلاں ماہڑیاں زہر لگن
ٹھنڈے ہوجاون سمجھاساں فر کدھرے

توپہ توپہ خون ایہہ پنی جانی اے
اس ڈوگی وچ امن میں راہساں فر کدھرے

چھاں جوگی اَج چھولی اڈنی پئی اے
متوں نا اک بوٹا لاساں فر کدھرے

لوکاں نے زخماں ور ملم لان دیو
اپنے دل نا حال سناساں فر کدھرے

ظلم تکساں گا پیار تکساں گا
تنگی تکساں گا یار تکساں گا

حسرتاں نی حسین ڈاہلی ور
درد پھلسن بہار تکساں گا

جسم ماہڑا یا تھوڑ شرکاں نی
کہہ میں سانباں غبار تکساں گا

کیہڑا چنگا تہ کیہڑا مندہ یا
وقت اچھسی تہ یار تکساں گا

خضر میں وی نسیم سُنیا اے
جے می لھے نہوار تکساں گا

درداں شربت کھول کے پساں
چوڑ غماں نی کھول کے پساں

دُکھ نا تھوڑا پلے رکھساں
اُپروں اُپروں رول کے پساں

درد ہجر نا کُھٹاں پہرساں
لوکاں باندے بول کے پساں

خوشیاں ٹھوبل مدہانی رکھساں
غم ادھ رڑھکا چھول کے پساں

کھٹا کوڑا میں نہ چکھنا
نظراں نے وچ تول کے پساں

زندگی زہر بنا چھوڑی توں
خوشیاں درد پھروں کے پساں

منزل کوئی انجام نہ لبھنا
مقصد بچوں ڈوہل کے پساں

بارش نے قطرے قطرے بچ رُہنا دریا اے
ریت نا ٹوٹا ٹوٹا اندرو اندری صحرا اے

جیہڑے تہیاڑے اکھیاں کھولی اپنا دل دیکھسو
دل نا سمندر بحرِ عرب تھیں مٹو گہرا اے

ٹہلنی عُمر نا سورج کد تک روکی رکھسو گے
رمتا جوگی رات گزاری فر نہیں رُکنا اے

صورت ماہری سی کل تک ہر اک شیشے بچ
شیشے نے وچ آج تکی دہسو کس نا چہرہ اے

کونا کونا کھرنا جس نے صدقے روشن اے
اُس دہنہیاں نے تھلے تلو ککھ ہنیرا اے

راہی اپنا آپ ٹھگائی چھیکڑ آپے سمجھی گیا
جدوں وی نیندر گھلے سمجھو اَدوں سویرا اے

سردار جاوید خان جاوید

کسے اچیں اوہ نور نیہہ تکیا
کسراں سڑنا طور نیہہ تکیا

جس بیہڑے وچ مومن بیٹھے
منزل تھیں اوہ دُور نیہہ تکیا

سبّاں ہسنے چہرے تے
دل نا شیشہ پُور نیہہ تکیا

آدم کی سجدہ نیہہ کیتا
میں ایہجا مغرور نیہہ تکیا

معصوماں کی پھانسی دتی
مُصف وی دستور نیہہ تکیا

جاویدا دلِ مگی پُچھنا
توں وی شاہ منصور نیہہ تکیا؟

ہتھاں دے بچ دو ہتھکڑیاں تو ہڑی نشانی ہر ویلے
دل پہنولے کو کھائی جاندی چیز بیگانی ہر ویلے

تو ہڑی خاطر جی صدقے میں نین نچوڑی رکھساں
سیک ہجر دا یار سرہانے نیہہ ہوندا پانی ہر ویلے

نال دلالاں یاری لائی گل نیہہ من دا میری
لائی دل دی لائی ہوندی توڑ نبھانی ہر ویلے

قید و بند حیات لکھساں میں آج تو ہڑے ناویں
توں نہیں آیاں آن تھیں قاصر رت مستانی ہر ویلے

مندی گل تھیں چنگے ہوندے اوچر تہر ہجر دے
سر دے اُتے اُکی رہندی ترکھی کانی ہر ویلے

مٹی مٹی محل مینارے کہہ مان لکھاں دی ٹہاری دا
پیلے پتر پہنال خزاں دی مجبور جوانی ہر ویلے

ساون دی بدلاں پھری دو نین جزا پچھتائے
کھیر و کھیر و جنڈی جیویں ریت نمائی ہر ویلے

میں صدقے تیری صورت تھیں جس صورت نے لشکارے نی
میں صدقے کالیاں نیناں تھیں جیہڑے سوہنے نین پیارے نی

رونیاں نے سنگ نین ملا کے خوب مزا اس ملنے نا
وچ نیناں مستی آئی اے پئے رج رج ہون نظارے نی

تیری یادستاوے ہر پل وے میں چھپ چھپ روواں راتاں کی
اس رات فراقاں والی کی میں کڈھاں گن گن تارے نی

اس درد جُدائی پُور کیتا غم تیرے نے مجبور کیتا
اے دلبر تیرے چکھے میں اج دُکھاں تھیں سَکھ وارے نی

میں پیا اڈیکاں تہ روواں کد دلبر پھیرا پاؤ گے
میں وچ سمندر تھلاں نے سب ہو گئے دُور کنارے نی

پیا غوطے کھاوے روح میرا کہہ چارہ کریئے ترنے نا
وچ بحر عشق نے کشتی اے دل کھاوے پیا اُلا رے نی

دِن رات غماں نے کہنیر لیا نہیں حیلہ جان چھڑاؤن نا
ایہہ پہنار محبت والے نی ایہہ سب پہناراں تھیں پہنارے نی

اک تاہنگ تیری بس رہ گئی اے نہیں ہور وسیلہ عاصی کی
اج یگانے وی بیگانے اج دُشمن بن گئے سارے نی

نہ کعبے نا میں در چاہواں نہ جنت نے وچ گھر چاہواں
بس کوچے تیرے اُس بسے پئے ہونے رہن گزارے نی

مِگی نہ گجھ وی چُچھو لالا
میں ہاں اک پگا نا چھالا

جتیاں سوغاتاں ملیاں سن
جمع کری تہ لایا تالا

محرم دل نا کوئی مہیہ ملیا
جسکی دہستاں دل نا حالا

سفر لہتاں سی ساتھ اولّا
تاں رہیا اک پاسا کالا

ہُن آئی اے گہمن کھیری
کن سُنن نہ ملیا آلا

سادیاں کی ننگا کر چھوڑن
کیسا ایہہ دُنیا نا چالا

فر وی شاد ایہہ آکھی جلیا
جگ جگ جیوے بے غم شالا

بہر نے بدلے نیاں پھوہاں جدوں جدوں پنیاں
کچیا مٹیا نیاں خوشبوواں دُورے توڑیں گینیاں

ایاں تہ بہوں جاگاں ہولیاں چنگیاں سونیاں
اس موہڑے نا کہہ مل جتھیں اوہ ہستیاں رہنیاں

اس دردے نا کوئی تسیں کہہ دہسے باہے
اُوے جانے جس ایہجیاں پڑاں پینیاں سہنیاں

گل وی ڈوہنگی کرے تہ کم وی اس نے لادے
اس نی کہہ آکھاں میں، اس نیاں کہہ کہنیاں

کسے کسے نا پانی بہوں ٹھنڈا ہونا
چول تہ قدمے قدمے اُپر کسیاں بہنیاں

بگدے اتھروں سارے دکھدے دل دے اتھروں کون دکھے
ہسدا چہرہ سارے دکھدے دل پھلور کے کون دکھے

تہر آکھاں یا کانی آکھاں لگدیاں وار نیہہ کردی ایہہ
تہس جاوے جد بچ کیلجے پھاڑ کا اُس کو کون دکھے

کون دکھے گا کون دکھے گا ایسا تہیانی دردی کون
گھلیاں زخماں لیمان لیسن اندر بڑ کا کون دکھے

بچ فراتاں سڑ گیا جگرا پھن کباب بنائے نی
شیخاں دی ہن لوڑ نیہہ رہندی کسراں پچے کون دکھے

کون کرے گا پچھ ہن توہڑی پچھن والے سئے گئے نے
ساری رات جے روندہ رہ بوہے کھول کا کون دکھے

غم ہی توہڑا ساتھی رہسی غم نال سوٹھے کردا رہ
ہائے غمگینا تلیاں ملسیں سجن باہج ہن کون دکھے

حال ماہراتوں تکیاں آنی اک واری
مڑی آیاں توں دلبر جانی اک واری

وفانے نغے خوشی نے ہن مڑی
چھیڑیاں توں سرتال پرانی اک واری

یاد تیری نے تہاگے سارے اُلجھے نی
آسدھی کر ایہہ پیٹا تانی اک واری

پہلی وار دل میں اپنا دتا سی
موڑی دہس می اوہ نشانی اک واری

تندی ریڑے لگی ماہری جان دلا
کریاں توں کوئی ہن آسانی اک واری

میں سیک جدائی نے چٹلے ہین کئی سحر
وصلاں نادے دوگھٹ پانی اک واری

مگنی نہیں اڈپک وے بیبا
سوچاں کچر تپک وے بیبا

جد توں دلاں تریراں پیباں
بیہڑے بہین شریک وے بیبا

سپاں ہاروں ڈگنی مُر مُر
ہتھاں نی ہر لپک وے بیبا

مندرے نی گن سُننا اتھے
اُچیاں جائی چپک وے بیبا

پھلاں نی تھل نازک نازک
پہاروں جلدی شپک وے بیبا

ساہ ساہے کی مہاجر کرنا
اتھے گن بسنیک وے بیبا

واحد پیر سدھائی تہ رکھ
لکھنی پئی برپک وے بیبا

اپنا کُجھ خیال تہ رکھیں
دُشمن کُجھ ہک پال تہ رکھیں

ستا ، مہنگا کُجھ تہ لبھسی
گوچے دے بچ مال تہ رکھیں

اپنا ناں بھی یاد نیہہ رہندا
ایہہ تحریر بھی نال تہ رکھیں

کُجھ جواب نیہہ بندا تاں بھی
پُٹھے کُجھ سوال تہ رکھیں

تہو کھا کھسی فر اوہ پکھنو
تن کے حسرت جال تہ رکھیں

بودے عشق نماراں دے تھم
ٹہہ گئے قول قراراں دے تھم

ایہہ رُتاں ایہہ موسم پھلے
پھلے تُوں غباراں دے تھم

موڑ دے موج مہاراں سجاں
وصلان نی پھوہاراں دے تھم

فطرت پھوٹھی پھوٹھ اُکھالے
پکڑ کے پئی میناراں دے تھم

ایہہ برہیا بھی رت بچھول ہے
گر گئے پھل بہاراں دے تھم

مُشکل ویلہ شاد جو آیا
ٹہہ گئے رستہ داراں دے تھم

جو زاہد بن کے پھر داے اِس شہر بچ
میں پرکھاں ساریاں کو ہک نظر بچ

ہے نازک شپشیاں دا کارخانہ
بڑا حساس رسیے اِس نگر بچ

توں ہک دردے کو کہن کے اتاروندے
میں پوشیدہ رکھاں کتنے جگر بچ

پس پردہ کوئی جلوہ گری ہے
تپش ایویں ہی نیہہ شمش و قمر بچ

تو ہڑے سپنے خُدا سن جو ٹکائی
نہیں ابھی سنگدلی شاید پھر بچ

ضمیر انسان دا مُردہ جے ہووے
کہہ رکھیا فر دوا بچ یا زہر بچ

الہی توں ہی گجھ نظرِ کرم کر
میں بہانے پیش کہہ کرساں حشر بچ

سڑے پل پل جے دانشِ دل ہجر بچ
دیا بالاں کیاں فر اپنے کُہر بچ

جد وی خاب نمانے تیکنے
تہکے کھانے کھانے تیکنے

اوہ جد سُرمہ پا کے جانی
فر تہ شہر نے کانے تیکنے

قسمت ساتھ نہ دینی ہووے
اپنے وی فر بہانے تیکنے

بس اک ہووے اُسنا ساتھ
اس نیہ ہور خزانے تیکنے

فلک نے تارے راتیں آ کے
پکھنے حال ' جگانے ' تیکنے

ٹیگی کیہڑا تکیسی چہلیا
لوکی سر ' سرہانے تیکنے

اتھے ای چسپاں مرساں ڈٹ کے
گل گراں نی کرساں ڈٹ کے

بہنیاں وچ وی نہانے رہساں
پانی کھوئی نا پہرساں ڈٹ کے

ہُن تہ ڈنگر وی ایہہ آکھن
سجا سُکا چرساں ڈٹ کے

ماڑے کم اَس کدے نہ کرساں
فر وی رُب تھیں ڈرساں ڈٹ کے

لوک انہاں کی مندپوں آکھن
پینے جیہڑے چرساں ڈٹ کے

پینٹ کوٹ نہ لاساں فیصل
چادر موہنڈے تہرساں ڈٹ کے

پہنگیاڑاں نا دور وے ربا
بس تو اہڑے ہتھ ڈور وے ربا

ظلم جبر نے مار مکایا
میہ کوئی چلنا زور وے ربا

بتاں اندر کون اے تکتنا
نچن آلا مور وے ربا

آج کلے نے چور اُچھے
آج ہور، کل ہور وے ربا

چوراں کی اے ہر کوئی لگنا
آپے ہاروں چور وے ربا

چر توڑیں ہوندا رہیا یارو کوکارا شہر پنج
ظلم فر مظلوم تے ہویا دوبارہ شہر پنج

دکھ رکھو انسان دا انسان دشمن ہو گیا
آدمیت دا نیہہ ہوسکدا گزارہ شہر پنج

قلم بس لکھدی ہے خالی قتل و غارت مار و مار
روز و شب دا چھپ رہیا ہے ہک شمارہ شہر پنج

اوہ بھی نیہہ آیاتہ میں بھی ڈر کے ہاں خاموش اجاں
منتظر ہے قاصدا ہر ہک نظارہ شہر پنج

اس گلی تھیں اُس گلی تک سرحداں دے آر پار
اپنیاں دا ہے لہو سارے دا سارا شہر پنج

اُس بھی کیتی نیہہ اجاں تک گل کوئی انصاف دی
تاں ضمیر اپنا بھی ہوندا پارہ پارہ شہر پنج

باڑ کھا گیندی ہے زخمی اس فصل کو بار بار
فرکیاں بدنام ہے مالی بیچارہ شہر پنج

جسے کالے بَدَلِ نِپلی چادر تھونے
اُس ویلے کئی اکھیاں وچوں اتھروں چونے

اس دُنیا وچ چینا کیڈا اوہکھا کم اے
فر وی دُنیا چھوڑن ویلے بندے رونے

میں پُچھیا اک مجنوں کولوں کس لُٹیا ای
روئی تہ آکھے ماہڑے سوہنے ماہڑے سوہنے

اسے خاطر میں لوکاں وچ بہنا کوئی نہ
جاں ای کنڈ کرسو تہ لوکاں قصے چھونے

خون جگر نا ساڑی تہ عمران اک شاعر
شعر لکھے! فر نیچی چھوڑے اونے پونے

اک تند وفا نی جوڑ دیو
ایہہ حرص نی عادت چھوڑ دیو

محل اُچے پیار تیں فر خالی
ایہہ نفرت نی کندھ روہڑ دیو

نہ پہلے لوک وفا پہلی
فر پیار پُرانا لوڑ دیو

جیہڑے دل سمندر سن سکے
اک ندی وفا نی موڑ دیو

جے بُجھی تہہ گھنی
اُجال تہہ گھنی تہہ گھنی فر بلنی نہیں
جوڑ دیو

آؤ گاواں گیت محبتاں نے
نفرت نے بوہے توڑ ديو

تسو بسو بشير دلاں نے بچ
ايہہ دل مت ماہرا توڑ ديو

ان کڑے پہنکھے مقدر، حرص دے مارے لوک
خبرے گتھوں آئے پہیڑے خونخارے لوک

آ میں دہسالاں زندہ کون ہے مویا کون؟
ماء پے پُہل کا زندے مرگئے بچارے لوک

مرنا تہ ہے موتو تھیں کون نکل کا آئے
فر بھی پُہل گئے دکھ تہ موت کو سارے لوک

حرص، بخیلی، لالچ، بغض تہ نفرت نال
رزق دے بدلے پھکدے نے انگارے لوک

جُلنا ہے کدرے، جلدے کدرے تہ منزل گُتھا
راہ تھیں ہٹ کا کدرے سارے لوک

عاجز تہ بے کس لوکاں سہارہ رب ہے
پیسے ولے لوکاں بنائے ، سہارے لوک

اپنے وی جد اپنے نیہہ تہ فرکہہ غیر
نیہہ ہوسکدے اپنے توں دکھیں ہین دھارے لوک

توں تہ نعیما خالص بن کا رہ نا
کجھ تہ زمی تے رہ کا بن گئے تارے لوک

دے واپس تصویراں سبناں
نہ جُویاں تقدیراں سبناں

حق دی خاطر لڑساں پہناویں
چل جاون شمشیراں سبناں

پیار ، محبت مگیا نالے
مگیاں اوہ تاثیراں سبناں

بچ کے اپنا کلچر لوکاں
کتیا لہراں لہراں سبناں

ماہڑے پیار دے بدلے دیتیاں
اُس ظالم تعزیراں سبناں

میں اپنا حال و نڈاساں گا
تنگی نال بڈاساں گا

توں آسیں تہ تکی کہنیاں
پیار نا کھپڑا ڈاساں گا

بانہہ تیری پکڑی کے
سارا حال سناساں گا

تواہڑے ناں ور چنے ہاں
اک دن تنگی دہساں گا

عالم تکیاں اک دن میں وی
رٹھیا یار مناساں گا

چروکنے رنج کڑیاچ بل نیہ ہونے
پی کٹے بغیر کدے سگل نیہ ہونے

کئی مسئلیاں وچ گھلنا وی پینا
سارے ای نبھی تہ حل نیہ ہونے

بندے ، بندے نا بساہ نیہ رہیا
سنہیا دتے آلے کاگ آج کل نیہ ہونے

دلے نے بوٹے آر ڈوہنگا نشان چھوڑنے
پہاویں گچھے والے لوک بٹکل نیہ ہونے

ہُن بس چھریا کنے ایہہ لوک داہد پالنے
ہُن تہ اوہ جندرے اوہ ہل نیہ ہونے

اوہ مہاٹڑ فر کس بختے کی رووے
صبرے بعد وی جس کی پھل نیہہ ہونے

آسیں اُس شہرچ عمر ڈیکنے لنگھائی
کسے کسے کی جتھے دو پل نیہہ ہونے

ہور کسے ور ڈُہلی جاسی
لیلا قیس کی پُہلی جاسی

جسے ہیر تہ رانجھا ملسن
قیدو نی اکھ گھلی جاسی

جیہڑی بے اُستادے ٹھوکی
کھٹ اوہ بہیلی ٹھلی جاسی

اپنا حق میں جدِ وی منگیا
بوٹھا اس نا پھلی جاسی

پچی گل فاروق جے آکھی
دُکھ نی نہیری چُہلی جاسی

پیار نی کہانی نا قصہ
مختصر جوانی نا قصہ

اک اک حرف لکھی رکھیا
دو دن زندگانی نا قصہ

عنی خوشی نی کنڈھ جُوی نی
رَب نی مہربانی نا قصہ

پہیل آدمی نی مُنڈھ قدیمی
کرو یاد پُرانی نا قصہ

کربلا جہاں تکی راز
پُچھو اُنہاں تھیں پانی نا قصہ

جے شکوہ شکایتِ گلا ہے تاں دہس ہاں
ہوئی جے ماہڑے تھیں خطا ہے تاں دہس ہاں

تیرے ناں توں کیتی میں ہر شے قرباں
ماہڑے کٹرے لکھ وی رہیا ہے تاں دہس ہاں

عمر ساری کرنا رہیاں میں تو اہڑی پوجا
کدے ورد جے ہو یا قضا ہے تاں دہس ہاں

تُس مُڑ مُڑ جے گالاں کڈھیاں آساں کی
مُڑ آساں دتی کوئی بد دُعا ہے تاں دہس ہاں

جوگی وی حیران ہیں سائیاں
سپاں جبے انسان ہیں سائیاں

دُنیا اندر سچے رکیاں
رہنے حالے حیران ہیں سائیاں

بچے ہونے ہیں ماء پے نے
جند تہ نالے جان ہیں سائیاں

قمر ، انوار تہ صابر مرزا
دینے حرفاں پان ہیں سائیاں

گجھ نعتاں گجھ غزلاں نظماں
ماہڑی جند تہ جان ہیں سائیاں

ساتی نہ بن سنگدل ساڑ نہ دلاں کو
توہڑے درتے آگیاں میں چھوڑ مخفلاں کو

بک شان زندگی دکھ درد سا بھڑے ہین
بے چینیاں بدھا نہ تملا نہ توں دلاں کو

پُھلاں دے آیاں نیڑے کنڈیاں لائیاں زخماں
ماہڑا دل جگر ہے زخمی میں کہہ دکھاں پُھلاں کو

جتھے غم دکھاں نہ کوئی ، دے نہ سکونی
کچھ کر خدا راہ جلاں دور میں تلاں کو

دیندی فریب دُنیا ماہڑی جان روح بیگانی
مکو اعتبار تیرا سمجھیں توں دلاں کو

ایہہ سفر زندگی دا ہے مختصر کائنات
گرے دؤر ہین ٹھکانے توں لوڑ منزلاں کو

لگنی آخری ٹہکی سی
اک ہور لیکن نکئی سی

ماہڑے بوٹیچ اُسنا فوٹو
اوہ دیکھی ہکی کئی سی

اُس فوٹیچ اک چرنا سا
ہور نال لگی نی چکی سی

اوہ ویلہ سچ سدھا سا
ہر گل بالکل پکی سی

پہاویں اسیں گندے آں
ور تیرے ہی بندے آں

نکی جئی دوزخ اے
جور سارے بندے آں

تیری راہ وی تکی تکی
ہو گئے ہن اندھے آں

اس تہ اُسنی چُچی نے
گھڑے آلے تندے آں

اساں اپنی گچی نے
پھاسی آلے پھندے آں

رولے سارے مکی گیسن
جسے ساہ ایہہ رکی گیسن

باغ جدوں ایہہ اُجڑی گیسن
لوکاں میلے مکی گیسن

نفرت نے جے بوٹے لاساں
دلیوں پانی سکی گیسن

چھوڑ توں آنجیل لگی تہ دیکھیاں
تواہڑے چاء وی چکی گیسن

دل کی بیہوں سمہالی رکھیاں
ماہڑا درد وی پالی رکھیاں

اگے پچھے دشمن سارے
کن تہ اکھاں گاہڑی رکھیاں

اُچے محل چوبارے تکی
یاد ماہڑی ایہہ ٹہاری رکھیاں

نفرت چھوڑ محبت کر لے
پیار نی پنڈ کی پہناری رکھیاں

فانی دُنیا چار تہیاڑے
اگلی کر تیاری رکھیاں

تک نہ حال حقیر وے اڑیا
اَس آں لوک فقیر وے اڑیا

تیرے واعظاں توں تھک گئے آں
بند کر ہُن تقریر وے اڑیا

عشق نا رُتبہ توں کہہ جانیں
عشق اے ساہڑا پیر وے اڑیا

اَج سُننے وچ سچ تکیا اے
کہہ کڈھسیں تعبیر وے اڑیا

میں تہ ماہڑا ماہی طارق
جسراں رانجھا ہیر وے اڑیا

سوز بغیر ساز نیہہ بجدا
بے سُرِیاں کولوں ساز نیہہ بجدا

بُزرگاں دی گل بالکل سچی
جیہڑا بہرِدا اوہ گجدا نیہہ

چنگا عمل رُب نال ملا دیندا
محنت باہج کجھ بھی چچدا نیہہ

ماہڑے تہ رُب درمیاں ایندا ہے نفس
دُشمن ہے ازلاں دا اَج دا نیہہ

لکھاں نعمتاں رُب دیاں ساگر
نا شُکرا فر بھی کدے رجدا نیہہ

یا رب تو ہڑے جہاں دے کہہ حال ہو گئے
کچھ لوک خواہشاں دے دلال ہو گئے

تپدی ریٹی دُنیا نالوں ایہہ زندگی
لمحے جدائی دے مہینہ تہ سال ہو گئے

پُہل گئی ہے رنگ رنگ کو دُنیا آج کل
نغمے رباب وقت دے بے تال ہو گئے

دیکھیا جد بھی اپنے غریباں اے دوستو!
اُلجھے اپنے حالات تہ بے حال ہو گئے

راہی کھلے آسے جیہڑے کل اوہ باغ گُر گئے
ہنگامہ بہار نال ہی پامال ہو گئے

سچ کوئی بائے تہ تپنے آں
جیہڑے چھوٹھ اَس کپنے آں

اللہ تہ سب تکنا آ
دُنیا توں جے چھپنے آں

کہہ ہویا ساہڑا نہیں جے کوئی
اَس ہر ہس نے اپنے آں

سچ جے پچھو دو نمبر سچ
اک دُوے اَس ٹپنے آں

بولی اَس وی سکنے آں
ور اَس گلاں ٹھپنے آں

ماہری کال ہُن اوہ ماہرا جگر کٹی شوڑنا
چٹھیاں گند کوڑا سمجھی تہ سٹی شوڑنا

لوکیں کئے اُس ہمیشاں دغد کڈھے نے ہونے
مگی تکی تہ دغد کپڑ ہی شوڑنا

کہنٹہ کہنٹہ کھلی تہ گلاں کرنے سیاں
ہُن می تکی اوہ سپیٹ پٹی شوڑنا

اللہ جانے لوکیں اتنا غرور کس نا ہونا
حُسن شُسن زمانہ سب کی چٹی شوڑنا

کاش! پیار محبت نا وی کوئی سبق ہونا
صبح شام یاد کراں وا جیوں طوطا رٹی شوڑنا

انجم حوصلہ کر، حالات اک جے نہیں رہنے
او بکھا ٹیم وی بندہ روئی تہوئی کٹی شوڑنا

کدوں تک ناچ نچاسی ایہہ جوانی یارو
خاب ہوگیسی ہک دن آخر ایہہ مستانی یارو

آئے بڑے سلطان سکندر ہور ملا وی یارو
سدا ریٹی کسے دی بھی نہ ایہہ سلطانی یارو

ہک پے ہو گیا اڈھ مویا کنہر دی خاطر یارو
ہک ماں ہو گئی ہجر دے بچ سادھی دیوانی یارو

تہو کھے دے کے کہن گیندا مگو اُسدے خیالاں بچ
دل ماہرا بس کردا رہندا ایہہ شیطانی یارو

مک گیسے ہر قضیہ اُسدا ہک نہ ہک دن سارا
گل کراں مل جل کے اسیں ہک ایمانی یارو

وڈے لوک

سنگ اٹی نہ کچا تہاگہ
گل گئے نا پھوک

فر وی کیہڑا آکھے
کوڑے ہونے وڈے لوک

ہاسہ

ہنیرا اکھیاں نہوٹ کہنے
تہ رات کرے ارمان

اک دُوے آں ننگا کر کے
ہسن جد انسان

ارداس

ارداس کول

لفظے نیہہ ہونے

لفظاں کول

ارداس نیہہ ہونی

سُخن کول

لفظوی ہونے نے

آس وی

ارداس وی

دُعا

یا میرے مولیٰ یا میرے اللہ
رُہڑیا مقدر کر ہاں سؤلا

بوہے تیرے نا میں ہاں سوالی
سٹ چھوڑیا در تیرے ور پلا

منگنے ناچج نیہہ دن تیرے راج نیہہ
بہینی گیا منگتا چھلا تہ کہنلا

پھونہہ اک پانی لبھیا نہ لوڑی
سُنیا سی گزری گیا اک چھلا

خُدا واسطے نی کوئی گل نہ تیری
دِلے وچ جے بسیا حرامی تہ دلا

ماہِ رمضان

آگیا رمضان آندی بہار بہاراں کو سلام
متقی پرہیزگاراں ، روزہ داراں کو سلام
رَب دی رحمت دے گھلے ہین درماہ رمضان بچ
منگ کے معافی دل تھیں توبہ کرماہ رمضان بچ
ستر سجدے دے برابر اک سجدے دا ثواب
بیکل اپنی خالی چھوٹی پئہر ماہ رمضان بچ

رَب دیاں انہاں رحمت بے شماراں کو سلام
آگیا رمضان آندی بہار بہاراں کو سلام
مسجداں دے چمکدے محراب و منبر نور تھیں
صدقہ ماہ رمضان دے روشن سارے کھنڈ تھیں
ہتھ خالی بن سوالی کردا ہے بیکل دُعا
کردے یا مولیٰ اساں دے دل منور نور تھیں

زاکراں کو زاہداں کو سب بیداراں کو سلام
آگیا رمضان آندی بہار بہاراں کو سلام

بند ہو یا شیطان چہرے پر پُرسینہ آ گیا
رحمت، مغفرت و بخشش دا مہینہ آ گیا
دُبدیاں دے واسطے بن کے سفینہ آ گیا
کر کے توبہ در توہڑے بےکل کمینہ آ گیا
توبہ دے در کھل گئے سب گنہگاراں کو سلام
آ گیا رمضان آندی بہار بہاراں کو سلام

قطعے

جیہڑی قوم سیناں دی عادی ہووے
لا تکیہ بہناں دی عادی ہووے
اُسدے بھی القاب دہسیو مگو
جیہڑی طعنے کھیناں دی عادی ہووے

سکھ کاگاں کولوں سکھ یارا
ہک کاں تا ہوندے ہک یارا
جد روزی کدھرے لہج جلدی
رل مل کا کھیندے دکھ یارا

زندگی اپنی کو توں انوار کر
رَب دی منشا دا سدا پرچار کر
اس تہرتی کو امن دا دے غسل
دل غلیظاں دا بھی خوشبودار کر

زندگی دی کر قدر اے یار وے
کھلدی ہے بس ایہہ کنول ہوار وے
غلط کاری بچ نہ گزرے ایہہ وقت
قیمتی ہے ایہہ مدت دن چار وے

کہہ ہو یا

ہلا اُس چھوڑ دینے آں
اُنہاں کی
اُنہاں نے حالے ور!
کدے تاں
اوہ وی پچھسن گے
جے
تُساں کی کہہ ہو یا آخر!

بلیبل دی فریاد

بوٹے دی ٹاہلی تے کہلا
بیٹھا دا اُداس کوئی بلیبل
اوہ آکھد رات سرتے آئی
حلسوں میں کسراں آہلنے تک
ہر چیز تے چھا گیا ہے ہنیرا
سُن کے بلیبل دارونا تھو نا
کولوں بک بولیا ہے جگنو
جی جان دے نال میں ہاں حاضر
پہناویں ہاں کپڑا میں نکا جا
کہہ غم ہے جے رات ہے ہنیری
راہے بچ لوہے میں کرساں
مولیٰ نے مونگرا مگو دتا
چمکا کے میں دیا بنا ساں
اوہ لوک دُنیا بچ نے چنگے
آندے نے کم جیہڑے کسے دے

مناجات

میں تیرے اگے چھلنا اے خدا
ماہڑا کوئی میہ اللہ توہڑے سوا

میں گنہگار نالے سیاہ کار ہاں
میں خطا کار ہاں ، میں سزا وار ہاں

ماہڑے لبھاں تے توہڑی حمد و ثناء
ماہڑا کوئی میہ اللہ توہڑے سوا

ماہڑی توبہ ہے توبہ ماہڑے اللہ
میں گنہگار کو نہ دیویں سزا

ماہڑی صدا کو سُن اے حاجت روا
ماہڑا کوئی نہ اللہ تیرے سوا

توں کریم ہیں توں غفار ربا
کر بخشش ماہڑی جیہڑا وعدہ توہڑا

تبسم دی کر ہاں ہک عرضی قبول
دین محشرے تھیں توں اُس کو بچا

بے بسی

کہہ کراں گلاباں کی
نہ ماہڑے مقدرے وچ
نہ ماہڑی چُجّت نے وچ
اس طراں نیاں گلاں
سوچی سوچی آخر
دل نا پھور بہہ جانا اے
کاشنی نے پھلاں ور

سی حرفی

الف: آ یارا مگی دے سہارا ، تو اہڑے باج نہیں لگنا دل ماہڑا
تو اہڑے عشق اندر سڑنا ہر ویلے ، ہو یا آج غمگین اے دل ماہڑا
اگے فر وی پھیرا پاوناسیں ، رٹھا بہت کیوں جانی اے دل ماہڑا
وانگ کونلا سڑ یقین ہو یا ، کیوں ساڑیا ای اے دل ماہڑا

ب: بہت کرنا گلاں یارا ماہڑا ، نالے عشق تہ نال پیار کرنا
قصہ عشق والا جدوں شروع کرنا ، اول آقا نی صفت شمار کرنا
غوث پاک نی صفت نے وچ رہنا ، اللہ ھو نا ذکر پکار کرنا
سپنہ پاک اُس نا اللہ ھو بولے ، اک یقین فانی گریہ زار کرنا

پ: پڑھ جا توں مدرسے وچ ، سوہنا علم تہ صحیح قرآن والا
دورہ کر احادیث تہ فقہہ والا ، فر بن عالم توں سنان والا
یاد کر توں قول چواں یار والے ، کر عمل تہ بن توں شان والا
عالم مفتی بننا جو فانی ، اوہ صحیح نماز پڑھان والا

ت: تخت تہ تاج نیمہ رہن والے ، آخر سب ہوسن سنسار فانی
دن رات نالے سب چن تارے ، حجر شجر تہ گل بہار فانی
در بند ہووسی استغفار والا ، مائی باپ تہ محبت پیار فانی
پہنیں پہنائی تہ بیوی یقین سارے ، یاری پہنائی چارہ سب یار فانی

ث: ثامتی نال یقین پکا ، رکھ صبر تہ عقل دانائی والا
اللہ دے می ہمت عمل والی ، سچے بول تہ مغز بینائی والا
سچا رستہ دین ایمان والا ، ہووے عمل میرا سب صفائی والا
اللہ نال کدے نہ توں پُہنلی ، ایہہ رستہ یقین تباہی والا

ج: جان جیہڑی بڑی تنگ ہوئی ، وقت آخری کوئی نہیں سنگ ہویا
ہویا بہوں کمزور میں چند ولوں ، ٹساں چکھیا نہیں بہوں دھنگ ہویا
ہویا نہیں قصور مسکین کولوں ، میرے یار نال دل کیوں تنگ ہویا
رَب نا واسطہ بخش خطا میری ، فانی نال تیرے کی ڈھنگ ہویا

چ: چمن ماہڑا مسیں پھلیا سی ، جان بوجھ کے ظالماں اگ لائی
سرٹیل کے خاک تہ ختم ہویا ، لنگ اے پہنڑی سارے جگ لائی
ٹھنڈا ہونا نہیں سرٹیا دل ماہڑا ، پہناویں دیو ہوا سروس پگ لائی
رَب نی یاد اندر ٹھنڈا دل فانی ، جیویں تتی زمین کی سگ لائی

ح: حاکم زمانے نے بہوں چھوٹھے، اُچے لُچے تہ عمل شیطان والے
 گل کرنے نہیں کوئی امن والی، مگروں دین بیان پھڑکان والے
 لاو نے اگ پُر اگ بے بس ہو کے، بلنی اگ پُر تیل چھڑکان والے
 فائی کر دُعا سوہنے رُب اگے، پہنچ نیک بندے اگ بھجان والے

خ: خوار بدکار گنہگار ہاں میں، ہو یا ختم تہ چین ایمان سارا
 قدر بندے نی نہیں بے قدراں کی، ساری عمر تکیا کہمسان سارا
 آب حیات نہیں یکنہ دولتاں سنگ، پیتا خضر تہ پایا ارمان سارا
 دُنیا اے فانی سُن یقین فائی، لکھیا وچ اے صحیح قرآن سارا

د: دین اسلام ایمان میرا، جس کی رُب سوہنے آپ پسند کیتا
 واسطے نبی نے ملیا ایہہ تحفہ، رُتبہ آقا نا بہوں بلند کیتے
 رسی دین نی پکڑ مضبوط ہو کے، حکم وچ قرآن اے بند کیتا
 غفلت چھوڑ توں ہُن یقین فائی، سب مومناں کی دانشمند کیتا

ذ: ذرا نہ خوف اے دل اندر، نہ کوئی ڈر تہ اثر ایمان والا
 پہلے سب نیک اعمال بندے، صرف اثر اے اکڑ گمان والا
 مندے کم جو کرے تہ چھوٹھ بولے، سنگی ہو یا اوہ بڑے شیطان والا
 اللہ دے ہدایت یقین تائیں، پکڑاں سچا سنگ انسان والا

د: رونقاں محفلاں یار سارے، نس گئے نی دلاں نے چین جانی
کدوں دلاں وچ آن گے سکھ مُڑ کے، کدوں ہووسی خوشی تہ چین جانی
جگہ دل نی رکھیا سنگ کالا، تائیں نہیں ہوونا توں بے چین جانی
حق تیرا یقین اے باپ والا، ہونی تہی مسکین بے چین جانی

ذ: زور جوانی نے چار تہیاڑے، کر توبہ تہ نیک کمائیاں توں
لگ جھک جاسی چہرہ تجھ جاسی، فیر سوچسیں مُشکلاں آئیاں توں
حُسن زور تہ محفلاں ختم ہوسن، پنڈاں پہناریاں سر پُر چائیاں توں
ملک الموت فاتی آخر آن پچھسی، دہس نیکیاں کی کمائیاں توں

س: سوہنیا تہ من موہنیا وے، میری اک فریاد توں سُن جاویں
تیری گل وچوں چہرُن پھل سوہنے، ناں اللہ نے سارے ناں چُن جاویں
گُزری عمر ساری تیری دید اندر، نہ جان نی عرض توں من جاویں
دینا اے دُعا یقین تینوں، جے کر دل نے راز توں سُن جاویں

ش: شور نہیں چلنا زور اگے، پہناویں سارے رَل کے شور پاؤ
کالا نہیں ہوونا چٹا دُدھ سوہنا، سہویں ساریاں کالکھاں ہور پاؤ
چہوٹھ نہیں ہوونا غالب سچ اگے، پہناویں سب دُنیا رَل زور پاؤ
وقت موت نا سُن یقین فاتی، کدی ٹلنا نہیں پہناویں زور پاؤ

ص: صبر نا پھل مٹھا کھنڈ ہونا، نال صبر نے جیہڑے پیار کرنے
ذکر رب نا صبر تہ شکر اندر، راتی جاگ کے اکھیاں پیار کرنے
یار ملن نہ ملن کدی عاشقاں کی، روز قیامت تک اوہ انتظار کرنے
آکھن لوک می کی فانی اے پاگل، قتل دل میرا بار بار کرنے

ض: ضبط رکھو جذبات سارے، غصہ رب قرار حرام دتا
غصے وچ حواس وی قائم رکھو، سوہنے رب نے ایہہ پیغام دتا
ثابت قدم تہ صبر وچ رہنا، اللہ پاک نے جنت مقام دتا
داخل غصے وچ سدا شیطان فانی، رب اُس کی ابلیس انعام دتا

ط: طلب ہون عمل روز محشر، روسی وکھ زار و زار چھم چھم
پانی ملے نہ عاصی بندیاں کی، نیکاں ملے کوثر آب حیات زم زم
تلسن وچ میزان اعمال سارے، گنہگار روسن بے شمار غم غم
بنسی کہہ تیرا گنہگار فانی، ذکر رب نا کر بار بار دم دم

ظ: ظلم نی حد مکا دتی، انہاں ختم کیتے سب مقام لوکو
شجر صحرا تہ باغ بہار سارے، بہوں رونا اے عشم مقام لوکو
رون مرگ تہ چشمے سارے، گل مرگ سوہنا پہلگام لوکو
یوس مرگ تہ وولر جھیل رووے، فانی ہووسی کہہ انجام لوکو

ع: عدل انصاف کر توں اللہ، اُتھے سوچ اساہڑی نہیں جا سکئی
عدل تلسی دتیاں ماشیاں تے، ذہن وچ نیہہ گل ایہہ آسکئی
اللہ بخش دیسی سب عاصیاں کی، ایہہ گل نیہہ کسے کی بھاسکئی
آس رکھی اے تیری یقین فانی، رحمت اللہ نی اے بچاسکئی

غ: غماں نے آن کے لائے ڈھیرے، پھسی چندڑی وچ طوفان میری
پہلی خوشی مذاق تہ عیش عشرت، ختم ہوگئی آن تہ شان میری
سب یار بلی نس گئے سارے، سکھاں نال گئی مسکان میری
مکئی جان تہ جند یقین فانی، ملاقات ہووسی اگلے جہان میری

ف: فون موبائل نا دور آیا، ہر اک نے لے مروڑیا ای
جنے کالسریاں، گڑیاں منڈیاں نے، کوئی فرق وی کسے نہیں چھوڑیا ای
بچے بڈھے امیر غریب سارے، بنا سمجھ توں کھر تروڑیا ای
بچیاں چھوڑ پڑھائی یقین فانی، وٹس آپ نا سبق ہی لوڑیا ای

ق: قبرنی کوٹھڑی اوکھڑی اے، مت سوکھڑی وکھ کے پُہل جاویں
اُتھے بیٹھنا اُٹھنا اے مشکل، نہ توں وچ مصیبتاں رُل جاویں
جسم جان تیری نازک پُہل ہاروں، چھوٹھی شان اُپر نہ ڈُہل جاویں
تکے عام سیاہ میں دل فانی، مت دلاں نے پہیت توں گھل جاویں

ک: کراں دُعا میں رَب اَگے، ہوں دُور بیماریاں دُکھ سارے
 تہتیاں بسدیاں چنگیاں کہراپنے دیوے اللہ ماہرا انہاں سکھ سارے
 کرنا نہیں تکبر گمان بہتا، چنگے عمل ہوں ہسن مکھ سارے
 سدار ہووے بہار یقین فانی، جیویں وچ باغاں پھلن رُکھ سارے

گ: گئے جوانی نے چار تہیاڑے، نیندر سکھ تہ چین گنوا بیٹھے
 گزرے دن جیہڑے آون وچ خاباں، دانشمند ایہہ گل سنا بیٹھے
 سب عیش آرام تہ ساتھ سگی، موج مستیاں سب پھلا بیٹھے
 نہیں رہیا یقین یقین فانی، لبھنی نہیں بہار جو کھرا بیٹھے

ل: لوک سارے راتی نیندر کرنے، غوطے کھاواں میں ہجر جدائی اندر
 قیمت لعلان نی پائی نہیں اک کوڑی، پکڑ ہووسی وچ خدائی اندر
 اُتھے کہہ جواب اے ظالماں نا، جان وچ عذاب رسوائی اندر
 سخت کیوں لاچار یقین فانی، نیکی ذرہ نہ میری کمائی اندر

م: موت نے وقت پُر آونا ای، فیر قبر اندر جلدی جاونا ای
 اُتھے سب حساب کتاب والے، کاغذ کھول کے سب پڑھاونا ای
 طاری خوف ہوئی اپنے عملاں نا، اُتھوں کدی وی نہیں نس جاونا ای
 رکھ خوف توں قبرنا صحیح فانی، نبی پاک ﷺ نے اُتھوں چھڑاونا ای

ن: نیکیاں ول تہیان رکھو، نہ کر عمل توں جیہڑے شیطان اندر
تیرے جسم کی کھان گے سب کپڑے، جاسیں توں جدوں قبرستان اندر
صور پھوکی اسرائیل جدوں، عمل تلسن حشر میدان اندر
چھپی گل نہ رہسی کوئی فاتی، فیصلے ہتھ سوہنے حکمران اندر

و: ولی کامل میرا پیر مُرشد، سید آل رسول کہاوندے نی
یاراں چڑیاں غوث تہ ولی گزرے، دُنیا وچ اوہ فیض پہچاوندے نی
جاواں میں قربان سوہنے پیرا وے، سوہنا ناں حبیب دکھاوندے نی
بسں وچ پناک یقین فاتی، گلاں اللہ کولوں سب مناوندے نی

ہ: ہووے جنت نصیب سوہنے وے، کراں میں دُعا شوپہیا وے
توں وی کر دُعا حق وچ میرے، نالے کریں وفا شوپہیا وے
موت حق برحق اے سچ فاتی، پردے رکھ چھپا شوپہیا وے
چھسی جان وچ گور یقین فاتی، جلدی آ چھڑا شوپہیا وے

ی: یاد رکھو پنڈ ساج میرا، ضلع وچ راجور مکین میرا
تھنہ منڈی تحصیل تہ جموں صوبہ، دکھی دل ہويا غمگین میرا
صحیح پتہ ٹھکانہ توں سُن جانی، تہرسن بُت خالی وچ زمین میرا
آخر قبر نصیب وچ اے فاتی، مائی رکھیا ناں یقین میرا

گیت

بول پہاڑی بول پہاڑی بول پہاڑی بول
مٹھڑے تیرے بول پہاڑی بول پہاڑی بول
توں سرحد ور راہی کرنا
گولے بہرنے توں نہیں ڈرنا
تیرا چکرا شیراں والا
نیہہ کوئی تیرا تول

بول پہاڑی بول پہاڑی بول پہاڑی بول
مٹھڑے تیرے بول پہاڑی بول پہاڑی بول
لسی روٹی کھانے والیا
سادھ مُرادا لانے والیا
کتنیاں توں قربانیاں دیتیاں
کھول پٹارا کھول

بول پہاڑی بول پہاڑی بول پہاڑی بول
مٹھڑے تیرے بول پہاڑی بول پہاڑی بول

چُپ رہیں کہناٹے وچ رہیں
لونا تہ آٹے وچ رہیں
توں سانجھا فرسب گجھ سانجھا
ساری دُنیا گول

بول پہاڑی بول پہاڑی بول پہاڑی بول
مُٹھڑے تیرے بول پہاڑی بول پہاڑی بول

پہتے سوہنیاں شکلاں والے
پڑھے لکھے تہ عقلاں والے
جے عارف توں صحبت کرنی
آ فریبی جا کول

بول پہاڑی بول پہاڑی بول پہاڑی بول
مُٹھڑے تیرے بول پہاڑی بول پہاڑی بول

گیت

رب سچے نے رنگ نیارے
پھل باغاں بچ لگنے پیارے
حکم بغیر پتہ نیہہ ہلنا
بچ نصیباں لکھیا ملنا
اس دُنیا نے عجب نظارے
رب سچے نے رنگ نیارے
ساتھ چھوڑ دینا اے اپنا سایہ
نہ کوئی اپنا نہ کوئی پرایا
دُکھاں آلے رونے رہنے بچارے
رب سچے نے رنگ نیارے
جانا اے اتھوں باری باری
کرنی پیسی اک دن تیاری
رہسن ہمیشہ دینہہ دن تارے
رب سچے نے رنگ نیارے

اُس مالک نی پوجا کر
کم نہ کوئی تُوں دوجا کر
بے صبری نے چلنے آرے
رب سچے نے رنگ نیارے
نہ میری میری کریا کر
اُس مالک کولوں ڈریا کر
نال بیہ جانے محل چبارے
رب سچے نے رنگ نیارے
شام نہ سدا ٹھکانے رہسن
بندے آنے جانے رہسن
بازی ہر کوئی اک دن ہارے
رب سچے نے رنگ نیارے

گیت

تُدھ لگیاں مُحبّتاں دے چور کیتیاں
دل لا کے پہلے جانی اَج دُور کیتیاں
پہر پہر کے جُدا ئیاں والے جام پیتے
یادے بچ توہڑی صبح شان پیتے
توہڑی چٹھیاں نے ڈاہڈی مجبور کیتیاں
دل لا کے پہلے جانی اَج دُور کیتیاں
تُساں پیار وچ کیتیاں نے لکھ اڑیاں
ایہہ مُحبّتاں نہ فرکیاں توڑ چڑیاں
آساں دل دیاں پہن کے چور کیتیاں
دل لا کے پہلے جانی اَج دُور کیتیاں
دُعاواں رب سُن اَج منظور کیتیاں
دل لا کے پہلے جانی اَج دُور کیتیاں

﴿مے پے﴾